

Povijest Dvigrada

Čepelja, Mihael

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:996107>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile

Filozofski fakultet

Mihael Čepelja

Povijest Dvigrada

Diplomski rad

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, lipanj 2024.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Mihael Čepelja, kandidat za magistra povijesti, izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Mihael Čepelja

U Puli 25. lipnja 2024.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOGA DJELA

Ja, Mihael Čepelja, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, nositelju prava korištenja, da moj diplomski rad pod nazivom „Povijest Dvigrada“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

Mihael Čepelja

U Puli 25. lipnja 2024.

Sadržaj

Uvod

Dvigrad u ranom srednjem vijeku

Dvigrad u razvijenom srednjem vijeku

Širenje Mletačke Republike na teritoriju Istre

Dvigrad od 15. do 16. stoljeća

Uskočki rat

Kuga i postupno napuštanje Dvigrada

Dvigradska uprava

Pravni poredak Dvigrada u novom vijeku

Dvigradske obitelji kroz prizmu statutarnog prava

Roditelji i djeca

Dvigradsko nasljedno pravo

Kazneni postupak

Blagdani u Dvigradu

Dužnosti Dvegrejaca

Dvigradsko područje u 17. i 18. stoljeću

Granice dvigradske općine

Širenje utjecaja koparske komune na Dvigrad

Crkva sv. Sofije

Svećenstvo

Crkveni odbor

Ranogotička propovjedaonica iz Dvigrada

Zvonik/satna kula

Legende i priče Dvigrada

Legenda o osnutku grada

Legenda o kugi

Legenda o zakopanom blagu

Legenda o Henryju Morganu

Zaključak

Popis izvora i literature

Lista priloga

Uvod

Na području Limske drage u blizini Kanfanara nalaze se ruševine nekoć slavnog kaštela danas poznatom pod nazivom Dvigrad. Ruševine kaštela, čak i nakon gotovo tristo godina od kada je bio napušten, privlače brojne posjetitelje. Ruševine kuća i kamene zidne privlače i brojne strane turiste koji su fascinirani ostacima nekadašnjeg srednjovjekovnog kaštela. Naziv Dvigrad potječe od dvaju kaštela, Kaštel Parentin i Monkaštel. Iako je ostao samo jedan, nosio je ime Dva Grada, sve dok i njega nije snašla sudbina susjednog Parentina. Moguće je da su stanovnici Dvigrada htjeli sačuvati uspomenu susjednog kaštela, kako bi i sačuvali neka njegova prava koja su prešla na Monkaštel. Od Parentina nije puno ostalo jer su sigurno stanovnici Dvigrada koristili napušteni kaštel kao kamenolom, isto kao su kasnije stanovnici Kanfanara, a i okolnih sela, koristili napušteni Dvigrad. Povijest kaštela Dvigrada prepuna je uspona i padova, od ranog srednjeg vijeka, kada dobivamo prve pisane zapise o kaštelu, kroz razvijeni srednji vijek i brojne okolnosti koje su utjecale na njegovu važnost, sve do njegovog polaganog propadanja i napuštanja kroz 16. i 17. stoljeće. Preko ovog diplomskog rada proći ćemo kroz političku povijest koja je i oblikovala kaštel Dvigrad i objasniti kako se kaštel prilagodio raznim političkim vlastima koje su njime zagospodarile. Osim političke povijesti Dvigrada, ovaj rad pokušat će dati sliku dvigradske uprave i njezine organizacije s fokusom na 15. stoljeće, kada je Dvigrad posljednji put potpao pod nadležnost Mletačke Republike, pod čijom kontrolom će biti do svojeg konačnog propadanja. Diplomskim radom ćemo se dotaknuti i života u samom Dvigradu i prikazati preko pravnih statuta 15. stoljeća kako su ljudi tada živjeli u kaštelu. Od velikog značaja bila je crkva sv. Sofije koja je podignuta na najvišoj točki naselja, stoga će rad pokriti i kulturno-povijesne značajke te crkve. Za kraj rada opisat će se nekoliko legendi koje se dotiču Dvigrada i kako su te legende mogle imati veze s poviješću kaštela.

Dvigrad u ranom srednjem vijeku

Dvigrad je bio srednjovjekovna utvrda izgrađena u Limskoj dragi pored Kanfanara. Ime ove poznate utvrde nas upućuje da su na tom prostoru nekoć bila dva kaštela: u ranom srednjem vijeku na prostoru današnjeg Dvigrada bio je kaštel

poznat kao *Monte Castello* ili *Moncastello*, a drugi kaštel je bio poznat po nazivu *Castel Parentino*¹. Jedino je Dvigrad ostao naseljen nakon razaranja pretrpljenih za vrijeme mletačko-genoveškog rata. Genovežani su nakon pobjede nad mletačkom flotom kod Pule prešli Limski zaljev te došli do dvaju kaštela i razorili ih. Dvigrad je ostao naseljen, ali jako osiromašen (ostala samo tri seljaka)². Izvan zidina kaštela preostale su dvije crkve. Jedna se nalazila u podnožju brda, posvećena Djevici Mariji, a druga se nalazila na već zaboravljenoj puteljku do Kanfanara i bila je posvećena sv. Antonu Opatu. Dvorac ima dvostruke zidove, koji su zajedno sa zupčastom kulom savršeno očuvane³.

U Dvigrad se ulazilo kroz troja vrata. Nakon prolaza kroz unutarnja (treća) vrata se ulazi u naselje. Gledano na topografskom planu, Dvigrad leži dijelom na ravnici, a dijelom na uzvisini. Prolazeći kroz naselje dolazimo do isklesanih stepenica u kamenu koje vode do crkve Sv. Sofije, a vjerojatno i do namjesnikovog doma koji čuva visoka kula čiji su ostaci vidljivi i danas. Taj dio kaštela činio je akropolu. U kaštelu je ostalo nekoliko ruševina kuća, no tu stoje velike zidine, imponantne ruševine i kamena cisterna koja je bila kapitalnog značaja⁴.

Temelji zgrada u Dvigradu su napravljeni od kamena. Neki od vanjskih zidova su izgrađeni od lijepog obrađenog kamena, što je siguran pokazatelj da su te kuće nekoć pripadale imućnim obiteljima. Naravno, od kuća je ostalo samo prizemlje, a samo od nekih se može vidjeti i gornji kat. Kuće su bile uskog okruga jer je prostor izabran za izgradnju kaštela bio uzak. Cijeli kaštel je bio dobro izgrađen u karakterističnom stilu mletačke arhitekture⁵.

Limska draga je duga udolina koja je nastavak Limskog zaljeva, tisućljećima je predstavljala prirodnu prepreku između sjeverne i južne Istre, ali je također predstavljala povoljnu poveznicu između zapadne obale i središnjeg djela poluotoka. U gornjem se dijelu draga na starijim topografskim kartama bilježi kao Pazinska draga (Draga di Pisino). Domaći stanovnici njezin najsjeverniji dio zovu Bèramska vāla, a proširenje ispod Tinjana Tinjānska vāla. Poniranje povremenoga vodotoka u gornjem dijelu drage označeno je na kartama sjeverno i južno od Tinjana te južnije

¹ Bertoša, 2007., str. 19.-31.

² Tomasini 1838., str. 431.-432.

³ Radossi, 1995., str. 140.

⁴ Radossi, 1995., str. 140.

⁵ Radossi, 1995., str. 141.

od Kringe, što je vezano uz postojeće ponorne zone u kraškim krednim vapnencima. Limska draga u svijesti Istrana, sve do današnjeg vremena, predstavlja razdjelnicu između područja drugačijih mentaliteta i govora⁶.

Nasred najužeg dijela Limske drage uzdiže se brežuljak koji je od prapovijesnih vremena bio naseljen. Odande se moglo nadzirati promet ljudi i robe, kako preko Drage tako i uzduž nje. Prostor je bio povoljan za izgradnju naselja. Na području nastaje naselje terasastog oblika tipično za područje Istre u prapovijesno doba.

Nakon rimske pacifikacije Istre, brojna gradinska naselja traže zamjenu na novim i praktičnijim mjestima. Razlog tomu je novonastala sigurnost koju je donijela rimska vlast. Naselje koje je postojalo na području Dvigrada (nepoznatog imena) se nije napustilo, ali se vjerojatno promijenilo. Glavna pretpostavka za održavanje naselja je njegova strateška pozicija nad važnim kopnenim prometnicama, za održavanje komunikacija. Naselje se najvjerojatnije koristilo kao vojni tabor kako bi se osigurao važan kopneni put koji je povezivao Bale i Kringu.

U okolici postoje i brojni drugi arheološki nalazi koji se vezuju za doba rimske vlasti. Među njima se ističe votivni žrtvenik posvećen građaninu Pule, na kojem se spominje istarsko autohtono božanstvo Eia, koje se slavilo na ovom području, smještenom na granici između puljskog i porečkog agera⁷.

Istra nije bila teško pogođena za vrijeme germanskih provala u kasnom 4. i 5. Stoljeću, ponajviše zbog njezinog položaja. Kako se, osim najsjevernijeg dijela, koji je prelazio njezine zemljopisne granice, nije nalazila na putu prodiranja napadača na Apeninski poluotok, te kao poluotok nije mogla biti prolaznim područjem za pohode u bilo kojem daljnjem smjeru, uspjela je sačuvati svoje gospodarske i ljudske snage do dolaska Slavena u 7. stoljeću. Usprkos manjku provala, rastao je osjećaj opasnosti i nesigurnosti koja je dovela do izgradnji novih fortifikacija i dogradnje postojećih. Nakon provale Langobarda u Italiju, Istra je postala pograničnom pokrajinom, time dolazi do militarizacije uprave postupnim spajanjem civilne i vojne vlasti, a proces utvrđivanja se pojačava. Nastaje niz novih utvrđenih naselja koja su podignuta na vrhu brežuljaka ili na otocima i uz obalu. Posebnu pozornost dobivaju naselja koja se

⁶ Levak, 2007., str. 306.

⁷ Bertoša, 2007., str. 19.

nalaze uz važne prometne pravce, gdje se očekivalo da će kroćiti neprijateljska vojska. Takvi kašteli nisu imali samo ulogu zaštite lokalnog stanovništva već i zaustavljanja daljnjeg prodora napadača. Nema sumnje da je i Dvigrad imao takvu ulogu sa svojim idealnim položajem da nadzire prometnice preko Drage⁸. Već u drugoj polovici 5. stoljeća na vrhu brijega podignuta je crkva Sv. Sofije, pravokutnog tlocrta s jednom upisanom apsidom. Taj je tip izgradnje crkve bio prisutan u Istri kroz duže vrijeme, a dvigradska crkva, uz drugu fazu crkve sv. Tome u Puli, najstarija je takva crkva poznata na poluotoku⁹.

Militarizacija Istre bila je neophodna jer su već krajem 6. stoljeća zabilježeni i prvi pljačkaški napadi Slavena. Za prvi poznati upad, koji je suzbijen, smatra se da je bio usmjeren na sjeveru i sjeverozapadu poluotoka. U sljedećem napadu koji je zabilježen (oko 600. g.), Slaveni su s Avarima i Langobardima „čitavu Istru opustošili s ognjem i pljačkom“¹⁰. Ne zna se je li u tom napadu stradala čitava Istra, niti jesu li pljačkaši prešli Dragu. Sljedeći zapis koji datira oko 611. govori o upadu Slavena i pustošenju Istre sve do okolice Pule. Dvigrad je preživio te napade bez nanesene štete, budući da nemamo arheoloških dokaza o razaranju iz tog vremena, također, grad je bio dobro zaštićen zidinama i pozicioniran na vrhu brijega¹¹. Slaveni su nakon tih pljački počeli i trajno naseljavati dijelove Istre, pogotovo na sjevernom i središnjem dijelu poluotoka, kako zbog rjeđe naseljenosti te stoga manje obranjenosti, tako i zbog sigurnoga položaja na Ćićariji i Učki iza kojeg su se već i ranije naselili¹².

U drugoj polovici 7. stoljeća uslijedilo je razdoblje asimiliranja slavenskih doseljenika s lokalnim stanovništvom. Arheološki nalazi daju nam naslutiti da je na području sjeverne i središnje Istre došlo do miješanja kultura Slavena i starosjeditelja. Glavni trag za takvu tezu bila su groblja (arheološki horizont barbariziranih groblja) koja su se značajno razlikovala od onih gdje nije bilo slavenske prisutnosti na poluotoku u tom razdoblju. Najpoznatije groblje takve skupine nađeno je na lokalitetu poznatom po nazivu Babina brajda kod Žminja¹³. Slaveni su tako stigli i do okolice Dvigrada jer je Babina brajda od njega udaljena samo 10 kilometara zračne linije. No, budući da dvigradski grobovi iz tog razdoblja nemaju tragova barbariziranih groblja,

⁸ Levak, 2007., str. 307.

⁹ Marušić, 1976., str. 50.

¹⁰ Pavao Đakon, 1975., str. 167.

¹¹ Levak, 2007., str. 308.

¹² Na i. mj.

¹³ Marušić, 1966., str. 281.-285.

možemo pretpostaviti da u 6. i 7. stoljeću nije došlo do značajnih promjena u etničkom sastavu stanovništva. Dvigrad se pokazao kao dobrom zaštitom lokalnom stanovništvu i prevelikom preprekom slavenskim napadačima¹⁴.

Bizant je vratio kontrolu nad sjevernom i središnjom Istrom u drugoj polovici 7. stoljeća. Nema spomena o nekoj vojnoj ekspediciji, stoga možemo zaključiti da Slaveni koji su se tamo nastanili nisu pružali veći otpor Bizantu. Važno je napomenuti da istarski Slaveni nisu oformili svoju političku vlast pa i nisu mogli dugoročno pružati otpor jedinstvenoj bizantskoj vlasti. Slaveni u Istri bili su uključeni u bizantski gospodarski i vojni sustav kao slobodni seljaci s vojnom obvezom (*limitanei*). Iako je otklonjena neposredna prijetnja od Slavena, istarsko društvo zadržalo je brojne vojne karakteristike jer je i dalje prijetila opasnost od prekograničnih Slavena i furlanskih Langobarda¹⁵.

U bizantsko doba Istra je bila podijeljena u devet općina (Pula, Poreč, Trst, Rovinj, Novigrad, Motovun, Buzet, Pićan i Labin) a Dvigrad je bio dio puljske ili rovinjske općinske jurisdikcije. Svaka je općina imala svoju postrojbu milicije (*numer*) načelne snage od 300 do 500 vojnika, pa je u postrojbi svoje općine i Dvigrad morao sudjelovati s određenim brojem vojnika. Na čelu samouprave kaštela s njegovom okolicom bio postavljen lokoservator, domaći čovjek, dužnosnik niže razine pokrajinske uprave s vojnom i civilnom vlašću¹⁶. Najkasnije u bizantsko doba, na susjednom brežuljku nastaje utvrda poznata po imenu Kaštel Parentin, napuštena za vrijeme ranije spomenutih mletačko-genoveških sukoba.

Sljedeće znatne promjene na političkoj, gospodarskoj, ali i pravnoj razini počele su s dolaskom franačke vlasti u Istru. Ukinuta je samouprava gradova i kaštela pa je do tada vladajući sloj ostao bez prava da njegovi pripadnici budu izabrani na upravne dužnosti. Novi je upravitelj Istre, franački vojvoda, postavio svoje ljude na upravne položaje (centarhe) i tako postavio uvjete čvrste civilne i vojne vlasti u pokrajini, sabrane u rukama jedne osobe. Istarski se vojvoda također oslanjao na istarske biskupe i Slavene. Iako su i prije bili povlašteni i imali znatna udjela i utjecaja u vlasti, dolaskom franaka na vlast biskupi dobivaju daljnja prava i izuzeća od obveza, većinom na račun istarskih posjednika. Posjednike je teško pogodilo to da je franačka

¹⁴ Levak, 2007., str. 310.

¹⁵ Levak, 2007., str. 310.

¹⁶ Margetić, 1993., str. 415.-417.

vlast na neobrađenoj zemlji kolonizirala Slavene i od njih ubirala zakupninu. Franačka je vlast u suradnji s lokalnim biskupima poticala novu izgradnju brojnih crkava, kako bi pokazali snagu i moć nove države i poretka koji zajednički nastupaju s crkvom. Krajem 9. i početkom 10. stoljeća izgrađene su ili temeljito obnovljene brojne crkve na području Istre, pogotovo na područjima velikih gradova i uz važne prometnice¹⁷. Budući da je otpora novoj franačkoj vlasti bio većinom u gradovima gdje su živjeli pripadnici razvlaštenog sloja, promjene su se očitovale na izvangradskom području i kaštelima. Tada je obnovljena crkva sv. Sofije u Dvigradu. Umjesto stare jednoapsidalne starokršćanske crkve, postavljena je nova troapsidalna crkva s bogatim crkvenim namještajem, zidnim slikama, pergolom koja je dijelila prostor za vjernike od svetišta s ciborijem nad oltarom¹⁸. Iz toga doba potječe i željezni križ, vjerojatno procesijske ili oltarne namjere, koji po svojim stilskim značajkama upućuje da je obnavljanje dvigradske crkve možda jedno od prvih očitovanja karolinškog doba u Istri¹⁹. Od velikog značaja su i freske očuvane na zidovima crkve sv. Sofije jer ih se može smatrati jednim od rijetkih sačuvanih primjera karolinškog freskoslikarstva u Istri²⁰. Tada je obnovljena i grobljanska crkva sv. Petra, srušena je jednostavna pravokutna crkva i izgrađena nova troapsidalna crkva.

Karolinzi su također prepoznali važan strateški položaj Dvigrada; time su većinom zbog političkih razloga ulagali u skupe graditeljske projekte na tom području. U prvim desetljećima franačka vlast se morala oslanjati na crkvene samostane i kaštele kako bi nadzirala i držala kontrolu nad Istrom. Budući da se franačka moć bazirala na kopnu, povećao se fokus na kopnene prometnice, pogotovo na glavnu prometnicu Pula-Trst.

Glavni otpor franačkoj feudalizaciji pružali su istarski posjednici koji su zahtijevali ukidanje novouvedenih odnosa, stoga su poslani carski izaslanici koji su oko 804. sazvali sudsko ročište kraj Rižane, poznato i po nazivu Rižanski sabor. Među sudionicima su sigurno bili i predstavnici Dvigrada. Istarski vojvoda je na kraju sabora morao popustiti i ukinuti sve namete i obveze, kao i vratiti oduzeta prava

¹⁷ Jurković, 2001., str. 9.-17.

¹⁸ Marušić, 1976., str. 41.-45.

¹⁹ Milošević, 2002., str. 293.

²⁰ Marušić, 1976., str. 9.,16.-18.

istarskim posjednicima. Odbio je vratiti gradskim općinama i pojedincima oduzete zemlje²¹.

Najstariji poznati pisani spomen Dvigrada potječe iz 983., kada je car Oton II. potvrdio prava porečkog biskupa na području Dvigrada i okolnog prostora pozivajući se na (nesačuvane) darovnice svojih predaka. Prema ispravi iz 965. patrijarh Rodoald daruje pravo porečkom biskupu na prikupljanje desetine u kaštelima Dvigrad i Pietrapelosa te u Rovinju i Balama. Taj čin je bio moguć zbog podjele starih rimskih općinskih zemljoposjeda. To je dovelo do prekida kontinuiteta starih biskupskih jurisdikcijskih područja i spriječilo cjelinu biskupija da postanu crkvene županije. Međutim, ta isprava pomaže u atribuciji biskupskih teritorija u tom periodu. Upravo se to desilo s Rovinjem, Dvigradom, Pietrapelosom i Balama, koji su prije pripadali biskupu Pule, ali su najprije pali pod jurisdikciju akvilejskih patrijarha, koji su onda te crkve dodijelili porečkim biskupima. Kasnije, 983., njemački car Oton II. pisanim dokumentom potvrđuje Porečkoj biskupiji sve posjede koje je imala do tada. Vjerojatno je tom prilikom postao posjednikom biskup Adamo od Kaštela Parentina²². Kako se Dvigrad spominje u ispravi teksta koji navodi prava porečkog biskupa na području Rovinja, povezan je s darovnicom Rodoalda porečkom biskupu iz oko 965. koji mu daje prava na četvrtinu crkvene zemlje u Rovinju, u kojoj se Dvigrad ne spominje, ali je moguće da se podrazumijeva čineći cjelinu s Rovinjem. To ne znači da je porečka crkva imala prava na kvartu u Dvigradu jer je moguće da je bila riječ o pretenziji²³.

Ne može se sa sigurnošću tvrditi kada je Dvigrad pao pod svjetovnu vlast akvilejskih patrijarha. Prvi izvor koji govori o svjetovnoj vlasti akvilejske crkve nad Dvigradom jest darovnica akvilejskoga patrijarha Ulrika Eppensteina dvigradskom gastaldu Vedellu iz 1096. Autentičnost samog dokumenta se može smatrati vrlo upitnom²⁴. Sama darovnica je dodijelila dvigradskom gastaldu Vedellu lokalitet Montisello sve do luke u Limu, s crkvom sv. Lovre koja se nalazila na dnu zaljeva²⁵. Darovnice koje datiraju iz 1040. i 1060. utvrđuju na da je Istra bila gusto naseljena u to doba, zbog važnosti koju je tada imala kao markgrofovija Njemačkog Carstva²⁶.

²¹ Levak, 2007., str. 312.

²² Radossi, 1995., str. 144.

²³ Levak, 2007., str. 312.

²⁴ Banić, 2021a., str. 81.

²⁵ Schiavuzzi, 1920., str. 88.

²⁶ Radossi, 1995., str. 144.

Godine 1209. njemački car Oton IV. službeno je donirao Markgrofoviju Istru crkvi akvilejskog patrijarha Wolfgera von Erla²⁷.

Dvigrad u razvijenom srednjem vijeku

Godine 1177., dok je papa Aleksandar III. bio u Veneciji da sklopi mirovni sporazum s njemačkim carem Fridrikom Barbarossom I., brojni istarski biskupi također su bili tamo da se susretnu s papom. Tršćanski, porečki i pulski biskup nazočili su mirnom sporazumu²⁸. Tijekom tih događaja porečki biskup je od pape dobio potvrdu svojih teritorijalnih posjeda, od kojih se spominju kašteli Parentin i Monkaštel, a time i papinsku zaštitu. Intervencija papinske kurije postala je od ovog trenutka sve češća, a još nametljivije u zaštiti prava i posjeda biskupa i svećenika, u rješavanju pitanja između patrijarha i općina te u sprječavanju prijevara samoga klera. Radossi opisuje taj period u Istri kao period teške depresije i rastrojstva. Biskupi su bili najveći zemljovlasnici te su, zajedno sa samostanima, držali do tri četvrtine obrađene zemlje. Biskupima je najviše nedostajao autoritet i alati moći te energija za provođenje vlastitih interesa na tim posjedima, za razliku od moćnika i gradskih komuna.²⁹ Gorički grof Meinhard dobio je položaj namjesnika 1145. Vidjevši priliku, okomio se na porečku crkvu čiju je zemlju zaposjeo i postao najvećim zemljoposjednikom u Istri nakon akvilejskog patrijarha. Za vlasti biskupa Vincenza Meinhard je postavljen kao predstavnik njegove crkve. Taj položaj je uključivao i funkcije vojnog nadzora nad granicama i održavanje unutarnjeg reda i mira. Kao predstavnik biskupa dobio je nadzor nad kaštelima u tom području. Iz imena grofovih vazala zabilježenih u ispravama vidi se da je on, osim Pazina, posjedovao Sv. Lovreć, Sv. Petar u Šumi, Monkaštel i dio motovunskog kraja. Tako je 1184. upraviteljstvo Dvigrada, zajedno s opatom S. Petronile, sudjelovalo u dogovoru između biskupa Poreča i grofa Meinharda Goričkog. Ipak je 1200. porečki biskup dao Monkaštel kao feud Leonardu da Ville.³⁰

Zasigurno možemo zaključiti da je Dvigrad od 1209. do 1412. kao dio Markgrofovije Istre bio *de iure* svjetovni posjed akvilejskoga patrijarha. Kroz to vrijeme kaštel je nekoliko puta promijenio gospodara, kao što je bio Henry od Prate,

²⁷ Banić, 2019., str. 1.-2.

²⁸ Radossi, 1995., str. 145.

²⁹ Radossi, 1995., str. 145.

³⁰ Schiavuzzi, 1920., str. 89.

izdanak obitelji Castropola (investiturom akvilejskog patrijarha 1328.) i goričkih grofova (uzurpacijom u nekoliko navrata). Dvigrad je tek 1412. Neformalno, a 1413. Formalno, pao u ruke Mletačke Republike, u jeku rata između Republike i Žigmunda Luksemburškog, rata koji je označio potpunu propast Margrofovije Istre.³¹

Godine 1211. akvilejski patrijarh Wolfger von Leibrechtikirchen potvrdio je investituru koja dodjeljuje vlasništvo nad Dvigradom porečkom biskupu Fulcheriju, što je kasnije dovelo do sukoba između porečkog biskupa i grofa Pule Monfiorda Castropolskog, koji je do tada imao vlast nad Dvigradom kao patrijarhov vazal. Monfiordo Castropolski preuzeo je vlast na Dvigradom, vojnom silom napao biskupsku palaču u Poreču te uništio dokument koji je porečkom biskupu dao vlast nad Dvigradom.³²

Sredinom 13. st. Dvigrad je bio važna referentna točka i zahvaljujući tome značajno je prosperirao. Primjer tadašnjeg prosperiteta vidi se izgradnjom nove krstionice u crkvi sv. Sofije 1249.³³

Godine 1252. došlo je do spora između stanovnika Savičente i Dvigrada oko ispaše. Rješavanje spora palo je u ruke porečkom biskupu Giovanniju, čija se arbitraža i konačna odluka nisu dugo čekale. Seljaci dviju sukobljenih strana mogu zajedno pasti na teritoriju drugih, izbjegavajući pritom bilo kakvu štetu na poljima i vinogradima.³⁴

Preko izvora iz 1266., koji pokriva transakciju između opata Sv. Petronile koji se zvao *Matheus* i opata Sv. Petra u Šumi *Achebona*, gdje *Matheus Achebonu* prodaje polovicu zemlje kod Kloštra (San Michele di Leme), doznajemo o godišnjoj obvezi plaćanja jedne svinje po godini porečkom biskupu, a to se može nadovezati i na obveze koje su imali kašteli Parentin i Monkaštel koji su također bili pod porečkim biskupom.³⁵

Patrijarsi preko svojih feudalnih ovlasti utječu na javni i administrativni život grada nekoliko sljedećih stoljeća. Istarski poluotok se kroz srednji vijek smatra dobrim primjerom pluralnih suvereniteta i promjena administrativnih granica. Regija je bila *de*

³¹ Banić, 2021a, str. 82.

³² Schiavuzzi, 1920., str. 89.

³³ Radossi, 1995., str. 148.

³⁴ Schiavuzzi, 1920., str. 89.-90.

³⁵ Radossi, 1995., str. 148.

iure markgrofovija i kao sastavni dio Svetog Rimskog Carstva podarena 1209. akvilejskim patrijarsima. No, vlast cara i patrijarha nije se osporavala zbog gradskih lokalnih komuna, ali i od moći regionalnih svjetovnih plemića, od kojih se krajem 13. st. počinju najviše isticati grofovi Gorički. Sredinom 13. st. akvilejski patrijarh prelazi u filopapinski tabor, time je Istra podijeljena na utjecaje triju sila: mletačke, papinske (akvilejske) i carske vlasti.³⁶ Istarske zajednice su mijenjale svoje odanosti među tim trima silama ovisno o tijeku političkih okolnosti. Sigurnost zajednice bila je glavni motiv promjene odanosti, tako su akvilejski patrijarsi počeli gubiti svoju vlast nad Istrom kada je nisu mogli osigurati. Na taj način su akvilejski patrijarsi izgubili ovlast nad Porečom, koji je prilikom napada Koprana, koji su tada bili u savezu s goričkim plemićima, morao tražiti zaštitu od Mletačke Republike, ne mogavši se osloniti na zaštitu svojeg *de iure* suverena, akvilejskog patrijarha.³⁷ Dvigrad je također u svojoj želji za opstankom i sigurnošću tražio moćnog zaštitnika. Dobar primjer toga je povelja sklapanja saveza između komune Dvigrad i tada moćnog plemića Hugona VIII. Devinskoga. Devinski su bili feudalni rod (XII. – XIV. st.) s posjedima i u Istri. Prvi se put spominju sredinom XII. st., a naziv nose po Devinu (tal. Duino, njem. Tybein), utvrdi i posjedu na tadašnjoj sjeverozapadnoj granici Istre. Bili su ministerijali (odvjetnici, upravitelji posjeda) akvilejskih patrijarha. S prolaskom vremena su se postupno osamostaljivali od patrijarhovog utjecaja. Bili su ministerijali i grofova Goričkih, šireći se u Furlaniju, a 1366. podvrgavaju se sa svojim posjedima Habsburgovcima.³⁸

Grofovi Gorički u Istri bili su nezadovoljni dominacijom patrijarha te su htjeli preuzeti kontrolu. Započeli su svoje djelovanje raspolaganjem feudalnih prava za vlastitu korist, kao predstavnici porečkog biskupa i ne pitajući privolu patrijarha. Mletačka Republika sklapala je sporazume s istarskim obalnim gradovima, čije su luke bile od strateške važnosti za njezinu trgovinu. Ugovarala je paktove o oslobađanju od svakog poreza za svoju robu i brodove koji su plovili u njihove luke. Istarski gradovi su se opirali vlasi akvilejskog patrijarha koji je htio smiriti situaciju nagodbama i koncesijama.³⁹ Godine 1277. u Dvigradu je izbio pobuna protiv patrijarhove vlasti koju su potaknuli Mlečani, a vodio ju je gastald (namjesnik

³⁶ De Vergotini, 1927., str. 9.-60.

³⁷ Banić, 2021a., str. 79.

³⁸ Preuzeto s: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/4366/devinski> (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

³⁹ Radossi, 1995., str. 147.

akvilejskog patrijarha) Merulo (Merlo). Tijekom urote ubijena su dvojica službenika patrijarha Raimunda von Thurna, od kojih je jedan bio meriga Serzone (Sorzone). Patrijarh je odgovorio vojnim pohodom koji je osobno predvodio te je došlo do zauzimanja Dvigrada. Nakon toga patrijarh postavlja Monfiorita Castropolu na položaj *ricaria* (najviši pokrajinski ured, kasnije zamijenjen titulom markiza) te ga zadužuje da upravlja kaštelom, otkrije ubojice, ali i osobe koji su urotu iskoristili za pljačku i krađe.⁴⁰ Patrijarh je također morao odabrati novog gastalda jer je prijašnji vodio pobunu protiv njega. Nakon Monfiortove smrti 1278., desetine su nasljedstvom prešle njegovom bratu Nascinguerra II. Nakon završetka rata između akvilejskog patrijarhata i Mletačke Republike mirom u Trevisu 1291., patrijarh je Dvigradu oprostio promletačko i protuakvilejsko djelovanje i vratio mu vlast nad njegovom općinom.⁴¹

Dvigrad su, uz Bale, Labin, Plomin i Buzet, 1295. zauzeli vojnici koji su bili u službi grofova Goričkih, vlasnika Pazinske knežije, tijekom mnogobrojnih ratova koje su vodili protiv akvilejskih patrijarha. Bili su izbačeni iz utvrde već sljedeće godine i prisiljeni Dvigrad vratiti patrijarhu. Među bogatim obiteljima dvigradskog okruga poznata je obitelj Merulo ili Merlo, koja je imala feudalne posjede na tom području. Kako je navedeno, patrijarh Raimund von Thurn svrgnuo Merula s položaja upravitelja 1278. jer je podržavao stranu goričkog grofa. Ovaj Merulo bio je brat Isoie, supruge Guecella da Prata. Imao je tri sina, Odolrica, Ignolia (ili Zolina) i Ranierija. Prvi spomen Odolrica je 1318. u dokumentu gdje se navodi kao gospodar dvaju kaštela (moguće Dvigrada) i kaštela Istre. Aktom od 5. ožujka 1328. akvilejski patrijarh Pagano della Torre kupio je od trojice braće njihove feudalne posjede u Dvigradu za 200 frizijskih maraka. Te posjede u Dvigradu patrijarh dodjeljuje Sergiju II. i Nascinguerra IV. Castropola.⁴² Kada su knezovi saznali da su kupci Dvigrada Castropole, pokušali su odgoditi isporuku feuda, također ih oštetiši zloporabom prodaje nekih posjeda, što znamo iz prosvjeda koje su Castropole donijele pred patrijarha. Uz dodatak feuda Dvigrada, obitelj Castropola došla je do svojega najvišeg teritorijalnog proširenja, dodirujući Limski zaljev i donji dio doline Drage prema sjeveru; obuhvaćala je mnogo zasebnih kaštela i vila.⁴³

⁴⁰ Schiavuzzi, 1920., str. 89.

⁴¹ Schiavuzzi, 1920., str. 90.

⁴² Schiavuzzi, 1920., str. 92.

⁴³ Radossi, 1995., str. 150.-151.

Godine 1331. Giovanni Contarini, kapetan Svetog Lovreća, otišao je u Pulu u ime dužda Francesca Dandola da preuzme grad, gdje se nalazila posada od pedeset vitezova pod zapovjedništvom Darda Bemba. Nakon što je isporuka obavljena, Contarini i Bembo primili su zapovijed da zauzmu Dvigrad, koji su bili zauzeli Gorički; ali zbog raznih teškoća taj pothvat nije izvršen. Dvigrad je stoga još neko vrijeme ostao pod nominalnom vlašću patrijarha, ali je bio pod jakim utjecajem Mletačke Republike. Nakon što je Nascinguerra IV. bio protjeran iz Pule, zatražio je utočište u Dvigradu, no nakon što su mletačke sile zauzele i Dvigrad, obitelj Castropola je izgubila pravo i na Dvigrad, u koji se Fiorino Castropola, sin Nascinguerre IV., mogao vratiti tek 1368.⁴⁴ Dvigrad je najvjerojatnije pao pod utjecaj mletačkih vlasti negdje oko 1331. jer su zatražili od njih da preuzmu vlast, što je obavio Giovanni Contarini. Dakle, uz područje koje je Venecija definitivno zauzela, veliki dio Istre zapravo je bio samo nominalno pod vlašću patrijarha, a pod jakim utjecajem Mletačke Republike.⁴⁵

Tijekom tih događaja patrijarsi su popustili svoju kontrolu Istre, posvetivši se Furlaniji, sada pravoj i jedinoj točki uporišta svoje države. Položaj *ricaria* bio je zamijenjen za onime *markiza* koji je predstavljao glavu patrijarhove ovlasti u Istri. Taj period označio je značajno slabljenje utjecaja patrijarha u Istri i u Dvigradu. Dvigrad se počeo sve više politički i ekonomski okretati Mletačkoj Republici. Činjenica da je u jednom od ratova između između Genove i Mletačke Republike, onime koji je trajao od 1350. do 1355., Genova napala Dvigrad, pokazuje da je tada kaštel imao određenu važnost. Usprkos tome, Dvigrad je još uvijek nominalno pod vlašću patrijarha, što vidimo od činjenice da se još iste godine šalju predstavnici kaštela u Akvileju. Također je došlo i do spora između stanovništva Dvigrada i podanika grofa koji je prisilio patrijarha da pošalje svojega predstavnika iz Labina 1339. riješiti spor oko granica.⁴⁶

Moguće je da je Dvigrad 1377. ponovno u mletačkim rukama, pogotovo ako se uzme u obzir podatak o novom đenovskom napadu i pljački kaštela, nakon koje je uslijedila ponovna predaja akvilejskom patrijarhu. On je onda obnovio tadašnje zidine kaštela, ali su Mlečani, završivši Torinskim mirom 1381. rat s Genovom, uz pomoć stanovnika Sv. Lovreća Pazenatičkog, organizirali napad na *Moncastello* i *Castel Parentino*, u kojem je poginula većina žitelja, naselja su spaljena, a relikvije sv.

⁴⁴ Bertoša, 2007., str. 22.

⁴⁵ Radossi, 1995., str. 153.

⁴⁶ De Franceschi, 1879., str. 202.-203.

Viktora i Korone, zaštitnika Dvigrada, odnesene. Nakon ovog događaja *Castel Parentino* potpuno je nestao, dok je *Moncastello* opet obnovljen, s naseljem koje se razvilo izvan zidina. Od tada se *Moncastello* počeo nazivati Dvigradom.⁴⁷

Dana 26. svibnja 1386. okupili su se svi predstavnici komune u Dvigradu kako bi javno obavijestili cijelu zajednicu o sklapanju saveza s upraviteljem Pazinske knežije Hugonom VIII. Devinskim. Sudbonosnom su događaju nazočili dvigradski vikar, župnik, sudci i vijećnici komunalnoga vijeća, kao predstavnici komunalne uprave, te cijela zajednica Dvigrada, koja je svojom prisutnošću dala legitimitet čitavom političkom ritualu. Hugon VIII. bio je tada vazal moćnoga Leopolda Habsburškog, vojvode Austrije, a time se indirektno Dvigrad priklonio i njemu. Na taj način je na Hugona VIII. i Leopolda Habsburškog prenesena odgovornost predstavnika Dvigrada, podrazumijevajući pod tom titulom vrhovne zaštitnike komune s dužnošću obrane kaštela i okolnog područja. Zauzvrat je zajednica u Dvigradu bila obvezna na poslušnost svojim novim zaštitnicima, kao i na obvezu plaćanja godišnjeg danka na dan svetkovine Sv. Martina (11. studenog), u iznosu od 12 maraka mletačkih solada. Riječ je o iznosu od 96 libara mletačkih denara. Dvigradski javni notar Ivan, sin pokojnoga Petra, sastavio je ovu službenu listinu kojoj je dodan viseći pečat komune, najstariji do danas sačuvani pečat Dvigrada, kako bi se utvrdio i dodatno označio legitimitet povelje.⁴⁸

Godine 1386., kada je Dvigrad sklopio sporazum s Hugonom VIII. od Devina, Istarska markgrofovija bila je zahvaćena građanskim ratom. Nakon smrti akvilejskog patrijarha Marqard von Randeck (1381.), papa Urban VI. postavio je Filipa d'Alençona za novog akvilejskog patrijarha *in commenda*.⁴⁹ Takvo dodjeljivanje akvilejskoga patrijarha predstavljalo je „novost“ koju velik dio furlanskog stanovništva nije htio priznati. Uslijedio je sukob između dvaju grupa, onih koji su podržavali novog patrijarha i onih koji su mu se odupirali. Frakcija koja se odupirala novom patrijarhu bila je pod vodstvom Udina, koja je uz pomoć ugarskog kralja Ludovika Anžuvinskog zahtijevala od pape da postavi drugog patrijarha koji bi također bio vjeran Ludoviku Anžuvinskom. Čak i nakon što je Ludovik odustao od cijelog pothvata, sukob između patrijarha d'Alençona i Udina koje je vodila obitelj Savorgnan nije posustao. Udine su dobile novog saveznika u Mletačkoj Republici te su sklopile takozvanu „Sretnu

⁴⁷ Bertoša, 2007., str. 22.

⁴⁸ Banić, 2021a., str. 79.-80.

⁴⁹ Banić, 2021a., str. 84.

uniju“ 8. veljače 1381⁵⁰. Glavni razlog mletačkog uplitanja bila je opasnost od gospodara Padove Francesca da Carrare, koji je bilo glavni regionalni rival Venecije te glavni saveznik d’Alençon. „Sretnoj uniji“ također se priključio istarski markgrof Doimo od Castella. Sukob je trajao sve do službene smijene patrijarha d’Alençon i imenovanja novog poglavara akvilejske crkve Ivana Moravskog te potpisivanja mirovnog ugovora između Čedadada i Udina (21. veljače 1391.). Uskoro je imenovan novi univerzalno priznati istarski markgrof Hordibor.⁵¹

Dvigrad se tijekom građanskog rata našao u neizvjesnoj situaciji. Istarski markgrof Dujmom od Castella sklopio je savez s Mletačkom Republikom i ušao u konflikt s patrijarhom. Hugon VIII. od Devina tijekom konflikta formalno je bio neutralan, ali je potajno pomagao patrijarhu i da Carraru protiv Mletačke Republike i Udina. Stoga se može zaključiti da su istarski markgrof Dujmo od Castella, *de iure* gospodar Dvigrada i Hugon VIII. od Devina bili neprijatelji tijekom građanskog rata. Dvigrad je na početku rata bio u ranjivoj situaciji zbog podjele lokanog plemstva na propatrijarhalnu i protivničku stranu. Takvu ranjivost je Hugon VIII. od Devina iskoristio kako bi proširio svoju kontrolu nad ovim strateški važnim kaštelom. Može se pretpostaviti da je zajednica Dvigrada bila prisiljena zatražiti zaštitu od moćnih Habsburgovaca i njihovog kapetana Hugona VIII. zbog porasta nasilja koje se događalo na okolnom području zbog građanskog rata. Budući da se nisu mogli osloniti na svojeg *de iure* gospodara, akvilejskog patrijarha, niti markgrofa Istre Dujma od Castella, koji su bili zauzeti u građanskom ratu, okrenuli su se trećoj sili koja je mogla garantirati njihovu sigurnost u tim neizvjesnim vremenima. Ovaj model širenja ovlasti nije bio stran u srednjovjekovnoj Istri i Devinski su ga, po svemu sudeći, imali priliku naučiti od svojih bivših seniora, grofova Goičkih.⁵²

Širenje Mletačke Republika na teritoriju Istre

Mletačka Istra je teritorij koji je bio pod vlašću Republike Sv. Marka te je bila usko povezana s njom na ekonomskoj, političkoj i kulturnoj razini od srednjeg vijeka. Mletačka Republika počela je graditi svoje odnose nad obalnim gradovima zapadne istre još do ranog srednjeg vijeka (10. st.), a u 13. st. počela je preuzimati

⁵⁰ Banić, 2021a., str. 85.

⁵¹ Na i. mj.

⁵² Banić, 2021a., str. 85.-88.

kontrolu nad njima. Istra je zauzela posebno mjesto unutar Mletačke Republike jer se nalazila između dvaju administrativnih tijela Republike, *Stato da Mar i Terraferma*. Na primjer, odredbe koje su se ticale istarskog poluotoka bile su zabilježene u *Mare*, registraturu senatskih vijećanja, no u isto vrijeme *Sindici di Terraferma* bili su odgovorni za administraciju mletačke Istre.

Godine 1209. sveti rimski car Oton IV. dodijelio je područje Markgrofovije Istre akvilejskoj crkvi, na čijem je prijestolju tada sjedio Wolfger von Erla. Od tog trenutka akvilejski patrijarsi gospodarili su ogromnim teritorijima u Furlaniji, Karniji te Istri. Akvilejska crkva tada je bila na vrhuncu svojeg teritorijalnog posjeda i moći te je predstavljala jaki procarski bastion na istočnom ulazu u Italiju koji bi mogao poslužiti svetim rimskim carevima⁵³.

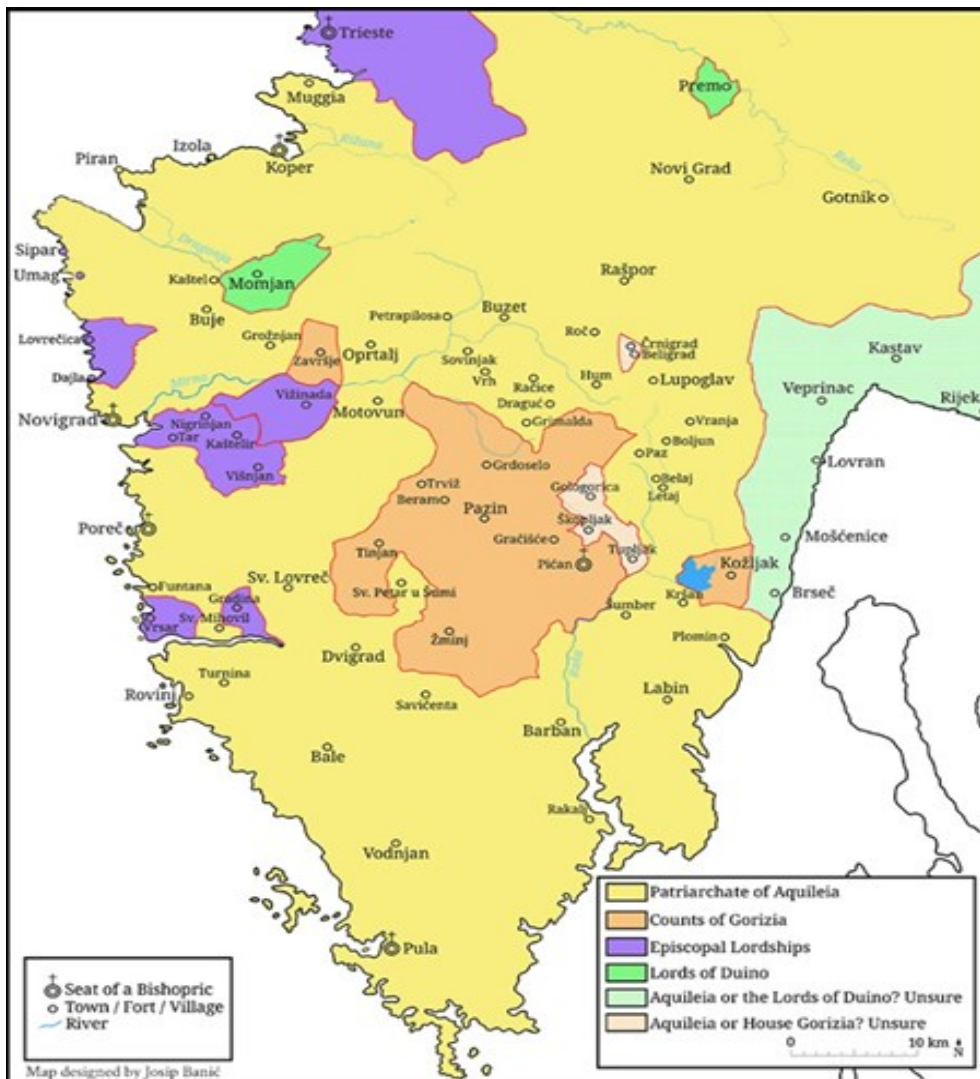
Brojni konflikti ubrzo su započeli između akvilejske crkve i knezova Goričkih koji su posjedovali brojne posjede u Istri, bili su nasljedni predstavnici porečkog biskupa i kao takvi su zaposjeli Pazinsku knežiju⁵⁴.

Promjena strane akvilejske crkve od procarske na propapinsku stranu označilo je novo poglavlje u tim konfliktima. Knezovi Gorički bili su tada podržavatelji carske dinastije Hohenstaufen u sukobima protiv papinstva. Tijekom jednog od sukoba između akvilejskih patrijarha i knezova Goričkih dogodio se incident gdje je knez Albert I. Gorički uspio zarobiti i javno osramotiti akvilejskog patrijarha Gregorija Montelonga. Ti porazi akvilejskih patrijarha oslabili su njihovu moć nad istarskim područjima, koja su se počela priklanjati Veneciji⁵⁵.

⁵³ Banić 2021b., str. 2.

⁵⁴ Na i mj.

⁵⁵ Na i mj.

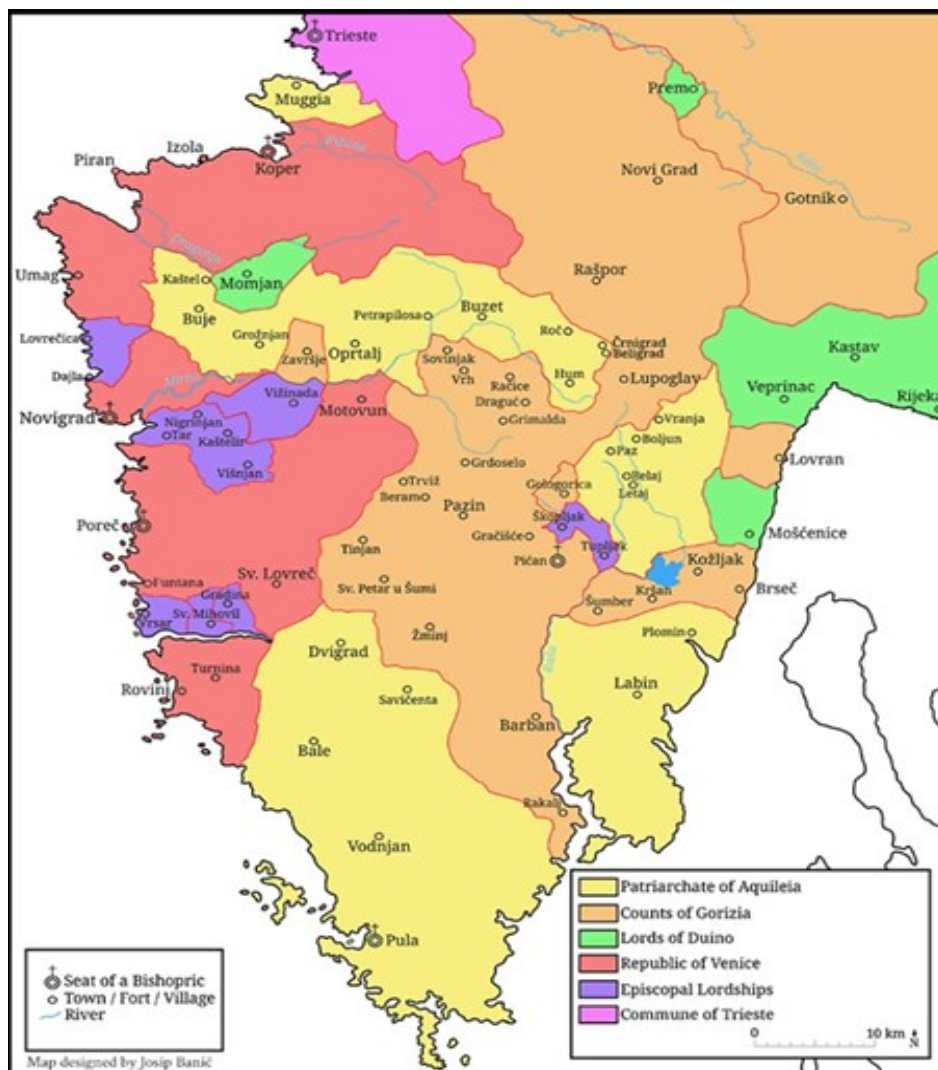

Prilog 1. Istra prije mletačke ekspanzije (godina 1200.), preuzeto iz: Banić, Josip, *Venetian Istra in the Embrace of a Nascent Dominion (c. 1381 - c. 1470)*, doktorska disertacija, Central European University (CEU), Budimpešta 2021., str. 3.

Značajan trenutak za Istru bilo je službeni ulazak Poreča u sustav tzv. *Commune Veneciarum* 1267. godine. Taj događaj potaknuo je brojna druga mjesta da zatraže zaštitu od Mletačke Republike jer je akvilejski patrijarh bio preslab da im osigura zaštitu. Padom Kopra 1279. pod vlast Mletačke Republike značio je da gotovo cijela zapadna obala Istre od Kopra do Rovinja potpada pod mletačku vlast. Mirovni ugovor koji je potpisan 11. lipnja 1300. Formalno je legitimizirao novo osvojene mletačke posjede. Akvilejski patrijarh službeno je priznao predaju Kopra,

Izole, Pirana, Umaga, Novigrada, Poreča, Sv. Lovreča, Motovuna i Rovinja Mletačkoj Republici u zamjenu za godišnju naknadu od 450 maraka.⁵⁶

Dvigrad je ostao pod kontrolom akvilejskog patrijarha, no njegov položaj je bio znatno ranjiviji. Dvigrad se nalazio na rubnom teritoriju između područja pod upravom Mletačke Republike, knezova Goričkih i akvilejske crkve. Zbog slabljenja moći patrijarhata morao se oslanjati na druge sile kako bi osigurao svoje preživljavanje. Tako je kroz 14. stoljeće Dvigrad mijenjao odanost od jedne strane ka drugoj ovisno o ravnoteži sila.

Prilog 2. Istra nakon prve faze mletačke ekspanzije i mira u Trevisu (godine 1300.), preuzeto iz: Banić, Josip, *Venetian Istra in the Embrace of a Nascent Dominium (c. 1381 - c. 1470)*, doktorska disertacija, Central European University (CEU), Budimpešta 2021., str. 5.

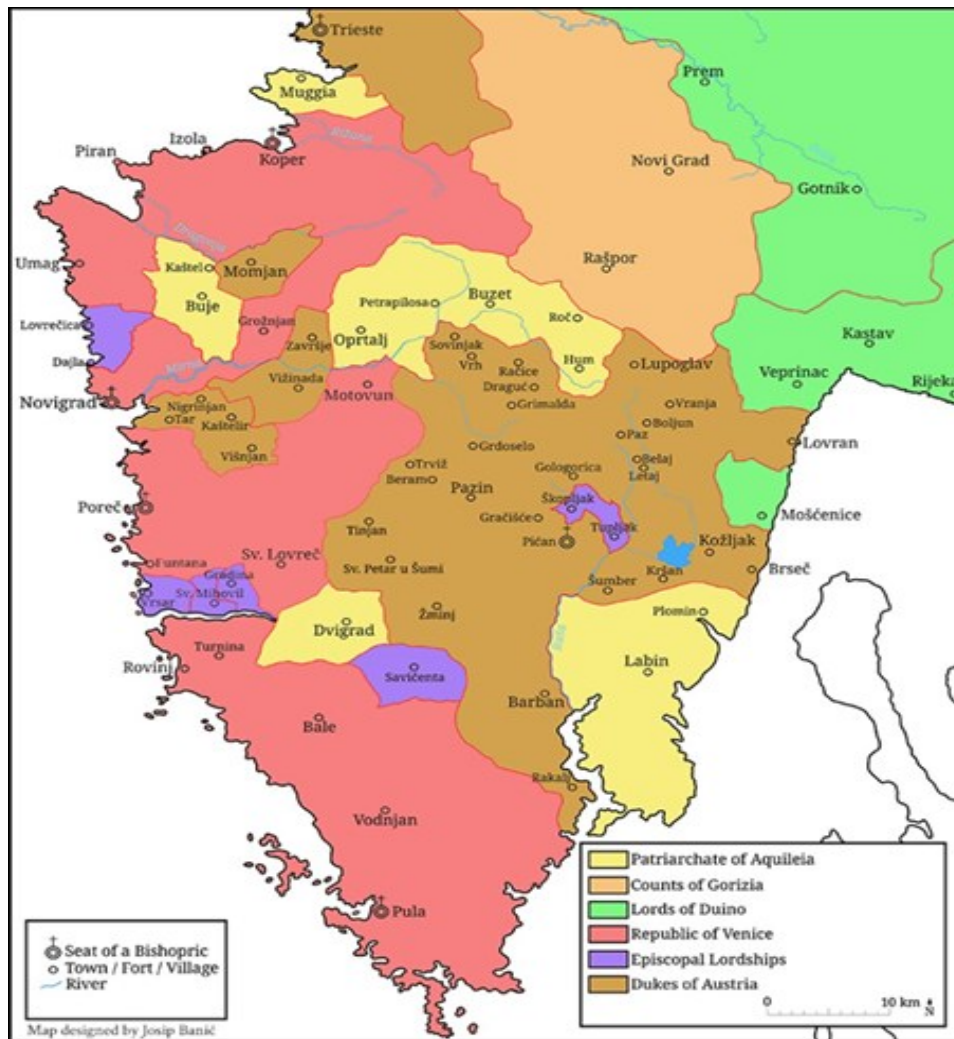
⁵⁶ Banić, 2021b., str. 1.-3.

Drugi val mletačke ekspanzije u Istru također je bio motiviran sukobima između ministerijala akvilejskog patrijarha. Knezovi Devina i Pietrapelose predvodili su pobunu protiv patrijarha Pagana della Torrea i njemu odanih knezova Castropola iz Pule. Budući da su teritoriji oko Pule bili već prije odsječeni od ostatka patrijarhalnih posjeda i bili opsjedani sa svih strana neprijateljima, zajednice Pule su odlučile slijediti primjer Poreča i zatražiti zaštitu Mletačke Republike. Tako je grad Pula, uz Vodnjan i Bale, koji su bili dio pulske općinske jurisdikcije, također prešao pod okrilje Mletačke Republike. Patrijarh Bertrand de Saint-Geniès morao je 1335. službeno predati Pulu, nakon neuspješnih vojnih akcija protiv Venecije. Ponovno vidimo da je Mletačka Republika za kontrolu nad patrijarhalnim teritorijem zauzvrat plaćala godišnji danak, za Pulu su plaćali 225 maraka.⁵⁷

Tijekom kasnijeg konflikta između patrijarha Ludviga della Torrea i njegovih pobunjeničkih predstavnika kneza Alberta III. Goričkog, Venecija nije uspjela doći do novih teritorijalnih posjeda. U tom ratu Venecija je dobila Grožnjan 23. prosinca 1358., koji je kupila od Ulricha Rihemberka, ministerijala poraženog Alberta III. Goričkog, za 4500 zlatnih dukata. Kraj 14. stoljeća označio je dolazak nove sile na području Istre, Habsburgovaca. Godine 1374. knez Leopold Austrijski naslijedio je sve posjede Goričkih nakon smrti Alberta III. koji nije ostavio nasljednika.⁵⁸

⁵⁷ Banić, 2021b. str., 5.-6.

⁵⁸ Banić, 2021b., str., 6.

Prilog 3. Istra nakon druge faze mletačke ekspanzije i nakon smrti Alberta III. Goričkog (1374.), preuzeto iz: Banić, Josip, *Venetian Istria in the Embrace of a Nascent Dominium (c. 1381 - c. 1470)*, doktorska disertacija, Central European University (CEU), Budimpešta 2021., str. 7.

Usprkos tim gubicima akvilejski patrijarh Marqard von Randeck bio je odlučan vratiti kontrolu nad istarskim teritorijama koje su njegovi prethodnici izgubili od knezova Goričkih i Mletačke Republike. U trenutku kad je Marqard von Randeck prvi put sjeo na prijestolje sv. Hermagore (1365.), istarski posjedi pod akvilejskom crkvom bili su svedeni na svoje „ostatke ostataka“. Patrijarh je tada posjedovao samo osam skromnih kaštela u Istri: Buzet s Ročom i Humom, Oprtalj, Buje, Dvigrad, Labin te

Petrapelosu. Petrapelosa je bila sjedište markgrofa, činovnika koji je bio postavljen od strane patrijarha da nadgleda teritorij Markgrofovije Istre.⁵⁹

Kako bi vratio svoje teritorije, akvilejski patrijarh Marqard von Randeck ušao je u savez s ugarsko-hrvatskim kraljem Ludovikom I. Anžuvinskim, Genovom te knezom Padove Francescom da Carrarom. Službeno poznat kao Rat za Chioggiju započeo je 1379. s ciljem nanošenja teškog poraza Mletačkoj Republici. Akvilejski patrijarh htio je vratiti teritorije koji su prešli Veneciji te vratiti jaku kontrolu nad Markgrofovijom Istrom.⁶⁰

Dvigrad će teško nastradati tijekom tog konflikta u kojem je stao na stranu Venecije i bio napadnut od Genovljana. Kaštel je bio zauzet i opljačkan te su njegove fortifikacije bile srušene. Nakon tog napada Dvigrad je bio dan patrijarhovim ljudima koji su obnovili fortifikacije kaštela barem dovoljno da bi se mogao oduprijeti brzom mletačkom protunapadu, koji je mogao doći od Svetog Lovreča, gdje su se Mlečani uspješno utaborili. Nakon što je đenovska prijetnja nestala, Mletačka Republika krenula je u protunapad kako bi vratila svoje posjede u Istri. Napad na Dvigrad je došao do mletačkih trupa koje su bile stacionirane u Svetom Lovreču. Uz pomoć Lovrečana i dodatnih snaga koje su uplovile u Limski zaljev, mletačke sile napale su Dvigrad, pobile brojne stanovnike i zapalile brojne kuće i nastambe. To se može smatrati prvom većom kataklizmom koja je zahvatila Dvigrad i prvim uzrokom njegovog propadanja. Tomasini je u svojim zapisima iskrivio tu priču govoreći kako su vojnici Genove uz pomoć stanovnika Svetog Lovreča spalili Dvigrad i pobili njegovo stanovništvo umjesto Mlečana. Tomasini kaže da tragovi pokolja u Dvigradu još nisu bili nestali u njegovo doba (prema polovici XVII. stoljeća). Ukradene su i relikvije svetaca Viktora i Korone, zaštitnika kaštela, a dokaz je to što ih još uvijek štiju u župnoj crkvi S. Lovreča.⁶¹

Pokušaji akvilejskog patrijarha Marqarda von Randeck da ponovno preuzme kontrolu nad cijelom Markgrofovijom Istrom završili su njegovom smrću u siječnju 1381. Njegova smrt ostavila je akvilejsku crkvu bez odlučujućeg vodstva dok je rat s Venecijom još trajao. Mirovni pregovori počeli su na proljeće 1381., a u njima je Mletačka Republika imala mnogo jači položaj. Mir u Torinu, koji je potpisan 8.

⁵⁹ Banić, 2021b., str. 7.

⁶⁰ Banić, 2021b., str. 8.

⁶¹ Radossi, 1995., str. 154.-155.

kolovoza 1381., označio je kraj rata. Situacija u Istri nije se značajno promijenila u odnosu na onu kakva je bila prije njegovog početka.⁶² Dvigrad je ostao pod vlašću akvilejskog patrijarha, no kako je već navedeno, kaštel je znatno propao tijekom sukoba. Patrijarhova je vlast ipak ostala vrlo ograničena, slaba centralna vlast pogodovala je rastu kriminala i češćim sukobima sa susjedima na graničnim teritorijima. Jedan takav incident dogodio se u prosincu 1394. godine. Dvije osobe iz kaštela Dvigrad stupile su na teritorij pod mletačkom upravom i ukrale 50 goveda od stanovnika Pule, no uhićene su. Tada se u Veneciji pojavio izvjesni *Episcopus* i zatražio njegovo oslobađanje.⁶³

Ekspanzija Mletačke Republike na teritoriju Istre ušla je u novu fazu nakon Rata za Chioggiju, od 1402. do 1440. Nakon kupnje Rašpora Mletačka Republika je krenula u fazu fortificirana i konsolidiranja svojih teritorija u Istri⁶⁴.

Značajan trenutak za Mletačku Republiku, ali i za Istru, dogodio se 9. srpnja 1409. Ladislav Napuljski, pretendent za ugarsko-hrvatsko prijestolje, prodao je sva svoja legalna prava na dalmatinsku obalu Mletačkoj Republici za 100 000 zlatnih dukata. Ta transakcija potaknula je seriju događaja koja su dovela do novog sukoba između Mletačke Republike i Ugarskog Kraljevstva. Žigmund Luksemburški, koji je porazio svojeg anžuvinskog rivala za ugarsko prijestolje, nije bio spreman odreći se tih teritorija. Žigmund je počeo planirati sukob s Mletačkom Republikom kako bi vratio područja u Dalmaciji, no umjesto da vodi rat s Mletačkom Republikom u Dalmaciji, gdje bi ona bila u prednosti zbog kontrole nad morem, Žigmund se odlučio voditi rat na području gdje bi mogao naći veliki protumletački savez u akvilejskom patrijarhu.⁶⁵

Početak 15. st. dolazi do potpunog kolapsa vlasti akvilejskih patrijarha u Istri. Njihova kontrola nad Labinom, Plominom i Dvigradom još se uvijek spominje, ali je znatno slabija. Buje i Oprtalj gotovo su samoupravne općine. God. 1405. Buzet se postavlja na čelo svoje općine te se suprotstavlja svim sucima markiza koji krše njihova drevna prava i običaje (*iura antiqua et ordines et consuetudines.*). Sjedište uprave markiza više nije bio Buzet, koji je postao nepouzdan i nesiguran, već kaštel Pietrapelosa, u kojem se sada borave margrofovi čija je vlast toliko deklasirana da u jednom službenom dokumentu mletačke države iz 1411. posljednji markiz Cristoforo

⁶² Banić, 2021b., str. 13.

⁶³ Schiavuzzi, 1920. str. 94.

⁶⁴ Banić 2021b., str. 123.

⁶⁵ Banić, 2021b. str. 125.-126.

di Cucagna ne spominje se titulom markiz Istre, nego jednostavno kao markiz od Pietrapelose, jer se njegova jurisdikcija smatrala ograničenom na nekoliko mjesta od kojih je Pietrapelosa bila središte.⁶⁶

Početak raspada označen je sukobom između patrijarha Antonija Pancere i komune Kopra, nakon što je Pancera narušio svoj odnos s njom toliko da je komuna zatražila njegovu zamjenu 1404. Razlog sukoba je bila tolminska gastaldija koju je prijašnji patrijarh Marquard von Randeck dodijelio koparskoj komuni, koju je patrijarh Antonio kanio vratiti. Ubrzo su se stvorila dva bloka, Kopar i oni koji su zahtijevali zamjenu Antonija te Udina i Venecije koji su podržavali patrijarha. Glavni pokretač sukoba je bio novi „igrač“, grof Frederik III. von Ortenburg, koji je planirao postaviti svojeg nećaka na položaj patrijarha. Žigmund će preko grofa Frederika pokrenuti svoju antimletačku koaliciju. Sukobi su započeli već u prosincu 1409., kad je Frederik počeo zauzimati teritorije Markgrofovije Istre. Udine su bile pod teškim pritiskom njegovih napada te nakon što je Mletačka Republika bila nesposobna poslati pomoć, komuna je zatražila zaštitu od Habsburgovaca.⁶⁷

Dvigrad je u to vrijeme također tražio zaštitu, no bilo je nesigurnosti između odabira svojeg novog zaštitnika. Prema pismima koje je poslao mletački podestat Grožnjana mletačkom Senatu 15. studenog, istarski markgrof Cristoforo di Cucagna koji je stolovao u Pietrapelosi bio je savjetovan predati se vlasti austrijskih vojvoda. Mletačke vlasti poslale su odgovor markizu i njegovom zamjeniku u Dvigradu, tražeći od prvog da se ne preda, a drugom da će poslati četrdeset vojnika iz okolnih posada i da će štiti Dvigrad u ime akvilejske crkve⁶⁸. Mletački senat nije odmah htio oduzeti Dvigrad od akvilejskog patrijarha, tako da su poslali vojnike da štite kaštel u njegovo ime. Možemo zaključiti da je Dvigrad do tada bio u jako uskoj vezi s Mletačkom Republikom te se oslanjao na njezinu zaštitu.

Nakon što je Žigmund bio odabran za novog svetog rimskog cara od strane carskog vijeća u Frankfurtu (21. srpnja 1411.), u studenom iste godine poslao je vojsku u Furlaniju, kao njegov odgovor na sklapanje saveza između knezova Austrije i Udina te kako bi kaznio Mletačku Republiku za njezinu aneksiju Dalmacije. Udine su bile osvojene već u prosincu 1409. Nakon toga je ugarska vojska probila mletačke

⁶⁶ Radossi, 1995., str. 156.

⁶⁷ Banić, 2021b., str. 130.-131.

⁶⁸ Radossi, 1995., str. 157.

obrambene linije na rijeci Livenzi i počela osvajati mletačke posjede do Trevisa, koji se uspio oduprijeti njihovim napadima.⁶⁹

Situacija je postala još gora za Veneciju nakon što je na prijestolje akvilejske crkve sjeo novi patrijarh Ludvig od Tecka – procarski princ. Novi patrijarh stao je na stranu Žigmunda Luksemburškog u njegovom sukobu s Venecijom. Ubrzo nakon toga mnoge komune i plemenite kuće u Furlaniji stale su na stranu novog patrijarha. Mletačka Republika našla se u sličnim okolnostima kao 1380.-ih.⁷⁰

Usprkos ranijim porazima Mletačka Republika krenula je u protunapad u travnju 1412. Nakon odlučujuće bitke kod Milja u kolovozu 1412., Mletačka Republika okrenula je rat u svoju korist. Nakon toga Oportalj i Buje pali su pod mletačku kontrolu, a već tijekom studenog iste godine i Roč i Hum. Do kraja 1412. mletačke vojske su vratile gotov sve izgubljene položaje oko Trevisa i Furlaniji. U prosincu 1412. Žigmund Luksemburški osobno je došao u Udine sa svježim trupama, u novom pokušaju da brzo okrene rat u svoju korist. Nakon što mu to nije uspjelo, odlučio je krenuti u Istru. Opustošio je područje oko Milja i krenuo prema Kopru. Ugarske trupe napale su Poreč i Pulu, osvojile Vodnjan te opsjednule Bale. Prema zapisima Antonija Morosinija, ugarska vojska nije uspjela osvojiti Poreč i Pulu već je opljačkala ta područja kradući brojnu stoku koja im je bila potrebna zbog manjka hrane.⁷¹

Žigmundova vojna kampanja u Istri nije prouzročila značajne dobitke. Zemlja je bila opustošena, stoka ukradena i lokalno stanovništvo osiromašeno. Osim osvajanja Milja, ugarska vojska nije uspjela osvojiti niti jedno veće naselje u Istri, a time je Žigmundova ekspedicija u Istru bila neuspješna.

Mirovni sporazum u travnju 1413. napokon je doveo do završetka sukoba u kojem je Mletačka Republika uspješno proširila svoju kontrolu nad teritorijem Markgrofovije Istre, ali i drugih područja. Uspješno je osvojila i zadržala kontrolu nad

⁶⁹ Banić, 2021b., str. 136.-38.

⁷⁰ Banić, 2021b., str. 139.

⁷¹ Prema *Andrea Nanetti, Il Codice Morosini: il mondo visto da Venezia (1094-1433). Edizione critica, introduzione, indice e altri apparati, 4 vols. Spoleto, © Fondazione Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 2010.* Preuzeto s: (<https://engineeringhistoricalmemory.com/MorosiniCodex.php?pid=2336&cid=&vis=sat>). (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.), Banić 2021b., str. 145.

Šibenikom u Dalmaciji, Latisanom u Furlaniji te četirima naseljima u Markgrofoviji Istri; Bujama, Dvigradom, Ročom i Humom.⁷²

Odlukom dužda Tommasa Moceniga 1413., Venecija je na čelo uprave Dvigrada postavila podestata izabranog među plemićima vijeća Kopra. Komuna Dvigrad tada je plaćala danak od 390 lira godišnje. Ova je odluka potvrđena senatorskom odlukom od 1423., u kojoj je utvrđeno da podestati znaju čitati i pisati te da su prikladni, na dobrom glasu i „dovoljnom ugledu“. Nakon godinu dana vlasti, podestati su morali čekati godinu dana prije nego li se mogu ponovno kandidirati za vodstvo⁷³. Prvi podestat Dvigrada pod mletačkom upravom bio je Lugnano Lugnano iz Kopra, morao je odstupiti sa svojeg položaja pod pritiskom komune, a čini se da je razlog bio ozbiljan jer se morao opravdavati Senatu u Veneciji.⁷⁴

Drugi gradonačelnik Dvigrada koji se spominje 1416. i 1417. bio je Antonio Albanese, također iz Kopra. Nakon njih imenovanje podestata ne događa se redovito, tako da lokalna komuna iznosi pritužbe mletačkim vlastima preko dvojice poslanika, Cána Dottija i Voncina Bertonija koji odlaze u Veneciju i zahtijevaju poštivanje predviđenih sporazuma. Žalba je urodila plodom, to znamo iz pisma dužda Pasqualea Malipiera koji je podestatu Kopra zapovjedio da mora poslati podestate u Dvigrad.⁷⁵

Tijekom perioda najvećeg širenja Mletačke Republike na području istarskog poluotoka možemo primijetiti određene obrasce u strategiji integracije novoosvojenih teritorija. Vođenje računa o kaznenom pravosuđu bilo je pod upravom mletačkih podestata, dok su lokalne uprave i institucije kao i lokalni običaji, zakoni i privilegije novo anektiranih komuna bile potvrđene i održane. Cilj je bio učiniti period tranzicije uprave što bezbolnijim za anektirane komune, kako bi se izbjegle moguće pobune. Mletačka Republike htjela je zadržati stare običaje tih komuna i što manje se uplitati u tijek života lokalnih zajednica⁷⁶.

Mletačka Republika je kod brojnih novoosvojenih komuna zahtijevala takozvani „pakt posvete“ ili *patto di dedizione*. Cilj pakta je da stvori ideju o dobrovoljnom ugovorenom pokoravanju pravednoj i dobroćudnoj vlasti Mletačke

⁷² Banić, 2021b., str. 146.

⁷³ Banić, 2021b., str. 147.

⁷⁴ Schiavuzzi, 1920., str. 96.

⁷⁵ Radossi, 1997., str. 159.

⁷⁶ Banić, 2019., str. 48.

Republike. Takvi paktovi su započinjali tako da bi uskoro prisvojena komuna poslala delegaciju mletačkoj vlasti sa svojim zahtjevima i željama da pristupi u zaštitu Mletačke Republike. Nakon toga slijedio je period pregovora, gdje bi ovisno o strateškoj važnosti teritorija došlo do različitih ugovora o novoj vlasti. Glavne razlike u načinu uprave odnosile su se na način na koje su stupile pod kontrolu Mletačke Republike. U slučajevima dobrovoljne predaje, općenito su lokalne institucije bile očuvane s njihovim običajima, no u slučajevima vojnog osvajanja bile su zamijenjene.⁷⁷

Venecija je preuzela upravu nad Dvigradom u prvim godinama 15. stoljeća, na izričit zahtjev lokalnog stanovništva koje je poslalo pet poslanika u Veneciju, koji su odmah zatražili *iustitiam et equitatem* (simbol naklonosti) pod vjernom poslušnošću i zaštitom Svetoga Marka.⁷⁸

Dvigrad je sigurno pao u mletačke ruke do 1412. jer 1413. doznajemo da je Venecija postavila načelnika izabranog među plemićima vijeća Kopra da upravlja Dvigradom. Na početku mletačke uprave podestate Dvigrada određivao je koparski podestat i kapetan (*Podestà e capitano*) a od 1651. to je činio savjet koparskih plemića (*Consiglio dei nobili di Capodistria*)⁷⁹. Dvigrad je također uspio zadržati svoj komunalni status koji je mletačka uprava potvrdila 1423. Kao i u brojnim drugim slučajevima u mletačkoj Istri, Dvigradu je obećana zaštita starih obreda i običaja te održavanje komunalnog statuta, no nisu imali pravo izabirati vlastite podestate. Plaća podestata Dvigrada može se smatrati dosta skromnom. Prema drugim mjestima u Markgrofoviji Istri koja je Mletačka Republika sebi pripojila početkom 15. st., poput Oprtija, čiji podestat je primao plaću od 500 venecijskih denara, podestata Buzeta 600, Buja 800, Labina 560, dok podestata Dvigrada samo ima 390.⁸⁰

Dobar razlog koji je mletačka vlast mogla imati da plemstvo Kopra postavlja podestate po novoosvojenim istarskim mjestima poput Dvigrada, Buja, Oprtija i Buzeta je bio taj da je Kopar imao tradiciju pobuna protiv mletačke vlasti, s dobrim primjerom koji se dogodio 1348. Moguće je da je mletačka vlast, nagrađujući Kopar tom privilegijom da od svojeg plemstva postavljaju podestate u tim novoosvojenim

⁷⁷ Banić, 2019., str. 47.-48.

⁷⁸ Tamaro, 1893., str. 523.-524.

⁷⁹ Meden, 2016., str. 38.

⁸⁰ Banić, 2019., str. 53.

mjestima, drži Kopar zadovoljnim i poslušnim, dok u isto vrijeme kažnjava svoje nekadašnje neprijatelje koji su joj se donedavno opirali.

Zajednice Dvigrada, Buja, Oprtalja i Buzeta su se pobunile takvom tretmanu od strane mletačke uprave. Godine 1423. te zajednice su poslale svoje predstavnike u Veneciju pred Senat. Podestati koje je odabrao Kopar bili su optuženi da su *persone insufficientes* i *ad talia non apte*; te zajednice su zahtijevale od Senata da mogu odabirati svoje suce te dozvolu da „vladaju samim sobom kao što su radili prije“. Kao odgovor Andrea Contarini i Giorgio Corner predložili su novi sustav administracije tih zajednica: koparske privilegije bit će ukinute te spomenute zajednice će moći birati svoje sudce i vladati samim sobom kao što su to radile prije i odabrati svoje podestate. Četiri zajednice će nastaviti plaćati isti danak kao što su plaćale do sada. Žalbena nadležnost za te samoupravne zajednice pala bi pod upravu kapetana Rašpora.⁸¹

Prema ovim prijedlozima koji su bili navedeni, možemo vidjeti dvije ključne veze sa starijom administrativnom upravom Markgrofovije Istre: najprije da su komune imale pravo odabirati vlastite suce i podestate koji su vršili pravdu i administraciju tih komuna, kao i u vrijeme vladavine akvilejskog patrijarha; a drugo je da je upravna nadležnost tih komuna pala u ruke rašporskog kapetana, vrhovnog mletačkog vojnog zapovjednika u Istri, koji se može smatrati nasljednikom markgrofa Istre koji je imao istu ulogu za vrijeme vladavine akvilejskog patrijarha. Kao i markgrof Istre prije njega, rašporski kapetan imao je ulogu najvišeg vojno-upravnog stupnja u mletačkoj Istri, s vrhovnom upravnom nadležnošću i ulogom prikupljanja poreza. Ne zna se je li rašporski kapetan jedini imao pravo „prolijevati krv“ kao što je markgrof Istre imao prije njega u vrijeme uprave akvilejskog patrijarha, no ako je mletačka uprava imala cilj održati kontinuitet tradicije, onda se može pretpostaviti da bi rašporski kapetan naslijedio to isto pravo. Prema svemu što smo naveli, može se vidjeti uska povezanost takvih prijedloga i njihova veza sa starim oblikom uprave za vrijeme akvilejskog patrijarha. Nažalost, za te četiri zajednice prijedlog nije bio prihvaćen od strane mletačkog Senata, a umjesto toga stare privilegije koje su dane Kopru 1421. bile su potvrđene.⁸²

⁸¹ Banić, 2019., str. 54.-55.

⁸² Na i. mj.

Dvigrad od 15. do 16. stoljeća

Nakon razdoblja napretka pod mletačkom upravom, Dvigrad, kao i velik dio Istre, teško pati od epidemije kuge potkraj 15. stoljeća. Kasnije, početkom 16. stoljeća, također hara epidemija malarije. Zbog velikog broja smrti od epidemija, kao i iseljavanjem stanovništva, brojni prostori u mletačkoj Istri su zapušteni. Zapadna obala Istre bila je od strateške važnosti Mletačkoj Republici. Istarske luke na zapadnoj obali su se koristile kao sigurna odskočna točka trgovačkim brodovima Mletačke Republike, stoga je Istra bila navigacijska stanica iznimne važnosti za pomorsko-trgovačku Mletačku Republiku.

Mletačku Istru od trećeg desetljeća 16. st. zahvatila je kriza. Došlo je do pada populacije u gradovima, ali i na selu. Zbog gospodarske krize nastao je i manjak namirnica potrebnih za život te su zbog pada životnih standarda epidemije bile sve češće. Mletačke vlasti odlučile su poticati kolonizaciju novog stanovništva kako bi revitalizirale Istru. Istovremeno započinje nova snažna kolonizacija Hrvata na teritorij Dvigrada, potpomognuta nastojanjem Venecije da znatnim olakšicama privuče što više stanovništva u Istru. Ona je u tome i uspjela, jednako kod onih doseljenika koje je na svoj trošak prevozila brodovima iz Dalmacije, Hrvatskog primorja i otoka, kao i kod onih koji su sami dolazili na njezin teritorij. Vrlo je vjerojatno da je ovaj kraj i prije nove velike kolonizacije u 16. i 17. stoljeću bio naseljen hrvatskim seljačkim stanovništvom koje je obrađivalo brojna samostanska imanja, ponajviše benediktinaca, pa su se sačuvali i karakteristični nazivi za parcele obradive zemlje. Zapis mletačkog funkcionara Fabija da Canala u njegovom *Katastiku gorivog drva* iz 1566., navodi da na području Dvigrada postoje samo dva sela - Barat i Kanfanar. Sa sigurnošću se može ustvrditi da je razlog njihovog napredovanja bio povezan s propadanjem staroga Dvigrada kao upravnog, strateškog i crkvenog središta tog prostora. Prema zapisima mletačkog providura Fabija da Canala iz 1566., u Dvigradu je bilo 403, u Baratu 97, a u Kanfanaru 115 žitelja. Na čitavom području je, dakle, obitavalo ukupno 615 osoba. Tomasini procjenjuje da je na području Dvigrada živjelo oko 700 žitelja.⁸³

Godine 1580. Dvigrad je posjetio biskup Agostino Valier. Svrha njegovih vizitacija na mletačko područje Istre bila je provjeriti pridržavanje reformi koje su

⁸³ Bertoša, 1995., str. 156.

postavljene nakon Tridentskog koncila. Katolička crkva tada je počela ozbiljno promovirati protureformaciju te su apostolske vizitacije biskupa Valiera djelovale kao dio pojačanog nadzora nad radom klera i svećenstva. Vizitacija se odvijala specifičnim redosljedom. Nakon dolaska u mjesto, Valier i njegova pratnja bi se u crkvi susreli s klerom i narodom. Ako je vizitacija započela ujutro, onda bi vizitator najprije proslavio misu, pročitao Papinu poslanicu i održao propovijed. Kontrola bi započela nakon mise. U slučaju da je vizitacija došla poslijepodne, onda bi se u crkvi najprije podijelili sveti sakramenti. Svrha tih inspekcija bila je provjeriti biskupe, svećenike, predstavnike svjetovne vlasti, ali i obične žitelje, seljake, kako bi se stekao uvid u duhovno i materijalno stanje u biskupiji. Vizitatori su posjećivali Dvigrad 6. i 7. siječnja 1580. Bili su dočekan na uobičajen način. Nakon dolaska u crkvu, Valier je blagoslovio narod. Drugog dana održao je misu i propovijed te osnovao karitativno društvo. Za vrijeme vizitacije zabilježeno je da Dvigrad ima oko 600 stanovnika. Njima sudi neki koparski građanin, koji je najvjerojatnije bio *Giacomo Petronio*.⁸⁴

Mletačka Republika stoga je od 16. stoljeća vodila politiku poticanja useljavanja, namjeravajući samo na taj način kompenzirati progresivnu depopulaciju istarskog sela. Međutim, duboke kulturne i vjerske razlike između novih stanovnika i izvornih dovele su do jakih sukoba, unatoč intervencijama mletačke vlade i brojnim ispravcima unesenim u zakone (oko sredine 17. st.). No, nedvojbeno je da su novodoseljenici koji su se naselili na lokalitetima oko Drage dali novi život dvigradskom kraju, naseljavajući stara naselja, ali i osnivajući nova.⁸⁵

Oporavak Dvigrada i okolnog područja uslijedio je useljavanjem stanovništva iz Dalmacije, Hrvatskog primorja, kvarnerskih i dalmatinskih otoka i Crnogorskog primorja prema Istri, kao i unutarnjim preseljavanjima na samom istarskom poluotoku. Iako postoje brojni izvori o doseljavanju ovoga stanovništva po raznim dijelovima Istre, vrlo se malo dokumenata odnosi na naseljavanje dvigradskog područja. Mnogi su dokumenti, posebice investiture, propali u samom Dvigradu, a drugi nestali zajedno s dijelom izgubljena rašporskog arhiva. Sve investiture koje je na licu mjesta izdavao rašporski kapetan kao delegirani sudac stupale su na snagu obično nakon mjesec dana, kada je izvršeno premjeravanje parcela i objavljivanje investiture u nazočnosti svjedoka. U dokumentima koje je izdavao rašporski kapetan izričito se

⁸⁴ Joksimović, Komšo, 2016., str. 80.

⁸⁵ Radossi, 1995., str. 162.

naređuje da se treba izvršiti premjeravanje prema običaju i da se investitura mora proglasiti na području Dvigrada u roku od mjesec dana.⁸⁶

Mnoge je koloniste naselila mletačka uprava, odnosno kasnije rašporski kapetan na kojega je od 1592. prenesena obveza da se brine za smještaj novodošlog stanovništva, ali je dobar dio obitelji, zahvaćen unutarnjim migracijama, u potrazi za boljom zemljom i pogodnijim uvjetima života i sâm dolazio na područje Dvigrada. Ovo posljednje posebice vrijedi za stanovnike Pazinske knežije koji vrlo često bježe od krutih feudalnih stega, sklanjajući se na tlo mletačke Istre gdje su kao i ostali kolonisti dobivali znatne povlastice. Dolazak novoga stanovništva omogućio je razvoj niza sela oko Limske drage, koja su nastajala upravo u trenutku kada su stari stanovnici napuštali Dvigrad, a novi se doseljavali na njegov teritorij.⁸⁷

Migracijska kretanja s područja Dalmacije, Hrvatskog primorja i otoka, Bosne i Hercegovine i susjednih hrvatskih zemalja pod Austrijom prema Istri zahvatila su i područje Dvigrada i prouzročila povećanje broja žitelja u novonastalim selima. Prema *Itineraru mletačkih sindika Bragadina, Landa i Morosinija* iz 1554., na dvigradskom je području tada živjelo 55 morlačkih obitelji.⁸⁸

Dvigradsko je područje privlačilo nove doseljenike zbog plodne zemlje koja je bila prikladna za uzgoj žitarica i vinove loze, a mnogi su pašnjaci omogućavali ispašu za 3-4.000 grla stoke. Najplodnija je svakako bila Limska draga. Sama luka je bila od velike gospodarske i administrativne važnosti jer su se u njoj ubirale pristojbe za izvoznu robu.⁸⁹

Osim novih doseljenika koje je većinom organizirala mletačka uprava iz svojih prekomorskih posjeda, bilo je i samoinicijativnih dolaženja, zbog potrage za boljim uvjetima života. Takvi dolasci na područje mletačke Istre posebice se odnose na ljude koji su bježali od svojih feudalnih gospodara iz Pazinske knežije, a mnogi su se sklonili i na područje Dvigrada, gdje su dobivali uobičajene povlastice.⁹⁰

S druge strane, međutim, ratovi protiv Turaka imali su dubok utjecaj na sudbinu pokrajine i nije ostao bez utjecaja niti Dvigrad, koji je prisiljen više puta slati

⁸⁶ Bertoša, 1986., str. 162.-163.

⁸⁷ Na i. mj.

⁸⁸ Bertoša, 1972., str. 43., Bertoša, 2007. str. 23.

⁸⁹ Bertoša, 1995., str.156.

⁹⁰ De Franceschi, 1879., str. 410.

svoje ljude za mletačke vojnike, pa su na zahtjev koparskoga kapetana došla 24 stanovnika toga kaštela i poslana su u Zadar (1567.). God. 1570. neki muškarci su osigurani za vojsku, a drugi su zaposleni kao radnici na zadarskim utverdama.⁹¹

Do 1575. Mletačka Republika uredila je da Dvigrad bude podvrgnut rašporskom kapetanu. Rašporski kapetan bio je odgovoran za naseljavanje područja Dvigrada novim stanovništvom. Jedan od prvih „ugovora“ između skupine novih stanovnika zabilježen je 1584. (doseljenici Morlaci s područja Zadra i predstavnici „komune“ iz Dvigrada). Doseljenici su ovamo dolazili naknadno, u više valova i razdoblja (1595. 1596., 1602., 1608., 1622. i 1623.) i osnovali su brojna naselja poput Draguzeti, Dubravci i Ladići.⁹²

Mletačka Republika više je puta davala popraviti zidine, međutim, život u kaštelu je dalje nazadovao, a pustoš je vladala i na cijelom njegovom teritoriju, kao izravna i razorna posljedica epidemija kuge, malarije i neprekidnih ratova. Administrator Ludovico Memo htio je riješiti taj problem useljavanjem novog stanovništva, posebice Morlaka iz Dalmacije, no to je stvorilo nove probleme za rašporskog kapetana i stanovnike Dvigrada, a doseljenici su se često bunili i vršili krađe i pljačke. Nadalje, 1571. nadvojvoda unutarnje Austrije Karlo II. sastavio je novi urbar, određujući plaćanje carine na vino i osobni porez; porez se trebao provoditi kroz tri godine po dogovoru, no nakon što se nastavio provoditi došlo je do teških posljedica za njegove podanike; kod brojnih sluga porez je dosegnuo razinu njihovih plaća, što ih je prisililo na odlazak.⁹³ Ta su nametanja imala velike posljedice, prema neslužbenim dokumentima i do 260 obitelji emigriralo je iz austrijske Istre u mletački dio, gdje im je dodijeljena besplatna zemlja, uz oslobođenje od bilo kakvog tereta na deset (kasnije i na dvadeset) godina. Neki od njih otišli su živjeti na područje Dvigrada. Kako bi se osigurao mir, Senat je odlučio pojačati broj prisutnih vojnika u pokrajini. Osnovano je šest novih četa s ukupno 2400 vojnika pod zapovjedništvom kapetana Duranta Durantea, koji je pod svojim zapovjedništvom imao još i 400 vojnika stacioniranih na ključnim točkama u mletačkoj Istri, u Puli, Vodnjanu, Podgradu, Barbanu, Svetom Lovreču, kao i kaštelima Dvigradu i Balama.⁹⁴

⁹¹ Radossi, 1995., str. 166.

⁹² Isto, str. 166.-167.

⁹³ De Franceschi, 1879., str. 410.; Bertoša, 1995., str. 656.

⁹⁴ Radossi, 1995., str. 167.-168.

Uskočki rat

Krvavi sukob koji se vodio između Austrije i Mletačke Republike zahvatio je čitavu Istru. Rat se zadržao na ovom području čak osam mjeseci dulje nego li u dugim područjima zahvaćenim sukobima. Čak i nakon potpisivanja Madridskog mira 1617., krv se još prolijevala na istarskom poluotoku. Mnogi žitelji teško su propatili zbog razaranja i paljenja njihove zemlje i imetka. Sukobi u Istri završili su tek kada su diplomatski predstavnici Venecije, Graza i Beča postigli konačni sporazum u srpnju 1618.⁹⁵

Jedna od dugoročnih posljedica koja je uslijedila nakon takvog razornog rata bila je i epidemija kuge koja je dodatno pogodila lokalno žiteljstvo. U slučaju kaštela Dvigrada može se smatrati i posljednjim teškim udarom koji je bio zadan da iseli stanovništvo i upravu iz naselja.

Sam sukob koji se vodio između Mletačke Republike i Austrije imao je tri glavna žarišta: senjsko-kvarnersko područje, obale Istre te granice s Trstom i u Furlaniji.

Na austrijskoj strani sudjelovali su uskoci koji su pljačkali i na moru i kopnu. Bilo je brojnih provala uskoka koji su pljačkali i palili brojne posjede u mletačkoj Istri, npr. 1602. Lanišće. God. 1600. Senat je, uzimajući u obzir stratešku vojnu i komunikacijsku važnost koju je imao Dvigrad, odredio da se „zajednici posudi tri stotine dukata kako bi mogla odmah nastaviti s popravcima koji su potrebni tom zidu“. Jedan od glavnih problema za mletačku Istru naveden je u pismu rašporskog kapetana Lorenza Loredana duždu 1607., gdje kaže kako se „Istra neće nikada moći oporaviti zbog toga što je na nekoliko dijelova presječena nadvojvodinim granicama, ako mletačka država ne odluči imati dovoljno popravljene fortifikacije gradova i kaštela, ali i brojnih naselja i sela gdje se ljudi mogu zaštititi u slučaju napada“.⁹⁶

Mletački dio Istre bio je nespreman za ratni konflikt koji je uslijedio. Mnogi podestati su se od polovice 1612. javno bunili kako brojna područja, pa čak i ona fortificirana, nemaju dobru zaštitu i da nisu u sposobnosti pružati otpor uskočkim napadima.

⁹⁵ Bertoša, 1995., str. 305.

⁹⁶ Radossi, 1995., str. 168.-169.

Oskudica namirnica – „strettezza del vivere“, po državniku Paolu Sarpiju – prisilila je uskoke da u manjim i većim grupama s kopna i mora sve češće i dublje upadaju na teritoriji mletačke Istre. Osim istočne obale, osobito grada Labina, uskočkim su napadima bili izloženi Ćićarija i Kras te sela i zaseoci na pravcima uskočkih prodora od Puljštine do Pazinske knežije i od Limskoga zaljeva preko Dvigada i Kanfanara do Žminja.⁹⁷

Krizno područje mletačko-austrijskih odnosa u sjeverno-jadranskom bazenu i obližnjem kopnu protezalo se od Senja, Kvarnerskih otoka, čitavog poluotoka s Trstom i njegovim zaleđem, sve do njihove furlanske granice. Suparništvo Mletačke Republike i Austrije na tom se području proteže još od kasnog srednjeg vijeka, a obje strane gledale su zadržati stare i dobiti nove političke, gospodarske i strateške pozicije. Do tada Mletačka Republika se zadnji put sukobila s Austrijom na tom području za vrijeme rata Cambraiske lige od 1508. do konca 1523. Takozvanim *Wormskim kapitulima* (1521.) Mletačka Republika izgubila je ingerenciju nad Gradiškom, Maranom, Cervignanom, Oglejem i drugim važnim mjestima. Usprkos tome Mletačka Republika uspjela je ponovno ojačati na tom području nakon zauzimanja Marana i time uništila najvažnije središte krijumčarske trgovine solju i uljem, nanijevši teški ekonomski udarac Austriji. Takav potez doveo je do takozvanog „maranskog pitanja“, koje je bilo jedan od uzroka spora između Austrije i Mletačke Republike.⁹⁸

Obje strane počele su gomilati svoje trupe u Furlaniji. Rat je započeo austrijskom vojnom kampanjom u Istri. Austrijska vojska pod zapovjedništvom Vuka i Nikole Frankopana pljačkala je i palila po čitavoj mletačkoj Istri. Spaljena su sela Osp, Gabrovica, Lonke, teritorij Marčenegle, Barbana, Savičente, zatim Grimalda, Hum, područje Rovinja, Vodnjana i Dvigrada.⁹⁹

Dvigrad, koji je već dvaput odbio neprijatelja, dobio je 1615. dodatno naoružanje i vojnike (390) za obranu. Krajem iste godine austrijski vojnici uz pomoć uskoka napadaju kaštel. Četiri dana vodile su se borbe izvan zidina, tada se neprijatelj pokušao popeti na njih, ali je odbijen uz teške gubitke. Tako izgrizen gnjevom i stidom osvetio se okolnim naseljima, među kojima je bio i Kanfanar koji je,

⁹⁷ Bertoša, 1995., str. 325.

⁹⁸ Bertoša, 1995., str. 327.-328.

⁹⁹ Bertoša, 1995., str. 329.

kao i ostali, opljačkan i spaljen.¹⁰⁰ Zajednica, pod dojmom te ratne činjenice, traži oružje i streljivo kako bi se zaštitila od ponovnih neprijateljskih napada i mletački Senat odlučio je 1616. dati pojačanja, koja Bernardo Tiepolo, rašporski kapetan, provodi s prikladno jakom posadom. Mletačkoj državi u to su vrijeme bile od velike važnosti fortifikacije koje su štatile njezine interese od Austrije, stoga je Dvigrad bio od velike važnosti zbog svoje strateške pozicije. Blizu morske luke s lakim pristupom unutrašnjosti, nalazio se na prometnom sjecištu kroz koje su se prenosili razni istarski proizvodi, posebice maslinovo ulje i vino. Nadalje, teritorij je nudio šume koje su davale izvrstan materijal za Arsenal, čiji je izvoz iz Istre i transport u Veneciju bio lak. Međutim, unatoč ovim pozitivnim prioritetima kaštela i njegova teritorija, depopulacija se nastavila ubrzano i nezaustavljivo.¹⁰¹

Najveću štetu od Uskočkog rata propatila su slabo obranjiva sela, od kojih su mnoga bila spaljena. Unatoč teškom stanju u kojem se našlo istarsko selo, mletačka je vlast i dalje opterećivala žiteljstvo mnogim feudalnim, polufeudalnim i fiskalnim obavezama, a neke je i povećala. Razlog tome bila je skupa cijena plaćanja i održavanja mletačke vojske u ratu, pogotovo ratnih konja. Pisma mletačkih podestata iz Istre svjedoče o stalnoj nestašici sijena, zobi i svih vrsta žitarica, i to ne samo tijekom Uskočkog rata, već i dugi niz godina poslije njegova završetka.¹⁰² Takvi uvjeti koji su velikim dijelom bili prouzročeni ratnim stanjem u Istri, doveli su do velike gladi, siromaštva i epidemija.

Kuga i postupno napuštanje Dvigrada

Izvješća koparskih podestata i kapetana te nadzornika daju nam tmurnu sliku stanja na području oko Dvigrada. Spominje se kako je Dvigrad „zaražen nezdravim zrakom”. Zuanne Renier, rašporski kapetan, napisao je 1635: „Obišao sam nove stanovnike kako bih utješio one koji se zbog udaljenosti ne mogu doseliti u Buzet“.¹⁰³ Epidemije kuge 1630.-1631. teško su pogodile cijelu Istru. Dvigrad je tada bio gotovo ispražnjen. Loše stanje postojalo je već i prije, 1625. upravitelj F. Basadonna oštro je primijetio da su te zemlje „u puno lošijem stanju, s ne baš zdravim zrakom“. Velike

¹⁰⁰ Radossi, 1995., str. 169.

¹⁰¹ Schiavuzzi, 1920., str. 99.-100.

¹⁰² Bertoša, 1995., str. 335.

¹⁰³ Radossi, 1995., str. 171.

količine zemlje bile su ostavljene i neobrađene. A onda se pojavila i malarija, zbog sve češće lošeg stanja tla i usjeva, protiv kojih nisu bili poznati ni prikladni lijekovi ni mjere za njihovo očuvanje, što je dovelo do daljnjeg desetkovanja stanovnika i prisiljavanja nekoliko preživjelih na odlazak u okolna naselja, posebice u Kanfanar, koji se nalazi na položaju gdje je „zrak čišći“. U praksi je podestat ostao u kaštelu sa svojim časnicima, malom vojnom posadom i svećenstvom, također smanjenim brojem, koje je bilo na području zahvaćenom malarijom i brojnim materijalnim poteškoćama. Rašporski kapetan Andrea Contarini je na području Dvigrada naselio određenog Giovannija Papija s još nekim obiteljima, na otprilike 900 hektara neobrađive zemlje. Povjesničar Miroslav Bertoša argumentira kako su to bile obitelji iz Mrkojevića te da su slavenskog, a ne grčkog podrijetla. Također naglašava da je slavensko stanovništvo koje se doselilo bilo strogo izolirano od lokalnog stanovništva te da je bilo dosta mržnje između imigranta i lokalnog stanovništva.¹⁰⁴

Zbog teških uvjeta na području Dvigrada prouzročenih raznim epidemijama i siromaštvom, podestati koji su se birali u Korpu odlučili tamo i ostati, umjesto da odlaze u Dvigrad. Senat je pokušao potaknuti podestate da se premjeste u Dvigrad i da tamo obavljaju svoje dužnosti. Stoga je 1639. donio odluku da ubuduće dvigradski podestati sa svojom obitelji moraju otići i živjeti u Dvigrad i tamo obavljati svoje podestatove dužnosti. No, usprkos odluci Senata, podestati se nisu premjestili i nisu živjeli u Dvigradu nego su se premjestili u obližnji Kanfanar jer su tamo uvjeti bili mnogo bolji.¹⁰⁵

Epidemija kuge 1630. Dvigrad je teško pogodila, toliko da se uz Mutvoran i Sv. Lovreč ubraja u kaštele kojima je kuga nanijela najveću štetu.¹⁰⁶ Zbog epidemije kuge došlo je do manjka žitelja koji mogu obrađivati zemlju. Zbog zapuštenih poljoprivrednih površina i nedostatka elementarnih higijenskih uvjeta na dnu doline koja je bila prepuna lokava, izbila je malarija. Zbog jako teških uvjeta za življenje, stara utvrda se postupno napuštala.

Opis teškog stanja nam daje putopis novigradskog biskupa Giacoma Filippa Tomasinija, koji je posjetio ovo područje sredinom 17. stoljeća. Prema njemu, crkva sv. Sofije bila je još u dobrom stanju. Ostatak kaštela bio je zapušten, oko 200 kuća

¹⁰⁴ Bertoša, 1969., str. 171.

¹⁰⁵ Schiavuzzi, 1920., str. 101.

¹⁰⁶ De Franceschi, str. 346.

bilo je urušeno, također je i podestatova palača bila napuštena. Tomasini je u putopisu zabilježio kako u Dvigradu živi svega troje siromašnih seljaka, a da se ostalo stanovništvo preselilo u Kanfanar i Barat. Na cijelom području tada je živjelo oko 700 ljudi.¹⁰⁷

Stanje u Dvigradu nam također preslikava izvješća istarskog generalnog inkvizitora Girolama Bragadina koji je posjetio Dvigrad prvo 6. srpnja 1651. i 12. kolovoza iste godine. Stanovništvo je opisano kao jadno, uništeno i neobrazovano. Kao i Tomasini prije njega, govori kako u kaštelu živi samo troje ljudi, muž, žena i njihova kćerka. Kuće su u ruševinama, postale su leglo zmija otrovnica i samo najhrabriji se ne uplaše kada tamo dođu. Svi svećenici su se preselili u obližnji Kanfanar, no sveti sakramenti još su bili u crkvi sv. Sofije. Bilježnički ured bio je u neurednom stanju. U izvješću se spominje podestat Piero Belgramon.¹⁰⁸

Drugo izvješće bio je odgovor na nekoliko pisama mletačkog Senata. Bragadin je k sebi pozvao vikara Porečke biskupije Humilinija, pod čijom se jurisdikcijom nalazio Dvigrad, te je naglasio da bi se Presveti sakramenti u crkvi sv. Sofije trebali premjestiti zbog toga jer u naselju više nitko ne živi. Budući da su svi svećenici otišli u Kanfanar, inkvizitor je preporučio da se Presveti sakramenti premjeste u crkvu sv. Silvestra. Vikar je Bragadinu potvrdio da je svjestan situacije u Dvigradu, a istaknuo je i odluku Senata da se Presveti sakramenti prenesu u Kanfanar. Tada je dvigradski podestat bio Zuanne Manzioli, koji je tu dužnost obavljao i u prošlosti, na opću dobrobit i veliko zadovoljstvo te uz blagoslov lokalnog žiteljstva i mletačke vlasti u Veneciji.¹⁰⁹

Jedan od razloga napuštanja kaštela Dvigrada od 17. stoljeća svakako je bilo i postupno smanjivanje ratnog stanja na području Istre. Nakon završetka Uskočkog rata 1618., postojao je sve manji razlog da se okolno stanovništvo skriva iza visokih zidina Dvigrada. Svjetovne i crkvene vlasti također su napuštale kaštel i premjestile se u obližnji Kanfanar, jedino je crkva sv. Sofije još čuvala tabernakul.¹¹⁰

Iako je početkom 18. stoljeća nekoliko mjesta u Istri poboljšalo svoj položaj, u nekima nije bilo pomaka na higijensko-sanitarnom i demografskom planu; brojna

¹⁰⁷ Tomasini, 1837., str. 431.-435.

¹⁰⁸ Bertoša, 2018., str.118.-119.

¹⁰⁹ Bertoša, 2018., str. 119.-120.

¹¹⁰ Bertoša, 2007., str. 36.

svjedočanstva i izvori tog vremena nam govore suprotno. U Dvigradu je stanje bilo loše te je bilo puno napuštenih zgrada i zemlje. Zbog lošeg tla gdje se prikupljala voda od kiše, harala je malarija. U takvom stanju Dvigrad je bio potpuno napušten i nenaseljen. Podestat Giovanni Brati iz Kopra piše kako je 1714. „crkva Sv. Sofije propala, te da su od tog vrlo važnog kaštela u stoljećima koja su uslijedila ostale samo rječite ruševine koje su se protezale s obje strane živopisne Limske doline“. Do konačnog napuštanja crkve došlo je dekretom biskupa Antonija Vaire 7. lipnja 1714. Presveti sakramenti bili su premješteni u crkvu sv. Silvestra u Kanfanaru.¹¹¹ Usprkos potpunom napuštanju kaštela od strane podestata, vojne posade, crkve i stanovništva u Kanfanar, jurisdikcija je još koristila ime Dvigrad sve do kraja Mletačke Republike. Posljednji podestat Dvigrada bio je Girolamo Gavardo iz Kopra, koji je preuzeo dužnost 1794.¹¹² Time je označeno potpuno napuštanje kaštela Dvigrada i njegov definitivni kraj te od tada postoji samo u obliku impozantnih ruševina.

Povijesna vrela 16.-18. stoljeća spominju brojna sela koja su podignuta u okolici Dvigrada: Bubani, Burići, Maružini, Matohanci, Okreti, Plikovići, Putini, Sošići, Šorići i Žuntići, što pokazuje da su migrantski valovi na tom području bili vrlo snažni. Valja naglasiti da su nazivi tih novih sela i zaselaka nastali prema prezimenu obitelji koja se prva nastanila na tom lokalitetu i tako stvorila jezgru budućeg okupljanja.¹¹³

Valja napomenuti da su u posljednjem stoljeću života zajednice Dvigrada bili česti slučajevi pronevjera koje su počinili kancelari ili upravitelji javnih dobara. Zapravo, 1659. Senat je dopustio pokretanje postupka protiv Giulija Longa, kancelara Dvigrada; 1707. tražilo se „odgovarajuću kaznu u procesu protiv Giovannija Spinottija, kancelara, krivog za izdavanje dozvole za žito koja je protivna pravilima javnih dekreta“; 1731. Apostolo Basilisco ponovno je primljen kao pisar škole Dvigrada jer je oslobođen optužbi protiv njega.¹¹⁴

¹¹¹ Radossi, 1995., str. 176..

¹¹² Radossi, 1995., str. 174.

¹¹³ Bertoša 1995., str. 159.

¹¹⁴ Tamaro, 1893., str. 503.

Prilog 4. Dvigrad – ruševine srednjovjekovnog grada, preuzeto iz: <https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fvisitkanfanar.hr%2Fatrakcije%2Fdigrad%2F&psig=AOvVaw1vvEeR5VyYQlh27fcaz26U&ust=1724740931891000&source=images&cd=vfe&opi=89978449&ved=0CBiQjRxqFwoTCMiQgYaHkogDFQAAAAAdAAAAABAc>. (preuzeto 26. kolovoza 2024.)

Dvigradska uprava

Osim podestata koji su se birali od strane plemstva iz Kopra, drugo tijelo dvigradske vlasti bilo je Veliko vijeće ili samo Vijeće. Takav naziv nedvojbeno nosi mletački biljeg, kao i srodne institucije u nizu istarskih i dalmatinskih gradova. Vijeće donosi propise za dvigradsku zajednicu, koji moraju biti usklađeni sa Statutom i ne suprotstavljati se mletačkoj upravi. Vijeće bira sve lokalne službenike (osim, naravno, podestate) te odlučuje o važnim pitanjima koji se tiču cijele zajednice Dvigrada. Radi obavljanja zakonodavne dužnosti sastaje se prema potrebi, a za izbore najmanje u četveromjesečnim ciklusima jer u takvom razdoblju istječe mandat nekih općinskih

tijela. U maloj dvigradskoj zajednici to je skupno tijelo bilo malobrojno. Popis iz 1441. bilježi 17 imena vijećnika koji su ga donijeli, što znači da se u tom razdoblju Vijeće sastojalo od najviše 24 člana. Sloj koji je imao pristup političkom odlučivanju u Vijeću svakako je bio tanak, obuhvaćajući možda desetinu populacije.¹¹⁵

U dvigradskom ustroju vlasti djelovala su dva suca. Osim sudačkih dužnosti u građanskim i kaznenim predmetima, ponekad su djelovali kao predstavnici Općine. Statut navodi odredbu koja je osnovno jamstvo sudske objektivnosti: zabranu da sudi bliski rođak stranke. Time se hitjela izbjeći naklonost suca njegovoj rodbini, no može se postaviti sumnja u učinak takvog pravila u malim zajednicama gdje je gotovo svatko svakome rođak.¹¹⁶

Svi važniji lokalni dužnosnici (suci, blagajnik, općinski odvjetnici) birali su se na kratki mandat od četiri mjeseca, što bi moglo značiti da je dvigradska zajednica bila oprezna da pojedinci koji ostanu dugo na vlasti ne zlouporabe svoj položaj, ali također ukazuje na mjere opreza od strane mletačke vlasti, koja je bila u strahu od mogućeg stvaranja trajnih lokalnih struktura vlasti koje bi mogle izmaknuti njezinom nadzoru. Neutralnije službe (procjenitelji, čuvari općinske imovine) imale su mandat od godinu dana, povoljniji radi osiguranja kontinuiteta dužnosti koja im je povjerena. Blagajnik je bio jedini službenik pojedinac, dok su se svi ostali birali u paru, kako bi se osiguralo uredno obavljanje povjerenih poslova i kada je jedan od članova odsutan, ali također radi uzajamnog nadzora.¹¹⁷

Od velike važnosti ističe se i bilježnik (notar). Bilježnik je osoba od značajne profesionalne pripreme (bilježničke naobrazbe) i osoba značajnog pravnog znanja koja je uvedena u redove onih čiji akti uživaju javnu vjeru (*fides publica*).¹¹⁸

Statut također spominje i kancelara, osobu koja ima vještine potrebne za sastavljanje pravnih alata za potrebe dvigradske općine i njezinih stanovnika. Za svoju službu Općina mu je dala plaću, stan i prihod za dio posla koji obavlja za nju. Kancelarova služba nije bila ograničena rokom te je bilo poželjno da ostane što dulje na svojem položaju. Veliko vijeće ga je moglo otpustiti u slučaju da je bilo nezadovoljno njegovim radom. Kancelar je svoje pravne poslove bilježio u posebnim

¹¹⁵ Lonza, 2007., str. 35.-36.

¹¹⁶ Lonza, 2007., str. 37.

¹¹⁷ Na i. mj.

¹¹⁸ Na i. mj.

registrima. Dvigradska općina zahtijevala je od kancelara da te knjige (imbrevijature) unosi u službeni registar (*autenticum librum regiminis Duorum Castrorum*). Kada se u Dvigradu oko 1440. dogodilo da kancelar izdane isprave nije unosio u službene knjige, predstavnici Općine tužili su ga mletačkome izaslaniku. Bilo je uobičajeno u Dvigradu, kao manjoj sredini sa skromnim pravnim prometom, da uloge bilježnika i kancelara preuzme ista osoba.¹¹⁹

Dvigrad je bilježnike i kancelare „uvozio“, redovito iz talijanskih krajeva. Bilježnice i kancelare se uobičajeno u to doba tražilo izvan vlastite sredine zato što nije bilo dovoljno domaćih školovanih pisara i bilježnika, a također nisu imali lokalne veze pri obavljanju odgovornog i osjetljivog posla.¹²⁰

Na mnogo se mjesta u Statutu spominje općinski glasnik. Njegov posao bio je proglasiti odluke vlasti, javno pozivanje pred sud (u slučaju da osoba izbjegava primiti osobnu pozivnicu), oglašavanje prodaje nekretnine radi ostvarenja prava prvokupa, provođenje javne dražbe i uopće: bio je glavni medij kontakta vlasti s podanicima. Rok službe mu nije bio ograničen, a biralo i otpuštalo ga je Veliko vijeće. Plaća mu je bila oko šest libara godišnje.¹²¹

Izdvoje li se prihodi ovih osoba koje su obnašale dužnosti u kasnosrednjovjekovnom Dvigradu (1 libra = 20 solda), može se primijetiti visoka plaća kancelara (80 libara godišnje). Plaća kancelara bila je gotovo dvostruka u odnosu na sučevu, no to nije bilo sve jer je kancelar također imao pravo ubirati honorare za usluge pojedincima. Važno je napomenuti da je razlog male plaće sudaca prema kancelaru taj da oni nisu bili profesionalni suci, nisu bili posebno školovani za taj posao niti su se bavili samo tim poslom. Uzdržavali su se svojim radom i namaknutim prihodima, kojima je naknada za sudačke obveze (48 libara godišnje) bila dobrodošlom. Općinski blagajnici bili su slabije plaćeni od sudaca (12 libara godišnje), ali ipak znatno bolje od nekih drugih službenika. Općinski odvjetnici – također funkcija s financijskim ovlastima – bili su plaćeni šest libara godišnje, kao i glasnici, a ostali su primali po dvije libre.¹²²

¹¹⁹ Na i. mj.

¹²⁰ Lonza, 2007., str. 38.-39.

¹²¹ Na i. mj.

¹²² Na i. mj.

Plaća koja je određena podestatu Dvigrada, 390 libara godišnje, ustvari je paušalni prihod kojim trebaju biti obuhvaćeni svi troškovi koje njegova funkcija povlači (sluga, konj, ostalo); takvim odmjeravanjem njegovih primanja Općina je bila zaštićena od traženja raznih manje ili više opravdanih naknada i s izvjesnošću je znala da ta stavka neće biti probijena, a ujedno se poglavara uprave poticalo na skromnost jer bi svako razbacivanje novcem bilo uzeto s njegove plaće. Osim toga, načelniku je bilo zabranjeno primanje novca ili bilo kakvog dara od privatnih osoba.¹²³

Pravni poredak Dvigrada u novom vijeku

Statut Dvigrada glavni je stup na koji se oslanja pravni sustav i njegova zbilja. Niz odredaba navedenih po Statutu odnosi se na poštivanje javne vlasti i provedbu njezinih odluka. Tako u statutu imamo niz odredaba koje govore kako se ne smije lagati ili izmišljavati nestvarne događaje pred sudom, a prijeti se teškim kaznama za bilo kakve krivotvorine, najčešće bilježnika. Na sličan način htjelo se suzbiti lažno svjedočenje pred sudom u građanskim i kaznenim predmetima. Statut je promovirao pravni poredak koji je pronosio istinu kao vrijednost na kojoj se mora graditi pravda. U više glava Statuta ističe se važnost poštivanja autoriteta vlasti. Tako se u nekoliko glava potanko razrađuje zabrana pomaganja osumnjičeniku da pobjegne ili da se odupre uhićenju, da pobjegne iz zatvora ili da izbjegne pravdu i druge kazne. Svakom članu dvigradske zajednice bilo je striktno zabranjeno davati bilo kakvu pomoć izgnanom čovjeku, znači nisu mu smjeli dati savijete, pomagala ili sklonište u svojem domu. Od stanovnika Dvigrada očekivalo se da će zločinca pomoći privesti ako mogu. Zločince i izgnanike bilo je dozvoljeno i ubiti jer su se smatrali izvan zakona, a njegova obitelj bila je postavljena u teško stanje jer im se također prijetilo kaznenim progonom. Također se u glavi 40. u Statutu spominje zabrana držanja u privatnom zatvoru u kaštelu, pod uvjetom da nije počinio zločin krađe i razbojništva ili izdaju protiv mletačke vlasti. No u slučaju da je osoba počinila jedan od navedenih zločina, svakome je bilo dopušteno da te pojedince uhiti i otpraviti u zatvor. Nakon toga bilo je obvezatno što prije obavijestiti upravu, a ako to ne učine ili zatvorenike ne izruče upravi, onda su i sami počinili težak zločin i također padaju u pritvor.¹²⁴

¹²³ Lonza, 2007., st.40.

¹²⁴ Dvigradski statut, gl. 40.

Također imamo veliku listu manjih odredaba koje se spominju po Statutu. Jedna od tih dotiče se onih koji odbijaju dati u zalog. Statut u nekim slučajevima ima zakone koji predviđaju posredovanje uprave kako bi se očuvalo povjerenje među ljudima i onemogućile zlouporabe, primjerice pri prenošenju novca ili drugih predmeta.¹²⁵

Statut također naglašava strogu zabranu trgovanja ljudima, osim prodaje vlastitog sluge neslobodnog statusa – *serva*. Glavni razlog tome nije bila nekakva humanitarna briga za čovjeka, već da bi takav izvor zarade pribavio nekoj sredini loš imidž. Nella Lonza navodi da statut zapravo tu zabranu trgovanja ljudi primjenjuje samo na kršćane i to po rođenju, sukladno u to doba uobičajenom pogledu na „bezbožnike“ kao one koje se smije hvatati i porobljavati. Dvigradski statut ne poznaje klasično ropstvo nego jednu od bezbrojnih mutacija neslobodnog rada za druge, koji i danas postoji u znatnim dijelovima nerazvijenog svijeta.¹²⁶

Statut pokriva pravni poredak u nadzoru pravnih odnosa sa strancima. Takve mjere bile su od velike važnosti jer je u to doba viša vlast bila neefikasna, a „pravna pomoć“ među građanskim zajednicama upitne učinkovitosti.¹²⁷ Glava 143. u Statutu kazuje kako se ne smije nekretnine koje se nalaze u dvigradskom kotaru prodavati strancima. Prodaja nekretnine bez dopuštenja upravne vlasti bila bi kažnjena do deset libara malih denara i povrh toga sama prodaja bi se smatrala nevaljanom. Ako upravna vlast odobri prodaju nekretnina, stranac mora platiti Općini dvije libre malih denara za svaku stotinu libara cijene navedene nekretnine koju je kupio. Dvigradski statut također govori o kažnjavanju stranaca koji su prekršili odredbe Statuta. Ukoliko stranac prekrši zakon kazna će se odrediti prema prosudbi uprave i Velikog vijeća, uzimajući u obzir kakvoću čina i svojstva osoba, bez obzira na neku drugu statutarnu odredbu.¹²⁸ Općina također prati ugovore kojima domaći stanovnik nastupa u ime stranca, glava 66. u dvigradskom statutu zabranjuje stanovniku da preuzme obvezu za stranca niti jamči za njega, ili ga zastupati na ikoji način bez dopuštenja podestata. Također je zabranjeno za stanovnika Dvigrada da zastupi stanca u preuzimanju dugova, pod prijetnjom od 100 libara kazne plaćanja Općini.¹²⁹

¹²⁵ Dvigradski statut, gl. 55.

¹²⁶ Lonza, 2007., str. 41.

¹²⁷ Na i. mj.

¹²⁸ Dvigradski statut, gl. 143.

¹²⁹ Dvigradski statut, gl. 66.

Dvigradski statut posebnu pažnju posvećuje štetama na ruralnom području oko kaštela. Pod time se ubrajaju krađe, paleži, košenje tuđe trave ili nanošenje štete tuđoj ogradi. Također se strogo zabranjuje sječa drva u općinskim zaštićenim gajevima. Kazna takvog djela bila je sto solada malih denara, od kojih pola ide Općini, a druga polovica onome koji prijavi kazneno djelo, koje je mogao prijaviti i stranac. Takav zakon pokazuje veliku važnost drva koje je bilo važno ne samo Općini nego i Mletačkoj Republici. Osim štete nanosene od strane ljudi, Statut također pokriva štetu koju je nanijela stoka te postoji posebna glava zakonika koja pokriva štete nanosene od koza ili ovaca, štete koje su nanijele svinje, goveda i konji ili magarci.¹³⁰ Statut također vodi računa o stoci koja se dovodi izvan okruga Dvigrada na ispašu. Za strance koji vode stoku na ispašu bilo je obvezatno tražiti dopuštenje od ureda i plaćati travarinu. Pašnjaci su bili važni prirodni resursi i zajedničko vlasništvo dvigradske zajednice.¹³¹

Dvigradski statut posebno štiti područje oko Limskog zaljeva, koje je bilo pod dvigradskom jurisdikcijom. Preko zaljeva moglo se brodom uploviti dublje u unutrašnjost istre i time izbjeći duži i nespretniji put kopnom. Zato je u limskoj lučici postojalo konačište s krčmom, mjesto gdje se putnik mogao odmoriti prije nastavka puta. Ta krčma je funkcionirala kao „ekspozitura“ dvigradske Općine jer su pojedine funkcije javne vlasti bile prenesene na zakupnika svratišta. Njegova uloga bila je ubiranje daća i odbijanje neovlaštenim plovilima, imao je pravo uhititi nekoga i privesti ga dvigradskim vlastima. Zauzvrat je bio oslobođen daća za hranu i piće prodane putnicima (kruh, vino i meso). Kako bi se izbjegli nasilni incidenti, u Statutu su postavljene stroge zabrane kockanja te verbalnih i tjelesnih obračuna, te su postavljene stroge kazne za one koje ih prekrše.¹³²

Statut se nije bavio crkvenim ustrojem, crkvom sv. Sofije i njezinim kanonicima. Ipak se vodio određeni nadzor nad gospodarenjem crkvene imovine. Veliko vijeće imalo je pravo biranja dvojice sakristana crkve sv. Sofije godišnje i nadzirati njezinu blagajnu.¹³³ Gastaldi i blagajnici morali su svake dvije godine položiti račun bratimima pod nadzorom uprave. Ako se novac u potpunosti ne isplati na vrijeme, uprava je

¹³⁰ Dvigradski statut, gl. 170. i 171.

¹³¹ Lonza, 2007., str. 42.

¹³² Dvigradski statut, gl. 173. i 178.

¹³³ Dvigradski statut, gl. 4.

udarala svojim globama dok se isplata ne izvrši, a imala je i pravo koristiti i prisilu.¹³⁴ Sporovi koji su izbijali između bratovština ili glede njihovih imovina povjeravaju se općinskim tijelima. Pravda se ostvarivala po skraćenom i brzom postupku.¹³⁵ Statut je također štitio crkvena dobra te je zabranjivao bilo kakvu kupnju crkvenih dobara bez dopuštenja uprave, pod prijetnjom kazne gubitka ili oduzimanja plaćene cijene koju bude dao, a ono što je pripadalo crkvi joj je bilo vraćeno.¹³⁶

Dvigradska obitelj kroz prizmu statutarnog prava

Statutarni tekstovi mogu preko svojih obilježja dati određenu sliku obitelji koje su živjele u Dvigradu. Pravni tekstovi nam, naravno, ne mogu dati savršenu sliku tadašnjeg života i svih njegovih kompleksnih dijelova, pogotovo što se tiče afektivnih stvari u obiteljskom životu, no povjesničari mogu dobiti dobru sliku o obiteljskome imovinskome modelu i ponešto o strukturi obiteljskih odnosa.

Statut se usredotočuje na važna imovinska pitanja koji se dotiču nastanka i djelovanja nove bračne zajednice, preko koje se udružuje radna snaga i ulaže imovina obitelji mladenca. Oko imovine se spominje kako supružnici dijele sva pokretna i nepokretna dobra koja su dobili u braku, ali i ona koja su držali i prije braka¹³⁷. Kada govorimo o brakovima opisanim u statutu govorimo o brakovima sklopljenim „na istarski način“.¹³⁸ Drugi naziv takvog braka jest i „brak na način brata i sestre“. Može se definirati kao zajednica upravljanja imovinom supružnika uz postojanje nasljednoga prava preživjelog na polovicu ostavštine umrlog supružnika.¹³⁹ Takav je način sklapanja brakova bio najrasprostranjeniji u Istri. U gospodarskom smislu može se smatrati da je takav brak bio najpravnoopravniji jer je ženi nakon smrti muža bila zajamčena barem najneophodnija egzistencija.

Prve sigurne vijesti o postojanju braka na istarski način potječu iz druge polovice 13. stoljeća, a prvi nagovještaji o takvom braku s početka 13. stoljeća i vezani su uz gradove sjeverne Istre.¹⁴⁰ Naime, kod braka na istarski način postupno

¹³⁴ Dvigradski statut, gl. 122.

¹³⁵ Na i. mj.

¹³⁶ Dvigradski statut, gl. 166.

¹³⁷ Dvigradski statut, gl. 71.

¹³⁸ Mogorović Crljenko, 2006., str. 15.-38.

¹³⁹ Margetić, 1970., str. 301.

¹⁴⁰ Margetić, 1970., str. 283.-284.

se iz univerzalne zajednice izdvajaju imovinske mase koje u nju nisu ulazile, prvenstveno miraz, uzmirazje i vjenčani dar. Taj je dio imovine bio isključivo u vlasništvu žene, samo što ona nije mogla u potpunosti njime raspolagati bez suglasnosti muža. Miraz su davali roditelji, a uzmiraz i vjenčani dar davao je zaručnik.¹⁴¹

Statut nam daje opis kako žena mora odgovarati za dugove muža u raznim okolnostima. Žena je odgovorna plaćati muževe dugove koje je nakupio tijekom njihovog braka, to jest za dobra, trgovačku robu, kupljene posjede, stoku i uzdržavanje djece i obitelji ili učinjene na drugi način za dobrobit svoje kuće ili samoga sebe. Statut također nabroja slučajeve u kojima žena nije dužna svojim novcem isplaćivati dugove muža koje su nastale krađom, pljačkom ili kockanjem. U slučaju da je muž imao dugova koje je nakupio prije sklapanja braka, žena te dugove nije dužna platiti svojim novcem nego samo od muževljevih dobara. A ako je žena u istoj situaciji kao što je prije opisano, vrijedi isto što i za muža.¹⁴²

Glava 73. u dvigradskom statutu nam govori kako žena nije imala jednako pravo raspolagati sa svojim dobrima ili imovinom. Preko Statuta vidimo da je žena u braku morala imati dopuštenje muža kako bi mogla raspolagati zajedničkom imovinom ili dobrima u braku, no isto je vrijedilo i za muža koji nije mogao raspolagati zajedničkim dobrima bez odobrenja svoje supruge. U slučaju da jedan supružnik to radi bez odobrenja drugog, njihove odluke i ugovori smatrali bi se nevrijedećima. Jedina iznimka bila je u slučaju pisanja posljednje volje.¹⁴³ No, čak i kod posljednje volje i oporuke, može se vidjeti da žena nema slobodu od muža jer prema glavi 76. dvigradskog statuta žena je obvezna sastaviti svoju oporuku i posljednju volju u prisutnosti svojega muža, u slučaju da je to moguće. Ako je muž odsutan, onda je dužna sastaviti oporuku pred nekim živim muževim muškim rođakom, ako ga se može naći. Ako se ne može niti njega naći, onda je dužna sastaviti oporuku pred upravom. Podestat je tada dužan poslati jednog od općinskih sudaca, pred kojim žena mora sastaviti oporuku o svojim dobrima. Ako se to ne učini, njezina oporuka smatra se ne vrijedećom.¹⁴⁴

¹⁴¹ Mogorović Crljenko, 2006., str. 19.

¹⁴² Dvigradski statut, gl. 72.

¹⁴³ Dvigradski statut, gl. 73.

¹⁴⁴ Dvigradski statut, gl. 76.

Statut usput spominje slučaj „rastave od stola i postelje“, prestanak zajedničkog života supružnika koji je u izvjesnim slučajevima dopuštalo crkveno (kanonsko) pravo¹⁴⁵. U slučaju da su bračni odnosi privremeno poremećeni zbog spolne nemoći, muž je bio dužan ženu uzdržavati dokle god žive odvojeno. No, pitanje održivosti braka tada je spadalo pod crkvenu jurisdikciju te se svjetovno pravo nije puno miješalo u njega.¹⁴⁶

Ako stranac ili stanovnik Dvigrada koji javno govori da je slobodan za ženidbu sklopi brak, a kasnije se otkrije da je već prije bio oženjen ili da je neslobodan serv, onda je strogo kažnjen gubitkom noge ili ruke te mu je oduzeta sva imovina i sva dobra koja ima. Dio tih dobra ide prevarenoj ženi, a ostatak Općini.¹⁴⁷ Takav brak bi bio nevrijedeći i po kanonskom pravu zbog temeljne mane volje (pristanak u zabludi izazvanoj prevarom), a oštećeni je mogao zadržati dvije trećine imovine „bračnog prevaranta“, no ne može se to smatrati potpunom ispravom nanesene štete jer se vrijednost osobe na bračnom tržištu nepovratno strmoglavila.¹⁴⁸

Zanimljiv slučaj nalazimo u glavi 35., koja je posvećena otimanju žene, nasilnom ili uz njezin pristanak. Ako su „otmicu“ dogovorili, statut ih oboje osuđuje na smrt, s posebnim naglaskom da se žena spali, također je njihova imovina oduzeta te dio ide najbližoj rodbini, a dio Općini. Također se spominje način da se ta kazna izbjegne, a to je da sklope brak i time pretvaraju zločinački čin u zakoniti. Ljubav i osjećaji mladenaca nisu bili presudni u sklapanju brakova. Brak je najčešće bio dogovoren između roditelja mladenaca, a ne njih samih. Pri odabiru partnera i odobrenju za sklapanje braka, presudnu ulogu imali su očevi. No, u slučaju njihove odsudnosti, ta odluka je mogla prijeći i na rođake i majke. Vrlo je lijep primjer iz Novigrada 1595., gdje je određeni Vukašin Fondurgile namjerno oteo djevojku Maricu koja je dobrovoljno išla s njim. Razlog toga je što su se htjeli vjenčati, no nisu imali dopuštenje rodbine pa su iskoristili zakon isti kao u glavi 35. dvigradskog statuta kako bi osigurali svoj brak.¹⁴⁹ Možemo pretpostaviti da se u praksi takav zakon dosta koristio od strane mladenaca koji su htjeli sklopiti u brak, no nisu imali podršku svoje rodbine.

¹⁴⁵ Dvigradski statut, gl. 74.

¹⁴⁶ Lonza, 2007., str. 44.

¹⁴⁷ Dvigradski statut, gl. 141.

¹⁴⁸ Lonza, 2007., str. 45.

¹⁴⁹ Mogorović Ciljenko, 2006., str. 43.

Žena koja se upuštala u izvanbračnu vezu riskirala je gubitak čitave imovine¹⁵⁰, osim ako nije bila udana pa bi bio zaključen reparatorni brak. Također se spominje da tko god bude udanu ženu obljubio, makar i ona sama to željela, mora platiti kaznu Općini od 25 libara malih denara. Također vrijedi ista kazna za preljub na udovicu ili neudanu ženu, osim ako ne sklope brak, a u tom slučaju je oslobođen kazne. Udovica i neudana žena također gube sva svoja dobra, od kojih dvije trećine odlaze najbližoj rodbini, a jedna trećina Općini.¹⁵¹

Roditelji i djeca

Dok su djeca živjela pod očinskom vlašću, vrijedilo je načelo zajedništva imovine. Od toga je bilo izuzeto samo ono što je bilo dobiveno preko nasljedstva, legata ili miraza. Tom obiteljskom imovinskom masom otac obitelji nije mogao svojevorno raspolagati niti je nagrizati, ali je mogao odlučivati o njezinoj uporabi i prinosima, primjerice, mogao je nešto dati u zakup. Domaćinstvo u dvigradskom statutu ekonomska je cjelina, u kojoj svatko preuzima određena zaduženja pa je i u ono što je zarađeno osobnim radom nekoga člana ugrađen naoko nevidljivi prinos ostalih, koji su dotle obavljali nešto drugo, od čega je ovaj imao korist. Ovakvim se stilom čuva zajednička imovina obiteljskog domaćinstva i jamči temeljna sigurnost svim njegovim članovima, uključujući i onima koji rjeđe izlaze na tržište radne snage, ali preuzimaju se važne unutarnje zadaće. Tako se u glavi 116. dvigradskog statuta govori o diobi dobara koja su braća stekla dok su još stanovala s ocem.¹⁵²

Djeca se oslobađaju očeve ili skrbnikove vlasti kada napune punoljetnu dob ili vjenčanjem i odlaskom iz skrbnikova doma. Pri tome im se daje dio očinske imovine, što je ekonomski temelj njihovu osamostaljenju. Time su se smatrali isplaćenima pa su, ako su htjeli biti uključeni u nasljeđivanje, morali zatražiti da se primljeno obračuna u njihov zajednički dio.¹⁵³ Doba kada su se muška djeca smatrala punoljetnim bilo je kad navršše 15 godina, a kod djevojaka 13.¹⁵⁴ Taj prag godina bio je sličan starom rimskom pravu koje postavlja punoljetnost kod muškaraca s 14, a žena 12 godina jer je bilo povezano uz proces spolnog sazrijevanja. Iako se po

¹⁵⁰ Dvigradski statut, gl. 70.

¹⁵¹ Na i. mj.

¹⁵² Dvigradski statut, gl. 116.

¹⁵³ Dvigradski statut, gl. 78.

¹⁵⁴ Mogorović Crljenko, 2006., str. 49.

statutu predviđa da su roditelji prirodni skrbnici djeteta, postoje određeni slučajevi gdje se uprava može umiješati i dati skrbništvo nad djecom nekom drugom, najčešće bližnjoj rodbini. Tako u slučaju smrti oca, majka postaje skrbnik i obratno. Također ako dijete padne u ruke štićenika, taj skrbnik mora biti i sam punoljetan.¹⁵⁵ Statut ipak majkama daje pravo nad skrbništvom djece pod nešto strožim pravilima. Osim važnosti da odgovorno postupa s obvezama i polaganjima računa o skrbništvu, majka također mora biti moralno ispravna i ne smije biti optužena za neobuzdanost i rastrošnost ili rasipanje dobara štićenika. Time se uočava slika kojom se srednjovjekovnu ženu općenito više viđalo kao biće čije je ćudoređe lako pokolebati.

Statut nam može dosta govoriti i o slučaju kada dijete padne u ruke skrbnika. U slučaju da štićenici ostanu bez skrbnika koje su im odredili majka i otac, spadalo je na upravu da pozove najbližu rodbinu, kako s očeve, tako i s majčine strane, odnosno skrbnike među navedenim rođacima, za koje se smatra da su sposobni skrbiti se o životu štićenika.¹⁵⁶ Skrbnik je dužan sastaviti inventuru i kratki popis svih pokretnih i nepokretnih dobara štićenika, kako bi se ta dobra sačuvala dok štićenik ne bude punoljetan i može se sam početi brinuti za svoja dobra. Inventar se obvezno mora sastaviti pred barem dvojicom svjedoka, obično štićenikovih najbližih rođaka s očeve i majčine strane te pred izaslanikom uprave. Osim toga imamo obvezu skrbnika da sklopi zakletvu pred upravom da će obavljati svoju ulogu skrbnika u dobroj vjeri.¹⁵⁷ Tijekom sastavljanja inventara, skrbnik mora doći pred upravu i zatražiti da mu postavi i dodijeli trojicu ljudi koji trebaju procijeniti sva pokretna i nepokretna dobra štićenika. Svrha toga je da se osiguraju dobra štićenika, kako bi se izbjegla mogućnost zlorabe i krađe štićenikova nasljedstva, kojim može zagospodariti kada navrší punoljetnu dob.¹⁵⁸ Skrbnik je prema statutu pod obvezom vratiti sva dobra koja su pripadala štićeniku u roku od mjesec dana nakon što štićenik postane punoljetan. No, statut također razmatra mogućnosti gdje je nemoguće vratiti određena dobra u slučaju nesreća, poput požara ili u slučaju krađe ili štete prouzročene ratom. U tom slučaju skrbnik nije odgovoran za izgubljena dobra i nije pod obvezom platiti kaznu.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Dvigradski statut, gl. 83. i 85.

¹⁵⁶ Dvigradski statut, gl. 86.

¹⁵⁷ Dvigradski statut, gl. 87.

¹⁵⁸ Dvigradski statut, gl. 88.

¹⁵⁹ Dvigradski statut, gl. 89.

Statut nam daje i podatak o tome kako skrbnik i štíćenik mogu koristiti dobra koja su zapisana u inventaru. Štíćenik dok je još maloljetan, ne može koristiti svoja dobra niti ih prodavati bez striktnog dopuštenja uprave. Može se zaključiti da maloljetna djeca nisu bila povjerena koristiti svoje nasljedstvo prije nego što postanu punoljetna. Skrbnik i štíćenik mogu koristiti dobra samo po odobrenju Velikog vijeća i to samo pod određenim okolnostima koje se smatraju korisnim za štíćenika. Zanimljivo je kako statut štiti dobra maloljetnika i želi se osigurati da se netko ne bi polakomio nešto steći na štetu maloljetnika jer u slučaju neodobrenog ugovora između maloljetnika i drugog poslodavca, obvezno je maloljetniku vratiti sve što je primio, a gubi što je zauzvrat dao, izlazeći iz takvog posla kratkih ruku.¹⁶⁰

Dvigradsko nasljedno pravo

Nasljedno pravo zauzima središnje mjesto u Dvigradskom statutu. Svaka punoljetna osoba imala je pravo sastaviti svoju oporuku. Tijekom sastavljanja oporuke morao je biti prisutan javni bilježnik i barem petorica svjedoka, inače takva oporuka gubi vrijednost. Pravo na sastavljanje oporuke išlo je to takve razine da je bilo zabranjeno spriječiti njezino sastavljanje time da se ne dozvoli bilježniku da obavlja svoju dužnosti. Završna oporuka uvijek se morala poštivati.¹⁶¹ Statut govori i o slučajevima o onima koji su umrli bez oporuke. U slučaju da imaju djecu, makar izvanbračnu, nasljeđuju njihova dobra po načelu reprezentacije, a ne po glavi, osim onih koji su već bili emancipirani prije. Potomak se smatrao emancipiranim kada mu je dan miraz od oca ili majke, u vrijeme udaje ili ženidbe. U slučajevima kada osoba umre bez ikakvih potomaka, njihova dobra idu najbližoj rodbini s njihove strane, a onda od strane supruga ili supruge.¹⁶²

Ako umrli Dvegrajac ili udomaćeni stranac nema ni oporučene ni zakonske nasljednike, Statut uvodi poček od pet godina, pa ako imovinu nitko ne zatraži (ošasna imovina), polovica se dodijeli dvigradskoj Općini, a drugu polovicu se namjenjuje za pokoj duše umrloga.¹⁶³

¹⁶⁰ Dvigradski statut, gl. 90. i 91.

¹⁶¹ Dvigradski statut, gl. 77.

¹⁶² Dvigradski statut, gl. 78.

¹⁶³ Dvigradski statut, gl. 79.

Statut nam također poznaje legate (oporučne zapise), kojima se dio imovine ili pojedina stvar može oporukom ostaviti, a da to ne bude nasljedniku. Takvi legati nisu neograničeni, rok trajanja legata može biti do kraja života ili do određenog roka. Osobi kojoj je nešto dano preko legata na uživanje nije dopušteno to prodavati ili na bilo koji način otuđiti. U slučaju da to napravi, Statut će joj taj legat oduzeti i dati osobi koja je tu stvar trebala pravno naslijediti.¹⁶⁴

Glava 119. u Statutu govori o procesu u kojem se mogu naći obitelji koje svoje zajedničko vlasništvo žele podijeliti te razvrgnuti takve vlasničke zajednice. Svatko tko je htio razvrgnuti zajedničko vlasništvo u svojoj obitelji morao je prići sa svojim zahtjevom upravi, koja je određivala kratki rok u kojem se trebalo to provesti. Ako se sporazumno rješenje ne postigne, onda bi se umiješao podestat koji bi ovlastio općinske procjenitelje da oni imovinu procjene i podijele.¹⁶⁵ Slijedeća glava pokriva sporove između rodbine zbog pokretnine ili nekretnine. Njihov spor pokušao se riješiti mirovnim sudom, umjesto pred redovitim sudom za građanske predmete. Takvi sudci mogli su fleksibilnije obrađivati svoje dužnosti i tražiti kompromisno rješenje koje bi zadovoljilo obje strane u sporu. Njihova odluka ipak je bila konačna i prisilna te sporne stranke nisu bile ovlaštene pobijati je.¹⁶⁶

Kazneni postupak

Proces prijave kaznenog postupka prema Statutu mora se obaviti u roku od tri dana nakon počinjenog zločina. U slučaju da se čeka dulje, njegova optužba neće biti primljena od strane suda, no uprava će ipak prema prosudbi pokrenuti istragu za naveden zločin. Osoba koja je prijavila kazneno djelo nije smjela odstupiti od svoje prijave jer se njegovim motivima mogao pridružiti interes vlasti za progonom i kažnjavanjem.¹⁶⁷

Zanimljiva točka u Statutu jest ta da kao prvi korak predviđa pozivanje optuženika da se izjasni o onome što mu se stavlja na teret. Brojni srednjovjekovni

¹⁶⁴ Dvigradski statut, gl. 80.

¹⁶⁵ Dvigradski statut, gl. 119.

¹⁶⁶ Dvigradski statut, gl. 120.

¹⁶⁷ Dvigradski statut, gl. 11.

modeli u Europi nisu smatrali kako je iznošenje obrane presudno za vođenje i dovršavanje kaznenog postupka, a kamoli da se doživljavalo kao osobno pravo.¹⁶⁸ No, takav postupak nije postojao zbog nekih humanih ili visoko moralnih razloga, radilo se o obvezi optuženika da poslušava javnu vlast i podvrgne se njezinoj odluci. Posljedica ignoriranja poziva suda je bila najteža jer se optuženik tako smatrao krivim pa je time automatski otpadala potreba daljnjeg izvođenja dokaza.

Dvigradski kazneni postupak slijedi uobičajene standarde svojega vremena (15. stoljeća). Glavno dokazno sredstvo jesu svjedoci očevici. U kaznenom postupku potrebno je imati dvojicu svjedoka koji se suglasno iskazuju. Usprkos tome, u Statutu se mogu naći iznimni slučajevi, npr. kada se zločin dogodi u potaji, daleko od očiju javnosti. U takvim slučajevima Statut olabavljuje svoj strogi zakon o prisutnosti dvojice očevidaca te pristaje na niže standarde i slabije dokaze (samo jedan svjedok). Najbolji primjer takvog slučaja bilo je primanje mita.¹⁶⁹ Određene paralele mogu se usporediti s današnjim sudskim sustavom, gdje se i suvremeni sustav suočava s pitanjem treba li u izvjesnim slučajevima poštivati sva jamstva i riskirati da zločinci ostanu nekažnjeni ili se ljudska prava osumnjičenika ipak smiju podrediti općem interesu koji utjelovljuje država. Dvigradski statut slijedi koncepte *ius commune*, općeg prava koje je tada prožimalo pravni život većine europskih zemalja. *Ius commune* u svojem povijesnom značaju smatra se kombinacijom rimskog i kanonskog prava; srednjovjekovni su ih pravници tumačili i prilagođivali novim prilikama. Mletačka Republika nijekala je njegovu primjenu zbog mita samosvojnosti pravnog poretka.¹⁷⁰ Ustvari je i sama Mletačka Republika nerijetko crpila zakone iz *ius commune* te ih ugrađivala u vlastite propise i praksu.¹⁷¹

U slučajevima zločina poput teških ozljeda, razbojstva i drugih zločina koji su doveli do nasilja i ubojstava, dvigradske su vlasti bile ovlaštene povesti inkvizicijski postupak, uz dozvolu Velikog vijeća. Osobe na koje je pala sumnja da su krivi za takve zločine često su se podvrgavale mučenju kako bi priznale svoje zločine. Dvigradski statut ipak je tražio da protiv takve osobe postoje ozbiljni dokazi prije nego što se počne mučiti osobu da prizna. Institut torture nije bio izmišljen kako bi se sudu dala puna sloboda u okrutnostima, već su ga pratila jamstva koja su sputavala

¹⁶⁸ Lonza, 2007., str. 60.

¹⁶⁹ Dvigradski statut, gl. 2.

¹⁷⁰ Preuzeto s: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ius-commune> (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

¹⁷¹ Karin, 1985., str. 107.-139.

njegovu primjenu i isključivala lažna priznanja i osudu nevine osobe. Optuženik koji je priznao prijestup pod torturom, morao je iskaz potvrditi u neutralnim prilikama, bez torture, a sud je bio dužan provjeriti istinitost onoga što je u priznanju spomenuto. Budući da nemamo sačuvanih sudskih spisa, najvjerojatnije nam neće biti otkriveno koliko često se sud oslanjao na inkviziciju i njezine metode istrage zločina te jesu li se poštivala ograničenja koja su postavljena preko Statuta.

Blagdani u Dvigradu

Prema Dvigradskom statutu možemo vidjeti nekoliko dana kada ne radi ni uprava niti sud, osim u izuzetnim slučajevima. Prema Statutu, čak 120 neradnih dana može se odvojiti sa vrijeme Božića, Uskrsa, dana blaženog sv. Petra Apostola i svetog Mihovila. Za svaki od tih blagdana odvaja se petnaest dana prije i poslije samog blagdana.¹⁷² Kada se svim blagdanima koje se smatra neradnim danima dodaju još i nedjelje, može se izračunati da državna administracija radi tek oko pola godine. Veliki broj neradnih dana poznat je i iz drugih sredina, a u malenom Dvigradu rad na samo pola godine nije predstavljao osobite teškoće za državna tijela. Postoje slučajevi koji su napomenuti u Statutu koji govore o potrebi da sud odmah pristupi rješavati svoje dužnosti, bez obzira je li blagdan ili ne. Tu je riječ o kupoprodaji „iz ruke u ruku“, najmu radne snage za poljske radove i o šteti, dakle, pravnim poslovima koji su vezani uz svakodnevne potrebe Dvegrajaca, gdje se ne smije dopustiti odugovlačenje spora.¹⁷³

Blagdani koji su se obilježavali u Statutu nisu samo obuhvaćali upravu, nego sve Dvegrajce. Prema glavi 134. Statuta bilo je zabranjeno da bilo koji Dvegrajac radi za vrijeme slavljenja blagdana, pod prijetnjom kazne od dvadeset libara. Kao i u mnogim prijašnjim zakonima, svakome je bilo dozvoljeno prijaviti zločin te bi bio nagrađen tako da bi dobio polovicu novca koji bi počinitelj kazne trebao platiti. Statut ipak prepoznaje da je kod određenih djelatnosti nerad do pola godine loš za poljoprivredu i gospodarstvo, a uprava bi napravila iznimke kada bi došlo do prikupljanja žetve ili berbe i obavljanja ostalih poslova.¹⁷⁴ Tijekom slavljenja blagdana bilo je zabranjeno stanovnicima da pučkim slavljem konkuriraju vjerskim dužnostima,

¹⁷² Dvigradski statut, gl. 133.

¹⁷³ Dvigradski statut, gl. 114. i 177.

¹⁷⁴ Dvigradski statut gl. 134.

budući da su blagdani trebali protjecati u ozračju pobožnosti. Način na koji je uprava osigurala da stanovnici poštuju svetost blagdana bio je preko zabrana, npr. prodaje alkohola u krčmama prije završetka mise, kako bi se osiguralo da svi stanovnici ne počnu slaviti prije nego što obave svoje vjerske dužnosti.¹⁷⁵

Preko službenih kalendara mogu se vidjeti opći crkveni blagdani i brojni blagdani u kojima su uključeni i manje poznati sveci i mučenici, koji ukazuju na moguće stare crkvene, a ponekad i političke veze Dvigradske općine, ali i na obilježja lokalne pobožnosti. Nisu se svi smatrali jednako važnima, što se može zaključiti u prvoj glavi Statuta koja govori o kaznama za psovanje Boga i svetaca. Onaj koji psuje Boga, Isusa, Djevicu Mariju i zaštitnika Mletačke Republike sv. Marka te sv. Sofiju, mora platiti veću kaznu nego onaj koji opsuje nekog drugog sveca.¹⁷⁶

Osim središnjih katoličkih blagdana Božića i Uskrsa, te drugih važnijih blagdana poput Svijećnice, Blagovijesti, Uznesenja i Rođenja Bl. Djevice Marije, spominju se i razni svečani dani koji su se slavili u Dvigradu. Mučenici Viktor i Korona smatrali su se, uz sv. Sofiju, zaštitnicima i patronima Dvigrada, stoga se i njih stavilo na listu slavljenih blagdana. Za dvigradski identitet zanimljivi su sveci koji nisu bili naširoko slavljani, kao što je bio benediktinac sv. Mauro, mučenica sv. Felicita, na neočekivani nadnevak u kolovozu. Posebnu važnost može se vidjeti kod svetaca čiji je kult potvrđen titularima crkava i samostana na Kanfanarštini: blagdan sv. Petronile, naslovnice vrlo značajnog benediktinskog samostana, čije se ruševine mogu vidjeti i danas; dan sv. Petra u Okovima; blagdan sv. Antuna Opata, sveca kojemu je posvećena crkva iznad Dvigrada; blagdan sv. Jakova.¹⁷⁷

Dužnosti Dvegrajaca

Dvigradski statut daje popis dužnosti koje svaki Dvegrajac mora snositi kao član u zajednici. Svatko tko je imao prebivalište ili dom u kaštelu ili tko će biti stanovnik ili naseljenik kaštela, bio je dužan obavljati uloge stražara ili obavljati dužnost čuvara te davati tlaku i doprinose. Također se spominju dužnosti poput

¹⁷⁵ Dvigradski statut, gl. 159.

¹⁷⁶ Dvigradski statut, gl. 1.

¹⁷⁷ Lonza, 2007., str. 62.

održavanja zidina, čišćenja lokava za napajanje stoke, prijevoz stvari i izvršenje drugih radnih i novčanih obveza. Ista glava spominje i dužnosti koje su imale žene, udovice ili neudane. One nisu imale radne dužnosti poput muškaraca, ali su imale određene novčane dužnosti poput plaćanja tlake.¹⁷⁸ Osim navedenih dužnosti, obvezno je bilo da se, u slučaju potrebe, svatko odazove pozivu na oružje i gašenje požara.¹⁷⁹ Ti pozivi na oružje vjerojatno se ne odnose na neku vojnu akciju, nego na institut koji je inače poznat pod nazivom „klič“; na to ukazuje Labinski statut.¹⁸⁰ Svaki punoljetni muškarac bio je obvezan na odziv uprave, a oni koji su izbjegavali svoje dužnosti zajednici izlagali su se globi.¹⁸¹

Kada je neki Dvegrajac bio odabran služiti kao izaslanik koji bude putovao u službi Općine, bio je novčano kompenziran s četiri solda malih denara, plus još četiri za konja. Ta plaća odnosila se na putovanja do Sv. Lovreča, Sv. Petra u Šumi, Žminja, Kringe, Savičente ili Bala. Ako izaslanik mora putovati do Rovijna, Poreča, Pazina, Motovuna i Vodnjana, primao je plaću od osam solda malih denara, a za konja pet. Količina novca povećala se u slučaju da izaslanik mora biti poslan još dalje jer bi mu za putovanje trebalo više od jednog dana. Za svaki dan koji se izaslanik morao putovati u službi Općine, plaćalo mu se dnevno šesnaest solda malih denara, a osim toga i naknada za konja. U slučaju da izaslanik mora putovati preko mora, Općina bi mu osigurala brodarinu.¹⁸² Općina je obvezna kompenzirati stanovnike koji nastradaju u njezinoj službi. U slučaju da se pošalju u rat i tamo budu ozlijeđeni ili zarobljeni, bili su oslobođeni i otkupljeni za službu Općine. Ako izaslanik bude zarobljen ili napadnut na putovanju dok obavlja svoju dužnost, Općini isto mora biti oslobođen i kompenziran za svoje gubitke. Ako čovjek bude ranjen, Općina je plaćala troškove liječenja. Ako je umro obavljajući svoju dužnost Općini, neka njegov sin nasljednik bude na deset godina oslobođen od svakog podavanja i tlake osim odlaska u vojsku i poziva na oružje, čišćenja lokava i rada na zidinama.¹⁸³

Da bi netko postao Dvegrajcem, morao je doći u kaštel i zatražiti potvrdu od Velikog vijeća da ga priznaju kao stanovnika, osim toga morao je od tada i stanovati u kaštelu ili podgrađu. Ova „dodjela državljanstva“ mogla je biti popraćena uvjetima i

¹⁷⁸ Dvigradski statut, gl. 137.

¹⁷⁹ Dvigradski statut, gl. 138.

¹⁸⁰ Lonza, 2007., str. 62.

¹⁸¹ Dvigradski statut, gl. 158.

¹⁸² Dvigradski statut, gl. 144.

¹⁸³ Dvigradski statut, gl. 140.

rokovima, a onaj tko ih ne bi ispunio, morao se odseliti.¹⁸⁴ Svatko tko je stanovao u Dvigradu dulje od godinu dana te obavljao prije navedene dužnosti koje su obvezale sve stanovnike kaštela, mogao se smatrati dovoljno integriranim članom zajednice. Ako bi se ta osoba ponovno htjela odseliti, morala je svoju namjeru unaprijed oglasiti, kako bi njegovi vjerovnici imali priliku naplatiti potraživanja i zatražiti sudsku zaštitu svojih prava.¹⁸⁵ Preko svojih odredaba, Statut nam ukazuje na imigracijsku politiku koja je obuhvaćala dvigradsko područje.

Kako bi se stranac mogao premjestiti u Dvigrad što lakše, Statut je osigurao da si može sagraditi kuću u kaštelu i da ne mora platiti cijenu ili najamninu izgradnje. Time možemo vidjeti kako je Općina htjela poticati stanogradnju i održati urbanu vitalnost Dvigrada. Novi stanovnici bili bi oslobođeni nadoplatiti cijenu izgradnje i njihovo pravo bi trajalo do godinu dana, u slučaju da nemaju interes izgraditi kuću u kaštelu, nakon toga to pravo bi se prebacilo na drugoga.¹⁸⁶ Dvigradski statut pri tome je učinio sretan otklon od srednjovjekovnog načela *superficies solo cedit*, prema kojemu svaka gradnja pripada vlasniku zemljišta, što je demotiviralo kućegraditelje zbog rizika ulaganja u tuđe.¹⁸⁷

Dvigradsko područje u 17. i 18. stoljeću

O životu i djelatnostima stanovništva dvigradskog područja sačuvalo nam se vrlo malo podataka i to ponajviše u crkvenim knjigama, bilo matičnim, bilo knjigama druge vrste. Crkva je u Istri imala značajnu ulogu ne samo u srednjem vijeku i na prijelazu u novi vijek, već dobrim dijelom i kasnije. Pritom se ona ne javlja isključivo kao vjerski, već u velikoj mjeri i kao ekonomski faktor, vezujući svoju materijalnu egzistenciju za obvezna davanja seljačkog i gradskog stanovništva. Teško stanje ovog područja Porečke dijeceze svjedoči nam terminacija Girolama Bragadina koja govori da je od 6. srpnja 1651. desetina koju su seljaci bili obvezni davati dvigradskom kaptolu smanjena na osam posto.¹⁸⁸ Ovu su odluku morali potvrditi i

¹⁸⁴ Dvigradski statut, gl. 135.

¹⁸⁵ Dvigradski statut, gl. 136.

¹⁸⁶ Dvigradski statut, gl. 148.

¹⁸⁷ Lonza, 2007., str. 63.

¹⁸⁸ Bertoša, 2018., str. 112.-113.

predstavnicima (župani, suci i nekoliko svjedoka) pojedinih sela pa je njihova obveza davanja zabilježena u kaptolskoj knjizi. Čini se, međutim, da su seljaci prikrivali pravu količinu svojih prihoda i da su plaćali manju desetinu od propisane, što je ubrzo izazvalo reagiranje kaptola. Godine 1699. četiri dvigradska kanonika (Antun Crnja, Simon Odogaz, Piero Fiondo i Juraj Korenić) jednoglasno su donijela odluku „da ubuduće ima dvigradska općina voditi brigu o desetini shodno spomenutoj Bragadinovoj terminaciji“, a gospoda kanonici imali bi pravo redovito posjećivati domaćinstva i nadgledati seljačke prihode, izmjeriti količinu žitarica tako da bi desetina od 8% odgovarala ustanovljenom činjeničnom stanju. Imali bi također pravo prebrojavati stoku i nadgledati berbu grožđa, kako bi se postigao dobar uspjeh. S njihovom se odlukom suglasio podestat Dvigrada Giacomo Tarsia, dopustivši kanonicima da provjeravaju seljačke prihode po kućama.¹⁸⁹

Drugi oblik stjecanja sredstva bili su različiti oblici zakupa koje je prakticirala crkva. Kaptol je pojedinih seljacima davao u zakup parcele crkvene zemlje, vinograde i sl. Primjer te prakse spomenut je u ispravi od 4. srpnja 1706. - navodi da je velečasni Kaptol dao u trajan zakup Stjepanu Bogonu i njegovim nasljednicima oranicu od približno osam jutara, s nešto vinove loze, u predjelu nazvanom Rupnjak. U vezi s time postavljeni su uvjeti i sklopljen je ugovor među strankama, prema kojem se navedeni Bogon obvezuje da će godišnje spomenutom velečasnom Kaptolu davati dva barila kvalitetnog vina, ili će tu obvezu podmiriti u novcu prema postojećim cijenama. Ugovarajuće se stranke slažu da u suprotnom Kaptol pridržava sebi pravo oduzimanja nekretnine.¹⁹⁰

Unatoč ekonomskoj stagnaciji i zaostalosti te relativnom siromaštvu područja okolice Dvigrada, ali i ostatka mletačke Istre, doseljeno hrvatsko stanovništvo uspješno se snalazilo u novonaseljenom području i dominiralo je u javnom, religijskom i privrednom životu ovoga teritorija. Iako zakočeni od strane Mletačke Republike, usprkos svim privilegijama koje im je davala, uvijek tražeći profit, novodoseljeno stanovništvo uspjelo se domoći imetka u okolnim selima. Usprkos tome što se sam Dvigrad od kraja 17. stoljeća pretvarao u napuštene ruševine

¹⁸⁹ Bertoša, 1969., str. 198.

¹⁹⁰ Bertoša, 1969., str. 169..

kakvima ih se može promatrati i danas, okolna sela nastavila su živjeti te čak prosperirati.¹⁹¹

Veliki problem koji se može primijetiti u sudskim spisima kanonika Korenića bio je u načinu dodjele zemlje novim doseljenicima i sukobima koji su iz toga nastali. Sukobi koji su se javili krajem 16. stoljeća st. između novih doseljenika i starosjeditelja Dvigrada, a rješavao ih je koparski podestat i kapetan Alvise Morosini, jer je cijeli teritoriji Dvigrada bio postavljen pod upravom Kopra. Tada (1584.) u sporovima su presuđivali podestati jer Denat još nije bio prenio kompetencije nad svim stanovnicima Istre u ruke rašporskog kapetana. Koparski podestat Alvise Morosini odlučio je stati na stranu novih doseljenika u tim sporovima, zasigurno zbog nagodbe mletačke vlasti koja je zapovjedila da se novo stanovništvo ima pravo naseliti gdje god želi, što je zapravo bila iznimka jer su brojni drugi gradski podestati tada ignorirali takve zapovijedi i stali na stranu lokalnog stanovništva.¹⁹²

Ovakve privilegije bile su moguće na teritoriju Dvigrada zbog velikog manjka napučenosti na tom teritoriju. Usprkos tim privilegijama koji su dolazili od mletačke vlasi i bile podržano od koparskih podestata, pokušaj da se stvori katastar Dvigrada bio je neuspješan. Lokalni providuri, nakon što su uvidjeli težinu tog posla, izbjegavali su rad na stvaranju katastra, a u većini slučajeva providuri su prebacivali tu odgovornost na svoje nasljednike, kao u slučajevima providura Giacomina Reinera, koji je 1585. započeo sastavljati katastik, no nije ga završio. Njegov nasljednik Nicolò Salamon nastavio je njegov rad, no također je našao izliku da ga ne dovrši. Kada je 1592. brigu nad novim doseljenicima preuzeo kapetan iz Rašpora, stanje se samo djelomice popravilo jer se posljedice oko podjele posjeda nisu mogle lako otkloniti.¹⁹³

Preko investitura s dvigradskog područja može se uvidjeti da se zemlja koja se davala morala što temeljitije obrađivati i održavati. Kako bi to lakše učinila, mletačka administracija često se oslanjala na zamolbe mnogih došljaka koji su od nje tražili parcele obradive zemlje i pašnjaka. Rašporski kapetan naglašavao je da dotičnu zemlju ne smije koristiti nitko drugi i da se parcela ne smije nalaziti na mjestu koje je bilo rezervirano za potrebe Mletačke Republike. Rašporski kapetani su u investiturama zabilježili i druge uvjete kojih su se dotični seljaci morali pridržavati:

¹⁹¹ Bertoša, 1969., str. 170.

¹⁹² Bertoša, 1969., str. 172.

¹⁹³ Bertoša, 1969., str. 173.

prije svega da se brinu i održavaju zemlju koja im je dana te da se brinu za hrastova stabla koja su namijenjena za izgradnju brodova u venecijanskom arsenalu.¹⁹⁴ Dolazilo je do sukoba oko prava vlasništva mnogih parcela koje su bile preuzete od strane drugih vlasnika koji tu parcelu onda nisu dobro održavali od vremena prije nego što je rašporski kapetan preuzeo ulogu u nadgledanju i davanju slobodnih parcela novim doseljenicima. Tako je nastao sukob na dijelu između Jurala i Barata, na zemlji koju su nekoć posjedovale obitelji De Pinco i Dobrovac, a 1622. Njihova je parcela bila dodijeljena doseljenicima iz Grčke. Andrea Contarini, rašporski kapetan u to vrijeme, odlučio je stati na stranu pojedinaca koji su obrađivali zemlju bez obzira na to što je ona zakonski pripadala nekom drugome.¹⁹⁵ Takve odluke rašporskog kapetana nisu uspjele zadovoljiti brojne zemljoposjednike koji su izgubili svoju zemlju pa se sukobi između njih i novih doseljenika nastavljaju.

Mletačka administracija može se smatrati odgovornom za nastanak sporova između dviju grupa oko posjeda zemlje, stvorivši preko svojih odluka presedan za sve kasnije uzurpacije tuđih posjeda koje su bile tako masovne da su stvarale velike probleme za mletačku upravu u Istri. Važno je napomenuti da je do uzurpiranja zemlje došlo zbog praktičkih i ekonomskih razloga te životne situacije. Dobar primjer koji se dogodio na području Dvigrada bio je sukob oko dodjele zemlje seljaku Juralu koji je zatražio od načelnika Dvigrada da mu se dodijeli općinski pašnjak koji bi mogao koristiti za ispašu svojih goveda, jer bi inače bio u životnoj opasnosti da mu obitelj izgladni. Odlukom glasanja dana mu je parcela općinske šume i pašnjaka, pod uvjetom da plaća zemljarinu. Kanonik Korenić htio je zaustaviti dodjelu zemlje, tvrdeći da on ima pravo nad njom preko svojeg pretka Dobravca i da je za nju redovito plaćao daću, iako je neko vrijeme nije koristio. Korenić je zatražio od podestata Dvigrada, Zarotta Zarottija, da poništi odluku dodjele zemlje, ali u tome nije uspio. Sukobi oko dodjele zemlje nastavili su se kroz 18. Stoljeće, sve do pada Mletačke Republike.

Obitelj Korenić jedna je od obitelji koje su se nastanile na području Općine Dvigrad, koju možemo kronološki pratiti u navedenim zbirkama sudskih akata. Može se vidjeti širenje njihovih posjeda. Kao dokaz napravljena je topografska mapa područja. Topografsku mapu nacrtao je javni bilježnik i dvigradski kancelar Apostolo

¹⁹⁴ Na i. mj.

¹⁹⁵ Na i. mj.

Basilico, na zamolbu kanonika Jurja Korenića 1721. Mapa je imala dimenzije 60 x 45 cm, a izgrađena je prema investiturama prema kojima je Korenić dokazivao pravo na spornu zemlju. Po nekim se indicijama može zaključiti da je obitelj Korenić stigla s Puljštine, zajedno s obitelji Okret. Naime, prezime Korenić neko je vrijeme u 17. i 18. stoljeću bilo često i u Premanturi, gdje ga spominju tamošnje matične knjige, koje u istome selu spominju i obitelj Okret. Moguće je da su se neki članovi tih dviju obitelji preselili u Dvigrad, dok su drugi ostali živjeti na jugu Istre. Potkraj 16. stoljeća naselili su se u samome Dvigradu, gdje je u tamošnjem popisu kanonika (1612.-1710.) (Župni ured Kanfanar, knjiga kaptolskih zapisa 1612-1710., list 133v.), *Knjizi koparskih zapisa*, ubilježen Juraj Korenić, za kojeg stoji da se rodio u Dvigradu. Sredinom 17. stoljeća preselili su se u Kanfanar, odnosno na područje uz rub Limske drage. Korenići su rodbinski bili povezani s obitelji Dobravec pa su preuzeli veći dio njihovog imanja. Upravo je Juraj Korenić imao glavnu ulogu u širenju obiteljskih posjeda. Bio je najprije župnik, a kasnije upravitelj kanoničkih dobara.¹⁹⁶

Najviše je podataka o životu i djelatnostima stanovnika dvigradskog područja sačuvano u crkvenom arhivskom gradivu. Crkva je bila ne samo vjerski, već i glavni gospodarski čimbenik jer je svoje postojanje vezivala uz obvezna podavanja gradskog i seoskog žiteljstva. Sliku lošeg stanja na području Dvigrada pokazuje nam odluka iz srpnja 1651. da se deset posto prihoda žitelja koje se prikupljalo kao porez Crkvi smanji na osam posto. Usprkos tome, mnogi žitelji skrivali su svoje prave prihode kako bi mogli plaćati još manje poreze, što je dovelo do intervencije 1699. Četvorica dvigradskih kanonika, među kojima je bio i spomenuti Juraj Korenić, donijela je odluku da kanonici imaju pravo redovito posjećivati kuće i kontrolirati seljačke prihode, s čime se, kako je već spomenuto, suglasio i mjesni podestat, koparski plemić Giacomo Tarsia. Mnogi su se seljaci, a i župani, suprotstavili strogom nadzoru vlastitih prihoda i rashoda.¹⁹⁷

Dvigradski je kaptol bogatijim seljacima ubiranje desetine ponekad davao u zakup. Prikupljač poreza bio je izabran tzv. balotiranjem, a preuzimao je i obvezu nadoknade štete nastale u slučaju nesavjesnog obavljanja posla. Iako se morao

¹⁹⁶ Bertoša, 1995., str. 159.-161.

¹⁹⁷ Bertoša, 2007., str. 27.

zakleti da neće činiti pronevjere, utaja i pronevjera svakako je bilo pa je kaptol morao intervenirati.¹⁹⁸

Seljaci su prihode stjecali i različitim oblicima zakupa crkvenih posjeda. Kaptol im je u petogodišnji zakup često davao čestice zemlje, vinograde i vrtove.¹⁹⁹

U većini sela u dvigradskoj nadležnosti porez su ubirali izabrani prikupljači, a desetina se davala u zakup samo u Žuntićima i Bubanima. Kao zastupnici u tim se selima spominju žitelji obližnjeg Rovinjskog Sela, Kanfanara, Okreta i Mrgana, ali i bogati građani Rovinja. U drugoj polovici 17. stoljeća kaptol je desetinu davao u zakup i u Juralu, Morozoli i Mrganima, ali je kasnije ta sela stavio pod nadležnost prikupljača desetine.²⁰⁰ Utvrđeni iznos zakupnici su morali isplaćivati unaprijed dva puta godišnje: na blagdan sv. Jurja i na Uskrs. Promjenom zakupnika mijenjali su se i uvjeti ugovora.

Zbog migracijskih pomicanja unutar Istre, ali i samoinicijativnih naseljavanja s područja Furlanije i Karnije, uz hrvatski etnički element jačao je i talijanski, također prepoznatljiv po različitim oznakama zanimanja ili etničkog podrijetla. Ovdje valja naglasiti postojanje uočljivih tragova etničke asimilacije, u smislu pohrvaćivanja Furlanaca u hrvatskoj etničkoj sredini.²⁰¹ Daljnje promjene od starosjediteljskog hrvatskog pučanstva i pojave novoga može se uvidjeti i u promjeni naziva stare dvigradske utvrde. U izvorima iz Istarskog razvoda spominjalo se ime *Dvejograd*, dok su novodošli stanovnici koristili ime *Stari Grad*. Razlog tomu je što novo stanovništvo nije imalo nikakva sjećanja na tada već napuštenu i nestalu utvrdu *Castrum Parentinum*, koja je bila napuštena nakon razaranja od strane đenovske vojske 1380. Službeni naziv utvrde je i dalje bio *Due Castelli* jer su taj naziv rabile Crkva i ondašnja javna vlast, podržavajući tradiciju službenih dokumenata pisanih latinskim i talijanskim jezikom.²⁰²

Svakako je vrijedno spomena da se dvjestotinjak najčešćih dvigradskih prezimena u razdoblju od 1650. do 1750. uspjelo zadržati na tom području sve do danas, dok su druga potpuno nestala.²⁰³ Valja također spomenuti i međusobne veze

¹⁹⁸ Bertoša, 1995., str. 164.

¹⁹⁹ Bertoša, 2007., str. 27.

²⁰⁰ Bertoša, 1995., str. 165.

²⁰¹ Bertoša, 1995., str. 649.

²⁰² Na i. mj.

²⁰³ Bertoša, 1995., str. 650.

koje su se sklapale između žitelja mletačke i austrijske Istre. Prelaženja s jedne strane granice na drugu bila su vrlo česta: mnogi žitelji Pazinske knežije stoku su pasli u mletačkoj Isti i obratno te za to plaćali zemljarinu i travarinu.

Prema Miroslavu Bertoši nije bilo velikih distanciranja između plemstva i običnog puka u dvigradskoj općini. Dvigradski podestati, njihove supruge ili rodbina su krajem 17. i u 18. stoljeća, prema Matičnoj knjizi krštenih, uzimali uloge krštenih kumova raznim obiteljima u općini.²⁰⁴

Granice dvigradske općine

Opis granica dvigradske općine temelji se na Istarskom razvodu, pravnom dokumentu iz 14. stoljeća o razgraničenju teritorija između susjednih komuna u Istri.

Prema izjavama dvigradskog suca Kramara, granica između Žminja i Dvigrada prolazi od Valiona do Gradine ili kašteljera. Nakon toga granica se proteže *koronom* (koruna - grmljem ograđeni prostor) ispod crkve sv. Jakova. Crkva sv. Jakova bila je u svoje vrijeme poznato i važno mjesto za zajednice Žminja i Dvigrada. Tamo se prema pisanju Razvoda održavao sajam, gdje su se obje zajednice držale svoje strane granice. Nakon što je crkva propala i mjesto postalo zapušteno, slavljenje blagdana i sajam bilo je preneseno u Kanfanar.²⁰⁵

Granica sa Žminjom nije nikad bila upitna, kao što je rečeno i u samom Razvodu, ta granica je danas poznatija kao najčistija granica *Vlašije i Bezačije*. Put se može vidjeti od Valiona ravno prema sv. Agati, na raskrižju za Viduline, pa prema Činku, uzvisini uz cestu Kanfanar – Žminj.²⁰⁶

Sljedeća granica koja se raspravljala u Razvodu bila je između Dvigrada i Kringe, koja započinje na Valionu i završava na Babi. Baba je bio granični kamen koji je sličio na „babu“, tj. kamen koji se oslonio na ugao kuće i štiti je od zaprežnih kola koja uz tu kuću tijesno prolaze. Naime „Baba“ ima uklesana tri slova, jedno koje označava Dvigrad sa slovima „CC“ (*confine comunale*) i Sveti Lovreč sa slovima „SL“ (*San Lorenzo*). Treći simbol koji je uklesan na kamenu je za Križan i ima slova

²⁰⁴ Meden, 2016., str. 39.

²⁰⁵ Meden, 2018., str. 34.

²⁰⁶ Meden, 2018., str. 35.

„CC“ i u nastavku mali kružić. Ispod slova je u plitkom reljefu stilizirani mletački lav koji karakterizira krilo s pet pera i aureola oko glave.²⁰⁷

Širenje utjecaja koparske komune na Dvigrad

Mletačka Republika sklapala je sporazume s istarskim obalnim gradovima čije su luke bile od strateške važnosti njezinoj trgovini. Ugovarala je paktove o oslobađanju od svakog poreza za svoju robu i brodove koji su plovili u njihove luke. Istarski gradovi su se opirali vlasi akvilejskog patrijarha koji je htio smiriti situaciju nagodbama i koncesijama. Patrijarh Gregorio de Montelongo (1251. – 1269.) na početku svoje vlasti (1251. ili 1254.) izdao je poseban privilegij koparskoj komuni, davši joj pravo postavljanja namjesnika iz redova vlastitoga gradskog plemstva u Bujama, Oprtlju, Buzetu i Dvigradu. Istarska markgrofovija našla se u osobito neizvjesnom položaju nakon smrti akvilejskoga patrijarha i istarskoga markgrofa Bertolda V. Andechs-Meranskoga. Stanje je bilo posebice složeno u Istri, akvilejskom posjedu u kojem su priobalne gradske komune, posebice Kopar, Poreč i Pula, već desetljećima vodile politiku jačanja vlastitih autonomija na štetu vlasti markgrofova, odnosno akvilejskih patrijarha. Kako je nakon smrti Bertolda V. 1251. papa Inocent IV. za novoga akvilejskog patrijarha imenovao svojega dugogodišnjeg suradnika i vatrenoga gvelfa Gregorija de Montelonga, svetorimski car Konrad IV. odmah je posebnim privilegijima priznao punu autonomiju istarskim komunama Poreču i Kopru, davši im službeno pravo da si same biraju namjesnike. Novi je car tako nastojao oslabiti vlast akvilejskih patrijarha nad tim urbanim središtima i potvrditi autoritet Svetoga Rimskog Carstva nad Istrom koja se, prema riječima samoga Konrada IV., nakon smrti Bertolda V. vratila u izravan posjed Carstva. No, novi se akvilejski patrijarh nije dao pokolebati; Gregorio de Montelongo odmah je pri stupanju na vlast posvetio pozornost Istarskoj markgrofoviji, nastojeći potvrditi vlast svoje Crkve nad njezinim svjetovnim posjedima. Nakon uspješne ekspedicije po Poluotoku, Montelongo je na temeljne upravne funkcije u markgrofoviji postavio svoje vjerne suradnike i primorao istarske komune na obvezno traženje potvrde izbora podestata kod glavarova akvilejske Crkve.

²⁰⁷ Meden, 2018., str. 36.

Kako bi dobio podršku najmoćnije istarske komune, Kopra, patrijarh Montelongo je, navodno, na samom početku svojega mandata posebnim privilegijem „kupio“ vjernost Koprana. Tako je 1251. (ili 1254.) koparskoj komuni dodijeljen poseban privilegij koji je Kopranima dao pravo da iz redova svojih građana postavljaju namjesnike manjim urbanim središtima u kontinentalnoj Istri, poimence Bujama, Oprtiju, Buzetu i Dvigradu.²⁰⁸

U povijesnim je izvorima potvrđena činjenica da su građani Kopra sredinom 13. stoljeća, između 1248. i 1268., služili kao namjesnici u nekolicini istarskih komuna, poimence u Poreču, Piranu i Motovunu. U kontekstu komunalno uređenih društava razvijenoga srednjovjekovlja, praksa „uvoza“ namjesnika iz obližnjih gradova u regiji u potpunosti je uobičajena. Nadalje, dukali duždeva Moceniga iz 1421. i Foscarija iz 1423. dobro su poznati izvori. Potonji je bio objavljen već u 17. stoljeću u sklopu izdanja koparskoga statuta. Štoviše, poznat je i tijekom same rasprave u mletačkom Senatu na kojoj je odlučeno da će četiri novostečene mletačke komune (Buzet, Oprtalj, Buje i Dvigrad) primati namjesnike iz redova koparskoga plemstva. Naime, upravo se za vrijeme „velike mletačke ekspanzije“ profilira praksa podređivanja manjih urbanih zajednica većim regionalnim centrima te Mocenigovi i Foscarijevi privilegiji samo ocrtavaju model mletačke politike. Međutim, Manzuoli je u potpunosti pogriješio kada je povezao te dvije činjenice i protumačio mletačke dukale iz 1420-ih kao potvrde tobožnjega višestoljetnog kontinuiteta uprave koparskih namjesnika u manjim istarskim komunama. Ne samo da se među trinaestostoljetnim koparskim namjesnicima ne nalazi nijedan koji je služio u četiri dotične komune, već su i Koprani prestali služiti kao podestati u istarskim komunama, kako mletačkim tako i akvilejskim, odmah nakon službena dolaska pod vlast Venecije 1278.²⁰⁹

Uistinu, Kopar je 4. kolovoza 1584. bio službeno uzdignut u središte prizivnoga suda za sve mletačke komune u Istri i kao takav bio je glavnim centrom mletačke Istarske provincije. Nadalje, Kopar je u renesansnim stoljećima bio žarište plemićke kulture istarskoga poluotoka. Egidio Ivetic nadjenao je kasnosrednjovjekovnoj koparskoj komuni epitet „Istarska Atena“. Uspostavljanje mletačke vlasti nad koparskom komunom ponegdje se tumačilo kao rezultat tobožnjega dragovoljnog podčinjavanja Veneciji, a ne vojne okupacije grada u jeku

²⁰⁸ Banić, 2017., str. 15.

²⁰⁹ Banić, 2017., str. 21.-22.

otvorenoga rata između Republike Sv. Marka i nekolicine istarskih komuna, predvođenih upravo Koprom i grofovima Goričkima.²¹⁰

Preko svojeg istraživanja Banić je došao do zaključka da je tvrdnja o ingerenciji koparske komune nad pravom postavljanja podestata u Buzetu, Oprtiju, Bujama i Dvigradu u 13. stoljeću u potpunosti pogrešna. Akvilejski patrijarh Gregorio de Montelongo nikada nije izdao privilegij Kopru koji bi ozakonio takav poredak. Pravo postavljanja podestata iz redova koparskoga plemstva u četiri dotične komune prvi je put Kopru dodijeljeno dukulima iz 1421. i 1423., poznatim privilegijima koji ne proizlaze iz trinaestostoljetne prakse.²¹¹

Mletačka Republika priznala je plemićki status obiteljima koje su pripadale plemićkim vijećima u gradovima Kopru, Novigradu, Poreču i Puli. Ta plemstva su imala raznolika podrijetla. Neki su svoje podrijetlo vezali uz mletačku vlast, neki uz njemačku, Napoleonovu, austrijsku, talijansku itd. U mletačkom dijelu istre najutjecajnije plemstvo bilo je u Kopru, oni su vladali Dvigradom te postavljali podestate. Kao dokaz sklonosti koju je Venecija imala prema koparskom plemstvu, ostaje činjenica da je petnaestak njegovih obitelji uzdignula na stupanj komita ili markiza. Brojne heraldičke simbole iz plemenitih obitelji Kopra možemo naći i u zbirci heraldičkih simbola Dvigrada. Od trenutka kada se Dvigrad podvrgao mletačkoj vlasti početkom 15. stoljeća, podestat je bio poslan iz Kopra. Uključenost najuglednijih koparskih obitelji u iniciranje i razvoj odnosa s područjem Dvigrada - a time i njegove povijesti - neupitna je; te nam se stoga čini u najmanju ruku neobičnim da važne obitelji u Dvigradu, kao što su Tarsia, Zarotti, Lugnan, Gravisi, Verzi, itd., nisu ostavile nikakav heraldički trag. U popisu imena mletačkih podestata Dvigrada pojavljuju se dvojica podestataz Gravisi, 4 Lugnan, 3 Tarsia, 3 Verzi, 4 Zarotti. Moguće je da su te oznake bile uništene prije pada mletačke vlasti, nakon napuštanja Dvigrada.²¹² Do tada bila su poznata 82 gastalda i podestata, no radom istraživača Antona Medena otkriveno ih je dodatnih 44.²¹³ Dva imena dvigradskih podestata pronađena su na epigrafima, a sva ostala u raznim arhivskim vrelima. Također se iz matičnih knjiga krštenih uvidjelo da su podestati također bili krsni kumovi u 84 slučaja, a rjeđe se znalo dogoditi i da su podestati u Dvigradu krstili

²¹⁰ Banić, 2017., str. 24.-25.

²¹¹ Banić, 2017., str. 26.-27.

²¹² Radossi, 1995., str. 180.

²¹³ Meden, 2016., str. 37.

svoju djecu. Imamo nekoliko slučajeva da su podestati umrli u Dvigradu, kao što je 1612. umro podestat *Aloisius de Elia*, a 1622. umro je *Belgramo Belgram*, za kojim su tugovala njegova supruga Laura i sin Damian.²¹⁴

Materijalni rezultat ove povijesne stvarnosti su plemićki grbovi Dvigrada pripisani najistaknutijim obiteljima *Serenissime* (Vitturi, Surian), ne računajući one koji su pripadali mletačkim obiteljima, ali koji su se kasnije naselili u Kopru i uopće u Istri (Morosini, Bello).²¹⁵

Iz navedenog je lako zaključiti da dvigradsku heraldičku zbirku većinom čine grbovi domaćeg (koparskog) plemstva, što je često izazivalo posebne poteškoće u njihovoj atribuciji i, prije svega, u dobivanju prijeko potrebnih povijesnih informacija. Heraldička građa nalazi se, naime, na sljedećim mjestima: 6 primjeraka u Kanfanaru; u Koreničima 3, u Baratu 4, u Rovinju 8, a u Puli 1. Dva su dobivena iz dokumenata (privatna zbirka i župni arhiv); tri (grb Almerigotti, Leone di S. Marco, grb Pietrapelosa) ukradena su ili uništena nakon Drugog svjetskog rata.²¹⁶

Divigradsko heraldičko tijelo, dakle, sastoji se od 25 dijelova, podijeljenih na sljedeći način: plemićki grbovi (plemičke i/ili patricijske obitelji iz Kopra, identificirane ili ne, kao što su podestati), 2 općinska grba, 3 crkvena plemićka grba, 2 lava Sv. Marka, 1 crkveni pečat i 1 kršćanski simbol.²¹⁷

Crkva sv. Sofije

Crkva je podignuta na najvišoj točki kaštela, a izgrađena je u 5. ili 6. stoljeću i bila je jednobrodna građevina s upisanom apsidom. Crkva je proširena u 8. stoljeću, kada joj je bočno nadodana krstionica. Crkva je koncem 8. i početkom 9. st. bila pod utjecajem karolinške umjetnosti. Predromanička karolinška jednobrodna dvoranska crkva imala je tri polukružne apside upisane u začelni zid. Crkva je tada oslikana freskama, čiji su ostatci pronađeni u spomenutim apsidama. Nešto kasnije, krajem 9., odnosno početkom 10. stoljeća, dograđeni su kapela i zvonik. Kamenom plastikom

²¹⁴ Na i. mj.

²¹⁵ Radossi, 1995., str. 180.

²¹⁶ Radossi, 1995., str. 180.-181.

²¹⁷ Na i. mj.

crkvu je vjerojatno ukrasio tzv. majstor kapitela iz Bala, čija je radionica djelovala u to vrijeme.²¹⁸

Sljedeća faza preobrazbe crkve dogodila se u 11. stoljeću, kada se sam kaštel proširio kao naselje i sama crkva se povećala iz troapsidalne u trobrodnu i troapsidalnu baziliku, kakvu danas možemo na temelju ostataka prepoznati. Kada su se crkve proširivale, moralo se one manje i starije srušiti. Tako se i u posljednjoj fazi kada se gradila bazilika, srušila ona iz 8. stoljeća, čijim se materijalom izgradila veća. Crkve iz tog vremena imale su karakterističan namještaj ukrašen troprstim pletrom u kamenu, koji je odvajao svetište od prostora za puk.²¹⁹

Treba spomenuti da se na desnoj lađi, do oltara, nalazila krstionica, a u nastavku južnoga zida i zida srednje lađe dizao se zvonik-kula, dok je s druge strane, istočno od sjevernog ulaza, u 15. stoljeću bila izgrađena sakristija. Propovjedaonica koja se nalazi u kanfanarskoj župnoj crkvi sv. Silvestra donesena je iz Dvigrada, međutim, u dvigradskoj bazilici pronađeni su fragmenti ploče koja je po dimenzijama i po motivu (križ koji je okružen vegetativnim motivom loze) ista kao i ona na propovjedaonici. Moguće je da je ta ploča, kao i ona koja predstavlja Jaganjca Božjeg, bila prije oltarna pregradna ploča starije faze jer se po motivima (starokršćanskim) i načinu izrade (pliči reljef) ne uklapaju u komplet propovjedaonice ili se dotična ploča mogla razbiti pri montaži.²²⁰

Crkva sv. Sofije također je nekoć imala relikvije svetaca i zaštitnika Dvigrada, Viktora i Korone. Poznato nam je da je tijekom mletačkog napada na Dvigrad 1382. kaštel bio teško opljačkan i dijelom spaljen. Crkva sv. Sofije nije izbjegnula tu katastrofu i zna se da su relikvije ukradene i odnesene u Sveti Lovreč. To je u ono vrijeme bio najbezobzirniji čin koji se poraženome mogao učiniti da mu se iz crkve ukradu zaštitnici.²²¹

Materijalni ostaci nam mogu puno toga reći o povijesti crkve, no da bismo dobili bolju sliku, možemo se okrenuti i pisanim izvorima. Najstarije pisano svjedočanstvo o crkvi sv. Sofije nalazimo u spisima o vizitaciji biskupa Valiera u Dvigradu 1580. U vizitacijama crkva je opisana kao dovoljno prostrana, natkrivena djelomice svodom, a djelomice galerijom. Imala je sasvim sigurne prozorske otvore.

²¹⁸ Joksimović, Komšo, 2018., str. 56.

²¹⁹ Preuzeto s: <https://www.dvegrajci.hr/dvigradska-crkva-sv-sofije/>. (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

²²⁰ Preuzeto s: <https://www.dvegrajci.hr/dvigradska-crkva-sv-sofije/>. (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

²²¹ Preuzeto s: <https://www.dvegrajci.hr/dvigradska-crkva-sv-sofije/>. (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

Na zvoniku crkve nalazila su se dva zvona. Na crkvenom pročelju moglo se vidjeti malo raspelo.²²²

Crkva je očito bila u lošem stanju jer su vizitatori izdali niz naloga za unaprjeđenje postojećeg stanja. Trebalo je popraviti vrh zvonika s križem te urediti krov s one strane gdje se nalazio zvonik. Neke grede na svodu trebalo je odrezati. Prozorski otvori bez rešetaka trebali su se zatvoriti, a na njima je trebalo postaviti prozorska okna od stakla i platna. Također je trebalo crkvu ožbukati na nekoliko mjesta i trebalo ju je cijelu obijeliti.²²³

Pod je bio neravan, vjerojatno zbog arki, odnosno grobova u njemu. Sukladno odlukama Tridentskog koncila, zapovjedbno je da se pod poravna. Vjerojatno se podrazumijevalo da se u njemu ne smiju otvarati nove arke. Također je trebalo ukloniti sve što ometa kretanje kroz crkvu. Zapovjedbno je da se svjetiljke podignu više, kako oni koji ulaze u crkvu ne bi prolijevali njihov sadržaj. Valjalo je nabaviti dolično raspelo.²²⁴

Prva stvar koju su vizitatori pregledali kad su ušli u crkvu sv. Sofije bili su sakramenti. To je bio dio svrhe njihovog posjeta ovome području. Prijetnja reformacijskog utjecaja ulazila je u mletačku Istru preko Austrije i njezinih posjeda u unutrašnjoj Istri. Osim sakramenata, pregledan je i crkveni inventar. U crkvi je postojalo šest pozlaćenih križeva od srebra i bakra, sedamnaest srebrnih kaleža s pripadajućim pliticama, dijelom u dobrom stanju, a dijelom starih te jedna srebrna kadionica s lađicom. Crkva je posjedovala i srebrni pacifikal.²²⁵

U crkvi je bilo čak 14 oltara te su svi osim oltara sv. Križa bili posvećeni. Bili su dosta skromno opremljeni. Svi su imali oltarnike i antependij, a većina je imala i kip ili sliku sveca, odnosno dekorativne statule anđela. Glavni oltar bio je posvećen Blaženoj Djevici Mariji. Drugi posvećeni oltari bili su Tijela Kristova, sv. Sofije, Svih Svetih, sv. Jakova, sv. Belina, sv. Roka, sv. Katarine, sv. Sebastijana, sv. Magdalene, sv. Nikole, sv. Marije i sv. Ivana.²²⁶

²²² Joksimović, Komšo, 2018., str. 59.

²²³ Joksimović, Komšo, 2018., str. 59.

²²⁴ Joksimović, Komšo, 2018., str. 60

²²⁵ Joksimović, Komšo, 2018., str. 61.-62.

²²⁶ Joksimović, Komšo, 2018., str. 63.

Crkva sv. Sofije imala je bogati arhiv i u njoj se čuvao znatno veći broj isprava od onoga što je očuvano u okviru Kanfanarskog kodeksa. Nažalost, arhiv je nastradao u požaru i samo je mali broj izvora preživio. Župna crkva s tako bogatom prošlošću i velikim značajem imala je i značajan broj knjiga. Međutim, u vrijeme posjeta crkvi 1580. stanje nije bilo dobro. Crkva nije posjedovala niti jedan obnovljeni misal, već su postojali samo osobni misali koji su bili u vlasništvu svećenika.²²⁷

Budući da je broj stanovnika u Dvigradu već neko vrijeme opadao, a broj ljudi u Kanfanaru rastao, nastala je 1580. zamolba da tada crkva sv. Silvestra u Kanfanaru dobije status župne crkve umjesto crkve sv. Sofije u Dvigradu. Razlog je bio taj da ljudi iz Kanfanara ne moraju hodati do crkve sv. Sofije kako bi nazočili misi. Iako je zamolba bila odbijena, dobivamo jasnu sliku ondašnjeg stanja u Dvigradu, ali i u obližnjem Kanfanaru. S opadanjem stanovništva opadali su i prihodi dvigradskog kaptola, čiji su kanonici s vremenom do te mjere osiromašili da je odlukom mletačkog Senata od 19. rujna 1637. odlučeno da nadoknade za njihov rad plaća država.²²⁸

Šezdeset godina nakon vizitacija biskupa Valiera, Dvigrad je posjetio biskup Tomasini, koji ga je također, ali je imao i nekoliko riječi o crkvi sv. Sofije. Tomasini se u svojim spisima divio ljepoti crkve sv. Sofije. Opisuje je kao jako staru i veliku trobrodnu crkvu. Tomasini se također divio lijepim freskama kojima je crkva oslikana, što nam ukazuje da se nalog Valiera da se cijela crkva pobijeli nije poštovao. Freske na zidovima prikazivale su scene opsade Jeruzalema, scene iz Starog i Novog zavjeta i likove dvanaestorice apostola. Glavni oltar krasili su likovi Blažene Djevice Marije, s figurama u niskom reljefu i sv. Sofije, s figurama u punom reljefu. Tomasini opisuje kako je usprkos ostatku Dvigrada koji je nalikovao ruševinama crkva sv. Sofije je još bila dobro očuvana.²²⁹

Crkva je prestala biti župnom crkvom te je bila napuštena 1721., a propovjedaonica i sakramenti premješteni su u crkvu sv. Silvestra u Kanfanaru. Premda je izgubila status župnog središta, u crkvi su se nastavile provoditi mise u vrijeme blagdana sve do početka 19. stoljeća, radi žitelja rasutih po sjevernoj strani Drage i radi obitelji pokojnika čiji su preci počivali na obližnjem groblju. Također je

²²⁷ Joksimović, Komšo, 2018., str. 67.

²²⁸ Joksimović, Komšo, 2018., str. 73.

²²⁹ Tomasini, 1837., str. 432.

1721. bilo uloženo 18 lira kako bi se crkva obnovila i donekle još održala. Sredstva za održavanje bila su uložena od crkvenih prihoda.²³⁰

Crkva je ostala bez prihoda 1801. Tada je počelo njezino naglo propadanje. Bratovština crkve sv. Sofije nastavila je sa svojim djelovanjem i imala prihod od 315 lira; ta sredstva bila su premještena u crkvu sv. Silvestra u Kanfanaru. Dvigradski kaptol bio je aktivan i nakon premještanja u crkvu sv. Silvestra 1721., a ugasio se 1840.²³¹ Krov crkve srušio se negdje u 19. Stoljeću i time je ostatak crkve poprimio oblik kakav se može vidjeti i danas.

Crkva sv. Sofije od davnina je imala istaknuto mjesto u okviru biskupije. O njezinoj važnosti svjedoči činjenica da je imala svoj kanonički kaptol. Pripadala je Cisanskoj biskupiji do njezinog propadanja oko 800. god. Nakon toga moguće da je neko vrijeme pripadala pod jurisdikcijom Puljske biskupije. Prema Baradi, krajem 9. stoljeća (879.) ovlasti nad Dvigradom prešle su s Puljske biskupije na akvilejskog patrijarha, koji je Dvigrad dodijelio Porečkoj biskupiji.²³²

Svećenstvo

Crkva sv. Sofije bila je zborna crkva, imala je svoj kanonički kaptol, koji su činila četvorica kanonika, uključujući i župnika. Smatra se da je dvigradski kaptol, kao i svi drugi biskupijski kaptoli, imao pravo na vlastiti izbor kanonika u nedostatku prebende do 1551., kada mu je to pravo ukinuto; jedino je službu župnika dodjeljivao biskup.²³³ U vrijeme vizitacija biskupa Valiera kanonike je postavljao biskup.²³⁴ Među njima, narod je jednog birao za službu župnika, a narodnu odluku potvrđivao je ordinarij (biskup).²³⁵ Suprotno tomu, Schiavuzzi navodi kako su župnika birali kanonici²³⁶ Prema kasnijoj vizitaciji biskupa Tomasinija, sredinom 17. stoljeća, dvigradskog župnika biralo je Veliko vijeće.²³⁷

²³⁰ Schiavuzzi, 1920., str.106.

²³¹ Schiavuzzi, 1920., str. 107.

²³² Joksimović, Komšo, 2018., str. 56.

²³³ Matan, 2013., str. 515.-516.

²³⁴ Joksimović, Komšo, 2018. str., 69

²³⁵ Na i. mj.

²³⁶ Schiavuzzi, 1920., str. 107.

²³⁷ Tomasini, 1837., str. 437.

U vrijeme vizitacije biskupa Valiera 1580., u crkvi sv. Sofije služila su četvorica kanonika, uključujući i župnika. Na mjestu župnika nalazio se Dominik Vodopija, odnosno Dominico Biullaqua. Budući da se talijanska verzija njegovog imena u izvorima spominje samo jednom, a više puta se spominje latinizirana varijanta Dominicus Vodopija²³⁸ i budući da je hrvatski etnički element postajao sve prisutniji na području Dvigrada, pogotovo od druge polovice 16. stoljeća, možemo pretpostaviti da je župnik bio hrvatskog podrijetla.

Osim već spomenutog župnika Dominika Vodopije, vizitacija spominje još jednog kanonika, svećenika Giacoma Carminatija. Obojica su stalno boravila u Dvigradu gdje su obavljala svoje crkvene dužnosti. O imenima druge dvojce kanonika, koji nisu boravili u Dvigradu, postoji određena nedoumica u tekstu. Imena svih svećenika se, naime, navode na dva mjesta u tekstu: u okviru općeg opisa crkve te u okviru bilješke o kontroli svećeničkih isprava.

Prvi od dvojce spomenutih kanonika bio je Giorgio Zordan. U okviru općeg opisa crkve, ovaj je svećenik opisan kao preuzvišeni rapski biskup, što je pogreška. Time se možemo jedino pouzdati na okvir bilješke o kontroli svećeničkih isprava, gdje je Giorgio Zordan opisan kao kapelan rapskog biskupa.²³⁹

Kada je riječ o četvrtom kanoniku, u spisima o vizitaciji biskupa Valiera javljaju se tri imena. U općem opisu crkve navodi se svećenik Michael Pampana. U bilješki o kontroli svećeničkih isprava nalazimo ime Simona Peteha; za njega se navodi da je u trenutku vizitacije čekao da mu porečki biskup dodijeli kanonikat. Spomenuti Simon Petech nalazio se, pak, na mjestu Simona Valija, koji je prije nekog vremena bio lišen svojega položaja kanonika.²⁴⁰

Crkveni odbor

Crkvenim prihodima i imovinom upravljao je crkveni odbor. Na čelu odbora nalazio se sakristan, kojeg je biralo gradsko Vijeće i koji je račune polagao Vijeću u nazočnosti namjesnika ili župnika. Podrijetlo crkvenih imanja nije bilo poznato, niti se znalo tko ih je dao Crkvi, samo se zna da su od davnina bili u sklopu crkvenog

²³⁸ Joksimović, Komšo, 2018., str. 69.

²³⁹ Joksimović, Komšo, 2018., str. 69.

²⁴⁰ Na i. mj.

odbora crkve sv. Sofije. Za vrijeme vizitacije biskupa Valiera 1580., prihod crkvenog odbora iznosio je 300 lira godišnje. Prihodi su dolazili od najamnine i obrade zemlje te od uzgoja stoke.²⁴¹

Bratovština sv. Sofije nastavila je sa svojim djelovanjem i nakon što je crkva sv. Sofije izgubila status kao župno središte, ali je njezin prihod premješten u kanfanarsku crkvu sv. Silvestra.

Prilog 5. Crkva sv. Sofije u Dvigradu, preuzeto iz: https://www.enciklopedija.hr/slike/he/slike/HE3_0579.jpg (preuzeto 26. kolovoza 2024.)

Ranogotička propovjedaonica iz Dvigrada

Ranogotička propovjedaonica koja se danas nalazi u crkvi sv. Silvestra u Kanfanaru jedna je od najbolje sačuvanih primjeraka takve vrste na našem području. Podrijetlom je iz Dvigrada te se nekoć nalazila u crkvi sv. Sofije. Nakon što je Dvigrad napušten i sama crkva izgubila svoju funkciju, 1721. premještena je u Kanfanar.

²⁴¹ Joksimović, Komšo, 2018., str. 71.

Pretpostavljeni nastanak same krstionice datiran je u drugu polovicu 14. Stoljeća, a određen je prije svega s obzirom na stilske odlike figuralnih reljefa koji krasi tri od pet stranica njegove ograde.

Šesterostrana propovjedaonica počiva na šest vitkih stupova, a njezin gornji dio, „košaru“, zatvara pet reljefno ukrašenih ploča ograde (prilikom prislanjanja propovjedaonice uz zid ploča s Madonom ugrađena je unutarnja strana). Ploče su uokvirene širokim okvirom raščlanjenim s dva torusna i jednim širim konkavnim profilom između njih. Na pločama su izvedena tri figuralna i dva dekorativna motiva koji su, gledajući od istoka prema zapadu, ovako raspoređeni: simbolički janjac „Agnus dei“, Sv. Sofija s maketama dvaju gradova, bogato raščlanjen cvjetno-lisnati motiv, križ jednakih krakova opleten razlistalom viticom i Madona s djetetom. Uz treću ploču s bujnim lisnatim motivom pričvršćen je stalak za knjige izveden u obliku konzolno pridržanoga stupića na kojem sjedi orao raširenih krila. Ponad ugaonih sastavaka ograde rukohvat je ukrašen s malim glavama, odnosno velikim stožastim pupoljcima. Na pojedinim dijelovima propovjedaonice uočavamo da se koristila drugačija vrsta kamena. Veći dio propovjedaonice izrađen je od žućkasto-sivoga tvrdoga vapnenca, dok je drugi dio napravljen od daleko bjelijeg porculanskog vapnenca (dolomita).²⁴²

Frontalno prikazan lik stojeće sv. Sofije čitavom je visinom čvrsto vezan za podlogu. Naglašena simetrija aksijalno komponirane figure trokutastoga oblika pojačana je postavom dviju jednakih stiliziranih kula u njezinim rukama, izvedenih u vrlo visokom reljefu okomito izrezanog obrisa i pridržane tek ravno pruženim prstima na maketama dvaju gradova (Dvigrada).²⁴³

Podređen zahtjevnijemu kompozicijskom zadatku te ikonografski osjećajnije definiranu izrazu, prikaz Madone s djetetom odlikuje se nešto prirodnijim izrazom. Bogorodica sjedi na prijestolju široko razmaknutih koljena, lijevom rukom pridržava dijete, a u desnoj, neprirodno savijenoj, drži knjigu. Obučeno u dugu haljinicu, dijete sjedi postrance na njezinu lijevom koljenu. U lijevoj ruci drži jabuku. Oveća djetetova

²⁴² Marković, 1994., str. 17.

²⁴³ Marković, 1994., str. 18.

glavica prikazana je u poluprofilu, a podložena je reljefnim krugom aureole, kao i glava majke.²⁴⁴

Od šest vrlo sličnih kapitela stupova propovjedaonice, po manjim kompozicijskim razlikama te po načinu izvedbe mogu se razlikovati dvije grupe od po tri glavice. Prvu, prirodnije i mekše oblikovanu grupu čine: (gledano od istoka prema zapadu i s desna na lijevo) prvi, četvrti i šesti kapitel, dok drugu, tvrde oblikovanu grupu sačinjavaju drugi, treći i peti kapitel. Kod obiju grupa tijelo kapitela u cijelosti je prekriveno s osam širokih i naizmjenično poredanih akantovih listova, kojima se kukasto povijeni vrhovi šire i poprimaju kalotast oblik. Znatno bogatstvo ukrasa po cijeloj krstionici nam pokazuje „strah od praznine prostora“.²⁴⁵

Zvonik / satna kula

Prema arheološkim istraživanjima koja su obavljena 1964. na kaštelu, došlo se do zaključka da je građevina prislonjena uz južno pročelje crkve sv. Sofije zapravo zvonik crkve. Unutar zvonika pronađena je grobnica za koju se smatra da je iz 1493.²⁴⁶ Može se pretpostaviti da se javni sat Dvigrada nalazio na navedenom zvoniku. Pozicija zvonika koji se nalazio nasred trga bila je prikladna za smještaj javnog sata. Širina zvonika iznosi 360 centimetara, što je bilo prikladno da se na njega ugradi satni brojčanik promjera 228 centimetara (dimenzije brojčanika izračunate su prema nekoliko kamenih fragmenata sata).²⁴⁷ Vrijeme postavljanja sata na zvoniku kule Dvigrada otprilike je koncem 15. stoljeća, prema datiranju grobnice koja je tamo pronađena. Time je moguće da je javni sat ugrađen nakon teške epidemije kuge koja je Dvigrad pogodila u drugoj polovici 15. stoljeća.²⁴⁸ Preko opisa veronskog biskupa Agostina Valiera, koji prikazuje stanje Dvigrada krajem 16. stoljeća, možemo zaključiti da je javni sat morao biti postavljen prije jer se već tada dobar dio stanovništva preselio u obližnji Kanfanar.

Dvigradski javni sat mogao je nastati i ranije u 15. stoljeću, moguće malo nakon sastavljanja dvigradskog statuta 1413. Prema Gašparoviću, koji je istraživao

²⁴⁴ Marković, 1994., str. 18.

²⁴⁵ Marković, 1994., str. 20.

²⁴⁶ Marušić, 1971., str. 14.

²⁴⁷ Gašparović, 2022., str. 140.

²⁴⁸ Na i. mj.

dvigradski javni sat i uspoređivao ga s onim koji se nalazi u Savičenti, došlo se do zaključka da je gradnju dvigradskog i savičenskog javnog sata obavila ista osoba i to otprilike u isto vrijeme.²⁴⁹

Savičenta je bila udaljena do pet milja od Dvigrada. Povezanost između Savičente i Dvigrada zasigurno je bila zbog trgovačkih i prometnih razloga. Dvigrad je bio važan zbog njegove blizine luke u Limskoj dragi. Deset kilometara dug Limski zaljev bio je od velike važnosti u povezivanju naselja u unutrašnjosti Istre s morskim prometom. Dakle, povezanost Dvigrada i Savičente bila je vezana s uvozom i izvozom robe i dobara.

Prema arheološkim nalazima fragmenata dvigradskog sata, može se zaključiti da se radilo o 24-satnom kontinuiranom satu. Iz fragmenata se također može vidjeti da je sat u Dvigradu imao najstariju, punu transkripciju rimskih brojeva, što je vidljivo na broju XXVIII, koji je isti kao i onaj u Savičenti.²⁵⁰

Brojčanik sata u Dvigradu bio je nešto manjeg promjera nego onaj u Savičenti. Temeljem mjerenja fragmenata i njihove geometrijske rekonstrukcije, utvrđeno je da je promjer dvigradskog javnog sata bio 228 centimetara, dok je sat u Savičenti bio promjera 262 centimetra.²⁵¹

Legende i priče Dvigrada

Kroz svoju dugu povijest kaštel je postao izvorom mnogih legendi. Legenda sama po sebi prastarog je postanka te se djelomice preklapa s mitom i proizlazi iz težnje da se činjenična građa, povijesna tradicija ili prvotni oblik nekog prikaza primijeni te obogati fantastičnim i emocionalnim sadržajima. U tu kategoriju spadaju stare predaje koje govore o nastanku naselja, seobama, ratnim pohodima, katastrofama, raznim vođama i vladarima, državicima i zakonodavcima itd. Preko kršćanstva su se počele stvarati i legende oko ličnosti i događaja vjerskog značaja: mučenika, pustinjaka, svetaca i misionara. Narodne predaje čuvaju i umnožavaju građu legendi vezanih uz vitezove, dok križarski ratovi prenose s istoka na zapad brojne legende.

²⁴⁹ Na i. mj.

²⁵⁰ Gašparović, 2022., str. 122.

²⁵¹ Gašparović, 2022., str. 124.

Važno je napomenuti da mnoge dvigradske legende i priče nisu nikad zabilježene, nego postoje isključivo kroz usmenu predaju pa se može smatrati da se bilo kakva istina iza priče najvjerojatnije izgubila u protoku vremena. Također, čini se da brojne legende nisu karakteristične samo za Dvigrad, nego su vezane za prostor čitave Istre.

Legenda o osnutku grada

Legenda govori o natjecanju dvojice divova, inače braće blizanaca, oko lijepe ribareve kćeri. U nekim verzijama također se ubraja i zmaj od Limske drage. Zmaj se mogao preobratiti u lijepog mladića dok su dva diva odlučila izgraditi vlastite kule, a pobjednik bi bio onaj koji bi prvi izgradio svoju kulu. Kule su bile izgrađene na paralelnim brdima i divovi su ih izgradili preko noći. Na kraju nitko nije dobio ribarevu kćer zato jer je umrla od straha da će postati zatočenica u jednoj od kula. Njezina duša prešla je u sirenu s kojom se kupala.²⁵² Iako samu legendu ne možemo smatrati povijesno značajnom, u priči se spominju dvije kule koje se nadovezuju s dva kaštela koja su nastala na tom području, *Castel Parentino* i *Moncastello*.

Legenda o kugi

Prema ovoj legendi, Dvigrad je nestao zbog kuge koju je poslao Bog kako bi kaznio žitelje. Jedna osoba koju je pošteditio bio je mali pastir koji je čuvao ovce. Njemu je večer prije došla kuga, koja je preuzela oblik ženske osobe, te mu je rekla da je ponese na stijenu Sv. Anđela koja se nalazi kraj samog Dvigrada. Dječak se isprva zabrinuo i rekao da ju tako malen neće moći odnijeti do stijene, no ona mu je uzvratila da se ne brine jer je vrlo lagana. Nakon što ju je odnio do stijene, ona se predstavila kao kuga i rekla da će svi u Dvigradu umrijeti te da upozori svoje bližnje da napuste grad. Nakon što je dječak to učinio, on i njegova obitelj pobjegli su u obližnji Kanfanar te su postali njegovi prvi stanovnici. U Dvigradu su doista svi umrli, a kuće su se počele rušiti same od sebe.²⁵³ Ova legenda ima određenu poveznicu s

²⁵² Bertoša, 2014., str. 119.-120.

²⁵³ Bertoša, 2014., str. 120.

poviješću jer je Dvigrad doista nastradao zbog posljedica epidemija kuge i kasnije malarije, za koje se smatra da su razlog konačnog napuštanja kaštela. Također se može vidjeti povezanost s Kanfanarom jer se tamo premjestilo brojno stanovništvo koje je napustilo Dvigrad.

Legenda o zakopanom blagu

Ova legenda ističe činjenicu da se smatralo kako u okolici Dvigrada postoji zakopano blago. U jednom slučaju našla su se tri brata koja su odlučila potražiti blago. Nakon što su prokopali rupu našli su vrč pun zlatnika, ali također su u rupi našli i malog vražićka. Vražićak im je ponudio dogovor, da mogu uzeti zlato koje su pronašli, ali zauzvrat moraju dati svoje duše. Trojica braće u svojoj pohlepi nisu razmišljala o vražićkovoju ponudi i htjeli su ga što prije otjerati s vrča kako bi zgrabili sve blago. Nakon što su počeli napadati vražićka, pojavio se veliki vrak koji je svakog od njih bacio na drugi kraj Istre (na tri različite strane poluotoka).²⁵⁴

Legenda o Henryju Morganu

Sir Henry John Morgan (1635.-1688.) bio je Velšanin koji je u povijesti poznat kao veliki istraživač, vitez, ali ponajviše kao gusar. Većinom je bio u službi engleske krune protiv Španjolske, a proslavio se osvajanjem Paname. Bio je jedan od morskih razbojnika koji je znao kada se valja mirno povući s prikupljenim bogatstvom. Tijekom svojih napada na španjolske brodove nosio je službene dokumente od engleskog guvernera Jamajke, kojima je bio opunomoćen da se na račun Engleske bori protiv Španjolske. Njegova plaća bio je plijen koji je prikupio od neprijateljevih brodova, što se u 17. stoljeću smatralo uobičajenim. Život Henryja Morgana prepun je legendi o njegovim djelima i pustolovinama, počevši od njegovog rođenja. Neki smatraju da se rodio u malom engleskom selu Penkarnu u Monmouthu, a drugi da se rodio u Llanrhymyju, u velškoj pokrajini Glanmorganu. Njegova obitelj svakako je bila velškog podrijetla. Henry Morgan bio je najstariji sin velškog plemića sir Roberta Morgana. Uistinu malo se zna o njegovom djetinjstvu, ali i o njegovom dolasku na Karibe. Imenovan je kapetanom broda i 1662. iskazao se u uspješnom napadu na Santiago

²⁵⁴ Bertoša, 2014., str. 120.-121.

de Cuba. Godine 1665 oženio se svojom sestričinom Elizabeth, kćerkom svojega strica Edvarda Morgana, zamjenika guvernera Jamajke. Dvije godine kasnije postao je pukovnik, a onda i admiral. Osvajanje luke Puerto Bella na sjevernoj strani Panamske prevlake donijelo mu je neviđeno bogatstvo. Uspješnim napadima na španjolsku luku Maracaibo, 1669. bio je dočekan u Jamajci kao junak. God. 1671. napao je Panamu koja je tada bila najbogatiji grad španjolske Amerike. Panama je pala i bila spaljena do temelja, ali je plijen bio manji od očekivanog. Kada su Engleska i Španjolska sklopile primirje 1672., Morgan je bio uhićen i bodom vraćen u Englesku. Za razliku od nekih, nije završio u zloglasnom Toweru, nego je bio pomilovan i poslan boriti se u sukobu između Engleske i Nizozemske. Engleski kralj Karlo II. imenovao ga je vitezom, a 1680. i guvernerom Jamajke. Nakon toga se više nije bavio gusarenjem već se u potpunosti posvetio svojim plantažama i održavanju obrambenih zidina na otoku, a bio je i član jamajčanskog vijeća. Umro je od tuberkuloze 1688.

Legenda koja povezuje Henryja Morgana s područjem Dvigrada može se povezati i s prethodnom legendom o zakopanom blagu, koje je Morgan zakopao. Prema legendi, slavni se kapetan Morgan borio protiv Španjolaca, ali u jednom trenutku je razljutio Engleze i morao pobjeći. Sakrio se u Limski zaljev te s posadom i dragocjenostima nastavio bježati prema Dvigradu, gdje je zakopao svoje blago. Poslije je ipak otplovio prema Jamajci, ali blago nije uzeo.²⁵⁵

Druga verzija priče govori kako se Henry Morgan nastanio u blizini Dvigrada i osnovao selo koje nosi njegovo prezime. Iako u blizini Dvigrada postoji selo koje nosi ime Mrgani, legenda nije istinita. Priča o vrču punom zlata koji čuva vražić više podsjeća na starije mitove i legende koji u sebi sadrže dublji smisao i simboliku, poput one o zlatu kao simbolu savršenstva duše i kušnji koja je potrebna da ju se dostigne.²⁵⁶

Kanfanarske matične knjige ne mogu dati odgovor na pitanje o kapetanu Morganu. No, u tzv. Zbirci Korenić I. i II. spominje se 1620. i 1621. Marco Morgan, a u to se doba znameniti kapetan još nije niti rodio, što znači da se Henry Morgan ne može smatrati začetnikom sela M(o)rgani. Selo je bilo osnovano, najvjerojatnije, u periodu prije Uskočkog rata (1616.-1618.). Nalazi se na 200 metara nadmorske

²⁵⁵ Bertoša, 2014., str. 121.-123.

²⁵⁶ Na i. mj.

visine i ima ambijentalnu vrijednost kao očuvana ruralna cjelina. Legenda je imala i negativan učinak na Dvigrad jer je sigurno pridonijela daljnjoj devastaciji naselja, budući da su mnogi istraživači proteklih stoljeća pokušavali pronaći čuveno blago.

Postoje i tvrdnje, poput one pazinskog novinara Davora Šišovića (1965. – 2023.,) koji smatra da su legendu o blagu Henryja Morgana izmislili novinari tijekom 70-ih godina 20. stoljeća. Međutim, istraživanja u Korenićima koje je 1965. vodio Ivan Korenić, spominju legendu o Henryju Morganu i njegovim gusarima koji su na tom području zakopali blago. Radilo se o priči koju je Korenić čuo od svojih predaka, što pokazuje, kako je smatrao i sjećao se povjesničar Miroslav Bertoša (1938. – 2023.,) da je legenda o zakopanom blagu mnogo starija i da je sigurno nisu izmislili novinari 70-ih godina 20. stoljeća.²⁵⁷

Ostale dvigradske legende

Postoje još tri legende vezane za dvigradsko područje. Prva legenda je nazvana Krug sv. Anđela i vezana je uz običaj da su se djevice optužene da to više nisu, da bi dokazale svoju nevinost, morale baciti sa stijene koja je smještena prije ulaza u Dvigrad cestom iz smjera Kanfanara. Ako su nakon pada preživjele, to bi značilo da su poštene, a ako nisu, onda se to interpretiralo kao dokaz njihove krivnje. Legenda govori kako je jedna djevojka koje je bila tako optužena i prisiljena skočiti sa stijene kako bi dokazala svoju nevinost, preletjela Limsku dragu i sletjela na tzv. Ladićeve kruge, koji se nalaze nasuprot, na drugoj strani Drage. Budući da su suci, vijećnici i čitav puk vidjeli djevicu kako kao anđeo leti na drugu stranu, spomenutu stijenu nazvali su „Krug svetoga Anđela“.²⁵⁸

Druga legenda nadovezuje se na povijesnu činjenicu o napuštenom Dvigradu, u kojem nitko više ne živi, pa postoji opasnost da netko oskrnavi Sveto Tijelo u bazilici sv. Sofije. Mletačka Republika poslala je svojeg inkvizitora kako bi provjerio cijelo stanje. Nakon toga bilo je odlučeno da se Sveto Tijelo prenese u Kanfanar u novu župnu crkvu sv. Silvestra. Svečanu procesiju premještanja trebao je obaviti porečki biskup, no procesiju je na kraju izveo kanfanarski župnik jer je bio u žurbi. No, slijedeći dan je Sveto Tijelo nestalo, što je stvorilo veliku paniku. Župnik i njegovi

²⁵⁷ Bertoša, 2014., str. 124.

²⁵⁸ Bertoša, 2014., str. 125.

kanonici otišli su u Dvigrad, ne bi li tamo našli odgovor. Na njivi zvanoj Koruna (što znači ograđena njiva, ograda) odbjeglo Sv. Tijelo bliještilo je poput sunca. Uplašeni što se nisu držali protokola koji je postavio mletački inkvizitor, pozvali su porečkog biskupa koji je u svečanoj povorci prenio Sv. Tijelo, koje od tada više nije nestajalo. Ta se paralela i danas zove Koruna Sv. Tila, a nalazi se ispod zidina Dvigrada.²⁵⁹

Treća legenda je o grčkom kralju Atili koja postoji u nekoliko različitih verzija. Slijedeću varijantu legende ističe proučavateljica usmenih pripovijedaka, predaja i legendi Tanja Perić-Polonijo. Postojala su dva grada, a jednim od njih je vladao Atila. Zbog dolaska ratova, vojski i kuge, gradovi su bili porušeni. Iz Italije su dolazili brojni ljudi koji su tražili bogatstva tih gradova i našli su ono grčko, jer su tamo živjeli Gregi (Grci). Kada se gradila cesta za Dvigrad, pronađene su grobnice s velikim kostima . Atila je bio opisan kako ima dugu kosu i bradu, a lajao je kao pas. U crkvi sv. Žufije (Sofije) na ploči je napravljena njegova glava.²⁶⁰

Druga verzija priče govori kako je Atila bio strašni kralj kojeg je rodila utamničena kraljica čije je jedino društvo pravio pas. Atila je imao jedno oko na zatiljku kako ga nitko ne bi mogao iznenaditi odostraga. Legenda govori da je kao kralj bio vrlo okrutan te je palio i ubijao. O kralju i njegovoj majci postoji priča da su živjeli u Dvigradu.²⁶¹

Zaključak

Dvigrad je kroz svoju povijest prošao kroz nekoliko teških situacija. Usprkos tomu kaštel je preživio brojne teške trenutke i ratove koji su pogodili njegovu okolicu. Uloga Dvigrada kao dobro fortificiranoga kaštela na Lirskoj dragi bila je od ključne važnosti zbog položaja. Osim toga, njegove zidine služile su kao dobro sklonište za lokalno stanovništvo u slučaju napada. Prvi teški gubitak koji je Dvigrad pretrpio je bez sumnje bio za vrijeme rata za Chioggiu, kada je najprije đenovska, a kasnije mletačka vojska zauzeli i spalili dobar dio naselja. Usprkos tomu, Dvigrad se oporavio i čak donekle prosperirao početkom 15. stoljeća pod vlašću Mletačke Republike. Razne epidemije bile su konačni uzrok napuštanja Dvigrada, koji je počeo

²⁵⁹ Na i. mj.

²⁶⁰ Na i. mj.

²⁶¹ Na i. mj.

naglo gubiti svoje stanovništvo tijekom 16. stoljeća te je bio gotovo napušten do 17. stoljeća. Tijekom Uskočkog rata kaštel je ponovno dobio nekadašnju obrambenu svrhu te je poslužio kao sigurno utočište lokalnom stanovništvu od napada uskoka. To je nažalost za Dvigrad bio njegov zadnji trenutak slave budući da je već 1630-ih bio gotovo potpuno napušten. O stanovništvu kaštela može se puno saznati preko slavnog dvigradskog statuta koji je nastao početkom 15. stoljeća i dao jasnu sliku kaštela, ali i samih ljudi koji su u njemu živjeli. Na kraju se može zaključiti da je konačno napuštanje samoga kaštela bilo usko povezano s uzdizanjem važnosti Kanfanara i drugih okolnih sela koji su izrasli u okolici Divgada, dijelom kao posljedica mletačkog plana premještanja ljudi iz svojih udaljenih krajeva u Istru, kako bi pokušali ekonomski i demografski revitalizirati to područje, što je također dovelo i do etničke promjene lokalnog stanovništva.

Popis izvora i literature

Banić, Josip. „O tobožnjem privilegiju akvilejskoga patrijarha Grgura de Montelonga i širenju ingerencija koparske komune na Buje, Oprtalj, Buzet i Dvigrad." *Histria* , br. 7 (2017.): str. 13.-27.

Banić, Josip. „The Venetian Takeover of the Margraviate of Istria (1411–1421): The Modality of a Passage (with Eight Previously Unedited Documents in the Appendix)." *History in Flux*, br. 1. 2019., str. 41.-77. <https://doi.org/10.32728/flux.2019.1.3>. (31. ožujka 2024.)

Banić, Josip. „Dominium quad protectionem: The Alliance between Dvigrad and Hugo VIII of Duino from 1386." *Vjesnik istarskog arhiva* , sv. 28., Pazin 2021. (2021.): str. 77.-95.

Banić, Josip. *Venetian Istra in the Embrace of a Nacient Dominium (c. 1381-c. 1470)* (2021.), doktorska disertacija, Budimpešta.

Bertoša, Miroslav. „Dvigradsko područje prema nekim dokumentima iz XVI-XVIII stoljeća“. *Jadranski zbornik: prilozi za povijest Istre, Rijeke i Hrvatskog primorja*, sv. VII., Pula 1969., str. 161.-176.

Bertoša, Miroslav. *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće)*, Pula, 1995.

Bertoša, Slaven. „Dvigrad i njegovo područje - povijesni pregled“, u: *Statuta Communis Duorum Castrorum - Statut dvigradske općine: početak 15. stoljeća* / Jelinčić, Jakov; Lonza, Nella (ur.). Pazin : Kanfanar: Državni arhiv u Pazinu, 2007., str. 19.-31.

Bertoša, Slaven. „Istarske priče i legende: primjer Dvigrada“. *Dvegrajski zbornik*, broj 2. Zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“. Kanfanar 2014., str. 115.-128.

Bertoša, Slaven. „Istarski generalni inkvizitor Giorolamo Bragadin i njegovi opisi dvigradskog područja (1651.)“. *Dvegrajski zbornik*, broj 4. Zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“. Kanfanar 2018., str. 111.-130.

De Franceschi, Carlo., *L'Istria. Note storiche*, Parenzo, 1879.

De Vergottini, Giovanni. „La costituzione provinciale dell'Istria nel tardo Medio Evo“, *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, vol. 39, br. 1. Parenzo-Venezia 1927., str. 9.-60.

Gašparović, Vjekoslav. *Kameni blizanci. Kontinuirani ponoćni sat u Savičenti i Dvigradu*, Rovinj 2022.

Jelinčić, Jakov (ur.). „Statuta communis Duorum Castrorum“ - „Statut Dvigradske općine“. Pazin-Kanfanar, 2007.

Joksimović, Milena i Komšo, Darko. „Dvigrad u apostolskoj vizitaciji biskupa Agostina Valiera 1580.“ *Dvegrajski zbornik*, broj 3. Zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“. Kanfanar 2016., str. 75.-84.

Joksimović, Milena. i Komšo, Darko. „Crkva sv. Sofije u Dvigradu u spisima o vizitaciji biskupa Agostina Valiera Porečkoj biskupiji 1580.“ *Dvegrajski zbornik*, broj 4. Zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“. Kanfanar 2018., str. 47.-80.

Jurković, Miljenko. „Arhitektura karolinškog doba“. u: Delonga, Vedrana; Jakšić, Nikola; Jurković, Miljenko. *Arhitektura, skulptura, i epigrafika karolinškog doba u Hrvatskoj*. Split: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 2001., str. 6.-31.

Levak, Maurizio. „Nastanak i povijesni razvoj ranosrednjovjekovnog Dvigrada“. *Annales*, Koper, 17, 2007., 2; str. 305.-314.

Lonza, Nella, „Pravna baština Dvigradskog statuta“, u: *Statuta Communis Duorum Castrorum - Statut dvigradske općine: početak 15. stoljeća* / Jelinčić, Jakov ; Lonza, Nella (ur.). Pazin : Kanfanar: Državni arhiv u Pazinu, 2007., str. 33.-64.

Margetić, Lujo. "Brak na istarski način." *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, sv. 15., (1970.): str. 279.-308. <https://hrcak.srce.hr/126791>. (Datum pristupa 18. svibnja 2024.)

Marković, Predrag. "Ranogotička propovjedaonica iz Dvigrada — prijedlog za dataciju." *Peristil*, 37, br. 1 (1994.): str. 15.-26. <https://hrcak.srce.hr/151201> (Datum pristupa: 24. lipnja 2024.)

Matan, Ante, „*Excerpta manuscripti Canfanaris*; vladarske listine i papinska povlastica iz kodeksa Monumenta Capituli Ecclesiae s Sophiae Duorum Castrorum ab anno 983.-1815.“ *Acta Histriae*, vol. 21 (4), Kopar 2013., str. 513.-542.

Marušić, Branko. „Tri ranosrednjovjekovna nalazišta iz Istre“. *Jadranski zbornik*, sv. VI. Rijeka - Pula 1966., str. 275.- 294.

Marušić, Branko. „Kompleks bazilike sv. Sofije u Dvigradu“. *Histria archaeologica*, II., Pula 1976., str. 5.- 50.

Meden, Anton. „Dvigradski i kanfanarski podestati i nobili kao krsni kumovi“, *Dvegrajski zbornik*, broj 3. Zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“. Kanfanar 2016., str. 45.-56.

Meden, Anton. „Dvigradske granice u Istarskom razvodu“, *Dvegrajski zbornik*, broj 4. Zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“. Kanfanar 2018., str. 33.-46.

Milošević, Ante. „The iron cross of Dvigrad“. *Hortus artium medievalium*, 8. Zagreb 2002., str. 289.-294.

Mogorović Crljenko, Marija. *Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima. Primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću*, Zagreb 2006.

Pavao Đakon: *History of the Lombards*, University of Pennsylvania Press. 1975.

Radossi, Giovanni. „Notizie storico-araldiche di Docastelli sue ville e territorio." *Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno*, vol. XXV, br. 1, 1995., str. 139.-212. <https://hrcak.srce.hr/242794>. (Datum pristupa: 24. ožujka 2024.)

Schiavuzzi, Bernardo. „Due Castelli: notizie storiche". *Atti e Memorie della Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*, vol. XXXI. Parenzo, 1920., str. 83.-118.

Tamaro, Marco, *Le città e le castella dell'Istria*, II, Parenzo 1893.

Tomasini, Giacomo Filippo „De commentari storici-geografici della Provincia dell'Istra", *Archeografo Triestino*, vol. IV, Trieste 1837.

Preuzeto s interneta:

<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/4366/devinski> (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/ius-commune> (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

<https://www.dvegrajci.hr/dvigradska-crkva-sv-sofije/> (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

<https://engineeringhistoricalmemory.com/MorosiniCodex.php?pid=2336&cid=&vis=sat> (Datum pristupa: 22. lipnja 2024.)

Lista priloga:

Prilog 1. Istra prije mletačke ekspanzije (god. 1200.)

Prilog 2. Istra nakon prve faze mletačke ekspanzije i mira u Trevisu (god. 1300.)

Prilog 3. Istra nakon druge faze mletačke ekspanzije i nakon smrti Alberta III. Goričkog (1374.)

Prilog 4. Dvigrad – ruševine srednjovjekovnog grada

Prilog 5. Crkva sv. Sofije u Dvigradu

Sažetak

Dvigrad je bio kaštel podignut na području Limske drage, blizu današnjeg Kanfanara. Postanak kaštela može se pratiti još od ranoga srednjega vijeka. Ime Dvigrad govori nam o postojanju još jednog kaštela koji se nekoć nalazio u blizini, a poznatog pod imenom kaštel Parentin. Kaštel je kroz svoju povijest prošao kroz brojne promjene. Prošao je iz ruke u ruku mnogo puta prije nego li je konačno pao pod kontrolu Mletačke Republike koja je bila njegov posljednji gospodar. Kroz povijest se također promijenio i etnički identitet kaštela. Iako je u kaštelu i njegovoj okolini postojala mješavina ljudi raznih kultura, pred kraj njegovog postojanja počeo je dominirati hrvatski etnički identitet. Glavni uzrok njegovog propadanja i napuštanja bili su teški ratovi koji su oštetili kaštel i konačna epidemija kuge i malarije koje su učinile život u kaštelu jako teškim.

Ključne riječi: Dvigrad, Mletačka Republika

Summary

Dvigrad was a castle raised in an area of Lim Valley near modern day Kanfanar. The origins of the castle can be traced back to the early middle ages. The name of Dvigrad itself gives us a clue that there once existed another castle in the area called Parentin. Throughout its long history the castle went through many changes. It switched hands many times until it finally came under control of Merchant Republic of Venice which was its last master. Throughout its history the castle's ethnic identity has also changed. Even though the castle had a mix of various people's from different cultures, by the end of its existence the dominant cultural group that inhabited the castle and its surroundings were of Slavic origin. The main cause of its collapse and abandonment was the many wars that caused damage to the castle and the breakout of plague and malaria that made the life in the castle unbearable.

Key words: Dvigrad, Merchant Republic of Venice

Bojan Burić, profesor engleskog jezika i književnosti